

**RIWRUOK (KOD
CHENRO) MAR KANISA
MAR KRISTO KALUWORE
KOD MUMA**

**BY
JIM MASSEY**

**Published by
World Literature Publications
Winona, Mississippi**

© Copyright, 1985 - WORLD EVANGELISM PUBLICATIONS

2nd edition - corrected edition

This printing, 5000 copies, 2022 - **Luo**

Mboya Fuljemsius Awego, Edward Muga and Farth Landon
Ochieng
Ruphnus Okumu and Nicholas Ochieng

InDesign Layout - Shane Fisher

Contact: Mboya Fuljemsius Awego
(+254) 0796963468/0790408043

Email: mboyaawego@gmail.com

Kenya, Homa-bay county, Ndhiwa sub county,
Miranga village, P.O. Box 69 NDHIWA, KENYA

Miranga Primary School
P.O. Box 69 - 40302 Ndhiwa, Kenya

Printed by:
World Evangelism Publications

Weche Motelo Machuok

Warwaki e chenro mar kanisa mar Kristo koluore kod puonj mar Muma. Ma en puonj maber ahinya. Muma nigi puonj mang'eny kuome. Puonj ka puonj biro bedo kod migepe adek.

1. Weche machuok kaluore kod puonj (Andike machuok).
2. Lero tie puonjno.
3. Kod penjo egiko mar puonj.

Japuonj owinjore oti kod weche mabith. Weche machuok mondiki ibi-ro ler achiel kachiel. Ma nyalore ka puonj ma wadhi puonjono osom kendo owinj maber ka pok wadhie puonjruok. Ka weche mondiki machuok oselergi maber, nyaka lergi nyadimang' ka ipuonjruok kata gi kanyakla mar jo somo. Somo weche machuok go pile ka pile biro miyo ipargi. Penjo e giko inyalo tigo eyore mopogore opogore.

1. Japuonjre nyalo duoko penjogi ka pok obiro e puonjruok.
2. Japuonj nyalo penjogi ka joma puonjore osewinjo puonjno.
3. Japuonjre inyalo kwa mondo ondik dwoko bang' puonjruok.

Japuonj nyalo yiero yoo maber magi dwaro kata moluore kod puonj. Jopuonjre nyalo tiyo gi Mumbgi mondo gisom kendo gi winj ndiko ka ndiko mondiki mondo gipar. Parni Muma kende ema nigi teko e kanisni mag Kristo. Bugni nyalo bedo ma ok kare to Wach Nyasaye pile en gadia. Bugni en mana mateloni e puonj Muma e wach mar telo e kanisa. Bugni inyalo tigo kama ji puonjore kata gi ng'ato ka opuonjore. En mar kanyakla mar Kristo kata ma ok kanyala mar Kristo. Akwayo jogo matiyo gi puonjni otim kamano ka gikwayo Nyasaye rieko. Yesu nowacho, "Ibiro ng'eyo adiera, to adiera biro miyo ibed thuolo" (Johana 8:32).

Ja ndiko

Weche Motelo

Aseng'eyo Jim Masey kuom igni mang'eny. Kuom adiera ne en japuonjna mar Greek kane adonjo Alabama Christian college e Montgomery, Alabama, U.S.A. Chakre chieng'no nonyisore kaka missionary e Nigeria kod Trinidad ei wuodheno. Kodhi nyime nopuonjo be Lubbok Christian college kod Sunset skul mar yalo mani Lubbok, Texas, U.S.A., kendo sani opuonjo e Intenational Bible College mar Florence, Alabama, U.S.A.

Kaka osetiyo e kuonde mopogore opogore e lando Wach Nyasaye, kendo yudo chandruok e koso yudo kaka nonyalo keto puonjno e yoo mayot kuom puonj mang'eny mondo mi opuonji ma kuom adiera ne idwaro, to ne ochako mana tich ndiko. Kuom tichneno, bugenego oyudo thuolo mar gik kuonde mamoko e piny duto kama nitiyo kodgi e dongruok maduong'. Ma e buk mokuongo ma wagoyo e India ka,gi owadwa Massey kaka jandiko, to an gi adiera ni jomoko biro luwo. Wamie pak kuom miyo tijni wabedogo kendo waoro puoch gi pak ni tijni biro bedo gi nengo maber.

Nikech kanisa ne pod tin e India, kendo enie yoo mar dongruok kendo bedo motegno kuom wach Kristo, to koro bugni nyalo timo gino manigi nengo maber ka ojiwo owete mondo oluwu ndiko mos kaluore kod riwruok mar kanisa. Ok oket maino kuom paro mar dhano, to oketo maino kuom gigo moa kuom Nyasaye. Mondo kanisa mar Kristo obedid nyaka walu chenro mar ndiko. To esechego bugni biro bedo maber ne osiepewa manie dinde mondo kik ginee chenro mar kanisa kende, kata kamano okonyogi mondo ginee chenro mar kanisagi opogore kod gima Muma puonjo. Ka ng'ato oseneno pogruok, adiera obiro yiero yor Ruoth moloyo yor dhano.

Anyalo jiwi ni mondo isom kendo ipuonjri puonj ka puonj mar bugni kod Muma. Adiera, jandiko temo nyisi yor wach Nyasaye mondo mi inee ni ma egima ipuonjo e puonjni. Penjo omedi egiko mar puonj ka puonj mondo okonygi jiwo weche manigi nengo. Inyalo tigo e puonjo gik manie Muma kata e bug klas e puonj Muma. Koro amor ka anyisi bugni kendo alemo ni mondo otigo e kuonde malach. Ka en kamano obiro nyago olemo.

J.C. Choate

New Delhi Feb. 29, 1980

Weche Motelo Mar Ariyo

Wagoyo bugni e india mondo okonygo joma nigi dwar mang'eny. Wajiwu jasomo masome, ni mondo otigo e klas kendo otigo e puonj mag Muma. Kanisa man New Delhi mayudore kendo okonyowa kaka buk maduong' e puonj Muma chieng' tich adek gotieno.

Wasemiyo thoth ji e piny India. Bugni en mar lando wach Nyasaye. Omulo fuoni ma riwruok Kanisa kendo oduoko penjo duto maluore kod puonjni. Onyiso gima Nyasaye dwaro kuom jogene e chenro mar chiwo jotelo ne kanisa. Ok ane yoo ma ng'ato nyalo somogo bugni kod Singruok manyien ma ok obiro gi ndiko maluore kod chenro mar kanisa Ruoth.

Nikech dwaro mar bugni en chiwe kuonde mathoth, kod thuolo mar owadwa Massey, wagoyo bugni ka kendo wabiro keto bugni e nengo mayot kamoro amora, kata oro mang'eny e kuonde milande e piny duo kendo maonge chudo. Wangi geno ni ma biro konyo chunje mang'eny ka gipuonjore dwach Nyasaye kuom kanisa.

Warwaki ni mondo isom kendo ipuonjri puonjgi kendo ikonywa pogo bugni ne ji mang'eny.

J.C. Choate
Winona, MS
January, 1985

WECHE MANIE BUGNI

Puonj Mokuongo: Tekowa En Ang'o E Riwruok Mar Kanisa?	7
Puonj Mar Ariyo: Ang'o Momiyo Wapuonjore Riwruok Mar Kanisa?	9
Puonj Mar Adek: Chakruok Mar Adiera Kuom Riwruok Mar Kanisa.	11
Puonj Mar Ang'wen: Kanisa En Ang'o?	12
Puonj Mar Abich: Kanisa Duto En Ang'o?	14
Puonj Mar Auchiel: Ere Kaka Kanisa Duto Olos Chenrone Epiny?	16
Puonj Mar Abiryo: Ere Kaka Kanisa Manie Piny Ka Olos Chenrone?	17
Puonj Mar Aboro: Gin Ng'a Gini Ma Joote Kod Jokor Wach?	19
Puonj Mar Ochiko: Ere kaka kanisni manie gweng' ka gweng' ochan?	21
Puonj Mar Apar: Ere Kaka Kanisni Manie Gweng' Ka Gweng' Ochung' kendgi?	23
Puonj Mar Apar Ga Achiel: Ang'o Momiyo Nyasaye Dwaro Ni Kanisni Ochung' Kendgi?	25
Puonj Mar Apar Ga Aiyo: Ere Kaka Kanisa Iporo Gi Tend Piny?	27
Puonj Mar Apar Ga Adek: Ang'o Momiyo Dhano Luwo Jotelo?	29
Puonj Mar Apar Gang'wen: Ang'o Momiyo Bedo Ranyisi En Gima Ber E Kanisa?	31
Puonj Mar Apar Gabich: Jok Mage E Kanisa Ma Gin Kaka Ranyisi?	33
Puonj Mar Apar Gauchiel: Gin Okenge Mage Mag Tije Manie Kanisa?	35
Puonj Mar Apar Gabiryo: Gin Nyinge Mage Mag Jodongo?	37
Puonj Mar Apar Gaboro: Ere Kaka Jodongo Kinde Ka Kinde Gionge Gi Winjruok?	39
Puonj Mar Apar Gochiko: Ere Kaka Dinde Timo Mibadhi Gi Telo Mar Kanisa?	41
Puonj Mar Prariyo: Ere Kaka Kanisa Mar Kristo Nyalo Chocho Chenro Mar Rito Kanisa?	43
Puonj Mar Prariyo Gachiel: Gin Kido Mage Mag Kanisni Kaluore Kod Chenrogi?	45
Puonj Mar Prariyo Gariyo: Gik Ming'iyu Kuom Jotend Kanyakla	47
Puonj Mar Prariyo Gadek: Gik Ming'iyu Kuom Jotend Kanyakla	50
Puonj Mar Prariyo Gang'wen: Gik Ming'iyu Kuom Jotend Kanyakla	52
Puonj Mar Prariyo Gabich: Gik Ming'iyu Kuom Jotend Kanyakla	55
Puonj Mar Prariyo Gauchiel: Gik Ming'iyu Kuom Jokony Jotend Kanyakla Kod Tijgi	58

Puonj Mar Prariyo Gabiryo: Ere Kaka Jotelo Ok Owinjore Oyier?	60
Puonj Mar Prariyo Gaboro: Kaka Roho Maler Keto Jotelo	62
Puonj Mar Prariyo Gochiko: Tij Nyasaye Kuom Jotelo	65
Puonj Mar Pradek: Ranyisi Maricho E Riwruok Mar Kanisa	68
Puonj Mar Pradek Gachiel: Ere Kaka Mibadhi Nokuongo Bedo E Telo Mar Kanisa?	72
Puonj Mar Pradek Gariyo: Kaka Inyalo Tim Romo Mag Dongruok	74

**PUONJ MOKUONGO:
TEKOWA EN ANG'O E RIWRUOK MAR KANISA**

Weche machuok

1. Ok gino maneno ni long'o. 2. Ok gino ma jomoko timo.
3. Mana Singruok manyien.

Twak

1. Ok gino maneno ni long'o. Puonj ka puonj nyaka bed gikit tekone. Penjo duto nyaka bed gi kit duoko makare. Nyaka bedni nitiere kit teko moro ma jiduto nyalo geno ni nikare. Nikech puonjwa en puonj mar lemo, koro wapenjo "Tekowa en ang'o e puonjruok riwruok mar kanisa? Ere rapim mibiro tigo kuom penjo mibiro penji mondo ong'e ni duoko mochiwu ni gin kare? Jomoko biro wacho ni ng'ato ka ng'ato nowe ni mondo oyier gima oparo ni ber e lemo. "Tima tima gino mineno ni ber kata long'o" Jogo wacho kamano. "Ng'ato ka ng'ato nie kit ngimane. Luw chenro mana matiyo maber" To pach dhano ok en kit ngima Nyasaye e lemo. Muma wacho ni ngima ng'ato ok nie tekone owuon, bende onge ng'ama nyalo yiero yore owuon, (Jeremia 10:23). Yo ma ng'ato paro ni ber nyalo mana tere e tho (Ngeche 14:12). Yesu nowacho ni chike mag dhano miyo lemo bedo kayiem nono (Mathayo 15:9). Koro, e wach moro amora mar lemo, pach dhano onge teko. E riwruok mar kanisa dhano nyalo wacho ni pachgi long'o, jomoko biro wacho ni pachgi tiyo. To pach dhano ok gino minyalo gen kuome. Ok wanyal ng'eyo adiera ka wapenjore gino mwaneno ni ber kodwa.

2. Ok ni gino majomoko timo. Kit yie mar ariyo mar teko kanisa en gino ma thoth dhano timo ni nyaka bed ni kare. Jogo moyie kuom kit telo moro mar kanisa machiko kanyakla biro wacho ni jiadi maluwo chenrono kata kaka nyadimang'eny chenrono osetim. To ma en paro ma ok kare e teko mar lemo. Paro mar ji mang'eny ok kony moloyo paro mar ng'at achiel. Yesu

nowacho ni ji mathoth paro ni gin kare, to ok ong'eyogi (Mathayo 7:22). Ji mang'eny luwo yoo marach to mana ji manok luwo yoo makare (Mathayo 7:13-14). Jo Israel ne dwaro Ruoth mondo gibed kaka pinje mamoko e aluoragi. To kane gitimo timo kamano negitamore chenro mar Nyasaye kuom bedo Ruodhgi (1 Samuel 8:5-7). Kanisa ok owinjore ong'i jogo mani aluorane kendo temo bedo kaka jogo nikech kanisa en jogo moluongi (2 Jo-Korintho 6:17). Gin dhoot moyier (1 Petro 2:9). Thoth gigo mag mibadhi matimore e chenro mar kanisa Nyasaye timore nikech jogo manigi nyawu nikech gidwaro ni gibed kaka dinde manimachiegni kodgi. Gi gombo kuom chenro kod rieko ma dhano luwo. To gigo ma dhano timo ok dwach Nyasaye makare.

3. Mana Singruok Manyien. Gino manigi adiera mangima kod teko e lemo en Singruok manyien. Onge kit buk moro amora manigi teko e lemo. Yesu nigi teko duto e polo kata e piny (Mathayo 28:18). Omiyo Roho Maler mondo otelne joote ei adiera (Johana 16:13). Kata kamano, weche duto manie Muma wuok kuom much Nyasaye, kendo okonyo kuom puonjo jo-Kristo (2 Timotheo 3:16-17). Dhano nyaka kik medi kata golo kuom bug Nyasaye (Fweny 22:18-19). Ng'ato makalo tong' kendo ok sik e puonj Kristo ok nigi Nyasaye. To ng'ato mosiko e puonj Kristo nigi Wuoro kaachiel gi Wuowi (2 Johana 9-10). Dhano kik tem loko wach maber mar Kristo obed gimoro nono (Jo-Galatia 1:7-9). Nyaka winji, kamano ni Singruok Machon ok nie teko mar jo-Kristo. Ne en mana tich jarit nyaka yie mar Kristo nobiro, tinende dhano ok nie tij jarit (Jo-Galatia 3:24-25). Chik nogol oko kendo e Msalaba (Jo-Kolosai 2:14). Jo-Kristo nie bwo chik manyien kendo maber, Singruok Manyien mar Yesu Kristo (Jo-Hibrania 8:6-13). Koro Singruok Machon sie-mo mana nyasi mag keyo kata luwogi ok owinjore otigo kuom bedo gi teko e gigo manie kanisa tinende. Puonjni mar telo mar kanisa biro miyo luor Singruok Manyien kaka gino kende manigi teko moa kuom Nyasaye. Weche mondik e puonjni nyaka luwgi e Muma mondo one ni gin kare (Tich Joote 17:11) puodh japuonj moro amora kata puonj moro amora kuom teko mar Wach Nyasaye (1 Johana 4:1). Tinende ok wayud teko Nyasaye kuom dhano to mana kuom Muma. Mana gino mopuodh kod bug Nyasaye, Nyasaye oyie kode. Nyaka andiknu, kajiwou mondo umed kedo matek ni wach yie ma Nyasaye osemiyo joge dichiel kendo mogik (Juda 3). Nyaka wawuo kaka "teko mar Nyasaye wuoyogo" (1 Petro 4:11). Nyasaye ok en Nyasach koko to mar kue (1 Jo-Korintho 14:33). Jogo moluoro teko mar Nyasaye biro puonjo gima Muma puonjo kendo gibiro tamore puonjo gimoro ma ok nigi teko kuom Muma. Jo Nyasaye nyaka wuo mana kama Muma wuoye kendo ling' kama Muma ling'e. Nyaka gitim gigo mag Muma ki Muma kendo luongo gigo

mag Muma ki nying Muma e luor makare. Kuom Wach Nyasaye kaka gino mangima manigi teko e kanisa, ikwai ni mondo ipuonjri puonj gi e puonj mar riwruok mar kanisa. Non ndiko ka ndiko e Mumbi. En wach Nyasaye kendo wach mar adier (2 Timotheo 2:15).

Penjo

1. Be pach dhano nigi teko?
2. Chiwu gik moko adek mawuoyo kuom luwo pach dhano ka giparo ni long'o?
3. Chike dhano miyo ilemo?
4. Be paro mar thoth dhano ogen?
5. Ndik weche ariyo mawuoyo kuom gwenyruok mar pach dhano?
6. Jo Israel ne dwaro Ruoth kaka?
7. Ndik weche ariyo mawacho nib kanisa opogore
8. Be teko mar Nyasaye yudore kuom dhano?
9. Ndik weche ariyo manyiso ni nyaka wayie kuom gimoro amora ka waluo Muma?
10. Ndik gigo aboro manyiso ngima mar adiera manigi teko e kanisa?

PUONJ MAR ARIYO: ANG'O MOMIYO WAPUONJORE RIWRUOK MAR KANISA?

Weche machuok

1. Jogo manowuok eyiechon nenie riwruok.
2. Sunga mar dhano kelo mibadhi mayot e telo moro amora.
3. Kanisni bedo marach kata maber kaka jotendgi.

Twak

1. Jogo manowuok e yiechon nenie riwruok. Chenro Muma lieko ka wacho ni jomoko noweyo yie molal (1 Timotheo 4:1). Jomoko biro gwenyo wach maber mopogore gi mar adiera (Jo-Galatia 1:6-9). Jaote Paulo siemo jodong kanisa man Efeso onengo gi ket pachgikuom rito nyirombe moketnigi mondo girit (Tich Joote 20:28). Onyisogi nigi pidh kanyakla moyie kuom remb Wuod Kristo (ma en kanisa) kata puonjo kanyakla nikech jopuonj mag miriambo biro bedo kendo telone jopuonjre e kanisa mane Kristo ong'iewo gi Rembe (Tich Joote 20:28-30). Wapuonjore kuom sigand kanisa e igni martin ka weche mane okor ne otimore. Dhano ne ochako wuok e yie. Jopuonj mag miriambo nochako telone kanyakla. Jotend kanisa nochako telo eyo ma

Nyasaye ok oyiego. Gichako kit riwruok mane oyudore e Roman Catholic kendo gi dinde mamoko. Ne enie telo mar kanisa mane mibadhi ochakore. Achiel kuom yoo mane dhano ochako weyo Muma nenie wach riwruok mar kanisa. Jotelo nochako telone kanisni mokalo achiel. Kaeto, “bishobe” nochako telone jodongo. Dhano odhi nyime gi loko chenro Muma mar kanisa bang’e pope noyier. Onge pope e Muma, to dhano nowuok e yie. Masira biro bedo ka dhano biro bedo gi mibadhi e riwruok mar adiera mar kanisa. Ka pogruok obedo, biro chakore mana gi telo. Ma e gimomiyo puonjruok e chenro mar kanisa en gima kare. Ka iyie ni jomoko oweyo adiera wanyalo puonjore mondo kik wakethi.

2. Sunga mar dhano kelo mibadhi mayot e telo moro amora. Sunga en dwaro mar miyori duong’ kiin. En tem maduong’ kuom jatelo moro amora. Ka ng’ato nigi telo, odwaro mana telo maduong’. Ka jatelo nigi teko, odwaro teko maduong’. Ma e gimomiyo telo mar kanisa nigi mibadhi. Dhano chalre eyo moro amora. Sunga en masira maduong’ e ng’ato ang’ata. Min jaote Jakoboko kod Johana nedwaro yawuote ni mondo obedie lwet Yesu e piny Ruodhe (Mathayo 20:20-28). Joote nechalo kaka dhano tinende. Ji duto ohero teko tinende. Wadwaro telo maduong’. Kit dhano ok bi lokore. Ma emomiyo masira mar mibadhi kuom chenro mar Nyasaye mar telone kanisa en masira manitie. Dhano tinende dhi e kanisa ka gidwaro mondo gibed jotelo. Jomoko mang’eny biro bedo jokanyakla kosingnegi telo. Dhano pile ka pile ok giromo ka gibedo jotich ma mwol e kanisa. To molooyo, thothgi biro kwayo ni mondo gibed gi teko maduong’. Gibiro keto mibadhi e chenro mar Nyasaye mondo giket kargi obed maduong’. Sunga mar dhano kelo mibadhi e telo mar kanisa. Koro, puonjni en gima kare.

3. Kanisni bedo marach kata maber kaka jotendgi. Jaote Paulo nofwenyo mano kanoluongo jodongo moa Efeso mondo owuo kodgi (Tich Joote 20:17-30). Nong’eyo ni kanisni mang’eny luwo jotelo mabeyo kendo gibedo kanisni motegno kata giluwu jotelo mayom kata maricho mondo gibed kanisni maricho. Ma e gimomiyo chenro mar Roho Maler en mar jotelo mabeyo kata jokwath e kanisa ka kanisa (Tich Joote 20:28). Telo motegno keto kanisa motegno. To telo maber ok nyal ka ok oti matek. Dwokone en puonj motegno kendo time pile ka pile. Jotelo ma gin dhano ma Nyasaye oyiero nyaka bed mohikore maber kendo mopuonj maber. Tijgi en tich mogen ahinya e piny. Paulo nonyiso Timotheo ni ochiwu gigo maopuonjo kuom jogo mochung’ motegno mabiro nyalo puonjo jomoko (2 Timotheo 2:2). Chiko dhano manyalo telone jomoko e chenro Nyasaye mar telo. Kuom mano, Puonjruogni mar Muma kuom riwruok kanisa en gima ber.

Penjo

1. 1 Timotheo 4:1 ohulo ni jomoko biro _____.
2. Jo-Galatia 1:7 wacho ni jomoko biro _____ kuom _____ mar _____.
3. Tich Jooto 20:17 nyisoni Paulonoluongo _____ mar _____.
4. Tich Jooto 20:28 wacho ni nonyisogi ni gitang' _____ kendo _____.
5. Tich Jooto 20:29 wacho ni _____ biro donjo e dieru kendo ok giniwe _____.
6. Be Muma wuoyo kuom pope mondo otelne kanisa?
7. E Mathayo 20:20 min _____ okwayo kwach Yesu.
8. Be pakruok mar dhano tinende en masira kaka chon?
9. 2 Timotheo 2:2 nyiso ni jogo mopuonji biro nyalo _____.
10. Jotelo mabeyo kelo _____ kanisni, jotelo maricho kelo _____ kanisni.

PUONJ MAR ADEK:

CHAKRUOK MAR ADIERA KUOM RIWRUOK MAR KANISA

Weche machuok

1. Riwrulik ka riwrulik nyaka bedgi jotelo.
2. Riwrulik ka riwrulik nyaka bed gi jolupne.
3. Grube ka grube nyaka bed gi winjruok gi wadgi.

Twak

1. Riwrulik ka riwrulik nyaka bedgi jotelo. Yesu noneno kaka ji ng'eny, nokechogi, nikech negichandore, kendo gidiwo mana kaka rombe maonge jakwath (Mathayo 9:36). Kata grube mag chiaye kaka rombe nyaka bed gi jotelo. Mano en adiera e grube mag dhano. Nyasaye noneno ni joot nedwaro jatelo, koro ne oketo dichwo obedo wich (Jo-Efeso 5:23). Pinje nyaka bed gi jotelo kendo Nyasaye nochako ruodhi jotelo (1 Petro 2:13-14). Grube mag jotich timo maber e tich ka gin gi Jotelo mabeyo. Gigi nyisowa ni chenro Nyasaye kuom jotelo e kanisa en chenro makare. Riwrulik ka riwrulik nyaka bed gi jotelo.

2. Riwrulik ka riwrulik nyaka bed gi jolupne. Yesu nowacho ni piny moro amora kata ot ma joge opogore kindgi giwegi ok nyal chung' (Mathayo 12:25). Kata obedo ni nitie jotelo mabeyo, grube ka grube nyaka bed gi jolup mabe-

yo. Lup en gino mani gi nengo e riwruok mar telo. Kata kamano, dhano ok par ni jolup kaka jogo mowinjore. To ere ber bedo jatelo kaonge jogo monyalo telonegi? Jolup onengo opuonji kaka owinjore giluw. Dwach Nyasaya en ni jolup obed jolup mabeyo. Nyaka opuonji kaka onengo gilwu.

3. Grube ka grube nyaka bed gi winjruok gi wadgi. Jotelo mabeyo kod jolup mabeyo ong'eyo tiyo maber ka gin kanyakla. Jotelo nyaka ng'e maber tijgi kod jolupgi be. Moro ka moro onengo ong'e gino mowinjore otim kendo ng'eyo gigo ma ok owinjore otim. Jotelo nyaka pwo gigo ma jolupgi timo, kendo jolup be nyaka mi luor tij jotelo. Ma biro kelo winjruok malong'o e kindgi. Muma golo ranyisi e riwruok mar kanisa kuom ringre dhano. Ringruok nigi fuonde mopogore, to kuonde duto nikod nengo e ringre dhano (1 Jo-Korintho 12:12). Tielo ok owinjore onenre gino maonge nengo nikech ok en lwedo (matindo apar gabich). Kata bende wang' ok owinjore onyis lwe-do ni ok odwar lwedo. Kata fuonde moko matindo e ringruok nikod nengo kendo idwarogi e ringruok (Matindo 20-26). Koro gigi duto chalre kendo gin adiera e Ringruok Maler mar Kristo, kanisa (Matindo 27). Nyiego kik bed e kind jotelo gi jolup. To nyaka ng'i jolup maber kod jotendgi. Jogo duto nyaka ti kanyakla ka gitimo maber gigo ma owinjore gitim. Bugni biro bedo puonj mar telo, Luwo kendo winjruok kanyakla.

Penjo

1. Mathayo 9:36 wacho ni ji mang'eny _____.
2. Jo-Efeso 5:23 wacho ni dichwo ewi _____.
3. 1 Petro 2:13-14 wacho ni rituru chike _____.
4. Mathayo 12:25 wacho ni piny _____ mopogore kigin _____.
5. 1 Jo-Korintho 12 onyiso ranyisi kuom kanisa _____ rin-gruok.
6. Be jotich dwaro jotelo? _____
7. Be jalup maber owinjore e kanisa? _____
8. Wach mane ma nyiso tiyo maber kanyakla? _____
9. Be jogo matindo owinjore e kanisa? _____
10. Ringre Kristo Maler en ang'o? _____

**PUONJ MAR ANG'WEN:
KANISA EN ANG'O?**

Weche machuok

1. Kanisa manie thim.
2. Kanisa mangima kata Ringre Kristo.
3. Kanisa mar gweng’.
4. Chokruok.

Twak

1. Kanisa manie thim. Tie wach “kanisa”nyiso ni “jogo moluongi” ok on-yiso ni en ot moger. Saulo moa Tarsus nesando “kanisa” ma gin “chwo kod mon” (Tich joote 8:1-3). Jo kanyakla mar kanisa en kanisa. To ok chwo kod mon duto gin kanisa, mana “jogo moluongi”. Ka Muma otiyo gi tie wach kanisa Pile iwuoyo mana kuom “jogo moluongi”. Stefano neyalone jo Israel manegin jogo moluongi epiny Misri ei thim Jogi noluongi kuom sand gi twech, koro noluongogi ni “kanisa manie thim” (Tich Joote 7:38). Ma kon-yowa e ng’eyo adiera mar tie wach “kanisa”. Kuom mano, jogi moluongi ne okgin kanisa mar Kristo manie Singruok Manyien. Ne otisgi gi Musa ka gikalo nam makwar ebwo boche (Jo-Korintho 10:1-2). Kanisa mane Yesu ogero ne onge nyaka chieng’ manobiro e piny kendo odok e polo (Mathayo 16:18). Din mane nitie e Singruok Machon ne mar jo Yahudi (Jo-Galatia 1:13-14). Ne ok en mar jo Kristo to ne en gino miluwo kaparo ni en Kristo (Jo Galatia 3:24-25). Nyadimang’eny, kanisa ma Muma wuoye ok en din. Dinde neonge e ndalo ma kanisa nenitie e Singruok Manyien. Dinde ochak kod dhano nikech sechemoko Yesu nogero kanisane. Dinde gin kanisni mochak gi dhano ka gi kete maket gi puonj mar Muma (Johana 17:20-21). Pogruogni nochakore ka jowinjo ochako luwo jopuonjgi kendo rwako nyinggi) moloyo rwako nying Kristo (1 Jo-Korintho 1:10-13). E Muma kata kamano, kanisa en jogo moluongi. Ne ok en ot moger kata dinde. Kanisa manie thim ne mar Singruok Machon mar jogo moluongi mar jo-Yahudi.

2. Kanisa mangima kata Ringre Kristo. Ka wadok e Singruok Manyien wapuonjore kanisa mar Kristo. Yesu nowacho, “Abiro gero kanisana” (Mathayo 16:18). Muma wacho ni kanisa nong’iewu gi Remb Kristo (Tich Joote 20:28). Nohere kendo nochiworene (Jo-Efeso 5:25). Jogo mowar imedogi e kanisa (Tich Joote 2:47). Iluongo ni Ringre Kristo maler, kendo en e Wich (Jo-Kolosai 1:18-24). Jogi ma jo Kristo adiera iluongo ni “jogo moluongi.” Oresgi e mudho kaeto oketgi e piny Ruodh Kristo (Jo-Kolosai 1:13). Giwuok e gigo mag piny kendo gibedo jogo mowar (Jo-Korintho 6:17). Jogi moluongi ma Muma luongo ni gin kanisa mangima kata Ringre Kristo.

3. Kanisa mar gweng’. Yoo machielo ma Singruok Manyien otiyogo e

wach “kanisa” en nyiso jo-Kristo e kanisni magiae. Ma en kanisa ma jogo moluongi e kuonde magiae kata kuonde mang’eny. Wasom kanisa mar Nyasaye mani Korintho, (1 Jo-Korintho 1:2). Wayudo “kanisni abiryo mani Asia” (Fweny 1:11). Paulo nooro mos e kanisni mag gwenge kowacho, “kanisni mag Kristo omosou” (Jo-Rumi 16:16). Jogo moluongi e gweng’ moro amora en kanisa mar gweng’.

4. Chokruok. Yoo mar ang’wen ma Muma tiyo go wach “kanisa” en chokruok. Ka dhano oluong gi eutegi mondo gichokre, iluongo ni “kanisa.” Parni kanisa secheduto iluongo ni “Jogo moluongi.” Paulo nowuoyo kuom “kanisa” biro kanyakla (1 Jo-Korintho 14:23). Nowacho ni mon nyaka ling’ e kanisa” (chokruok). En wichkuot ka dhako wuoyo e “kanisa” (chokruok). Matindo 34-35 wacho ni chokruok en jogo moluongi kuom jo-Kristo mo-biro kanyakla mondo gichokre. Magi e yore ang’wen ma Muma otiyogo e wach “kanisa” maen “jogo moluongi.” Wakwai ni mondo ipar tijegi ang’wen ka wapuonjore etelo mar kanisa nyadimang’eny. To owinjore wawuo kama Muma wuoye, to wabed mobolore kama Muma bolore. Gwenyruok mang’eny inyalo geng’ ka owuo kuom kanisa kende kaka Muma wuoye. Wakwed weche mag dinde ma ok yudre e Muma.

Penjo

1. “Kanisa” nyiso ni?
2. Kanisa manie thim niluongo?
3. Be kanisa manie thim ne chalre gi kanisa mar Kristo?
4. Be dinde noyud kod Kristo?
5. Johana 17:21 wacho ni mondo ibed_____kendo_____en achiel.
6. 1 Jo-Korintho 1:10 wacho ni kik ubed_____e kinda.
7. 2 Jo-Korintho 6:17 wacho “Auru kuomgi_____Ruoth nowacho.”
8. 1 Jo-Korintho 1:2 wuoyo kuom kanisa mar Nyasaye mani _____.
9. Kanisa mane ma mon owinjo oling’?
10. Kanisa mangima iluongo _____mar Kristo.

PUONJ MAR ABICH: KANISA MANGIMA EN ANG’O

Weche machuok

1. Ja Kristo ka Ja Kristo chiworene Kristo,ma en e Wich.
2. Ja Kristo ka Ja Kristo romre kuom Kristo.
3. Hera, dwaro, kod riwo paro kanyakla achiel.

Twak

1. Ja Kristo ka ja Kristo chiworene Kristo, ma en e Wich. E puonj mokalo puonjo ni kanisa mangima oting'o Ja Kristo ka Ja Kristo e piny. Kanisa mangima en Ringruok Maler mar Kristo moting'o jogo duto manie kanisa. Yesu e Wich mar Ringruogni madung' mar joma oyie (Jo-Kolosai 1:18-24). Kristo e Wich kende mar Ringre, mana kaka ringrewa ni mana gi wich achiel. Ja Kristo ka Ja Kristo en chiwruok ne Kristo ma en Wich. Mana kaka fuoni manie ringrewa miyo luor wich. Kristo Yesu omi teko duto e polo kendo e piny (Mathayo 28:18). Omiyo chik Ringrene koluwo wachne, Muma (Mathayo 28:19). Ja Kristo moro amora e piny mangima chiworene Kristo, ma en e wich, kendo en achiel kuom Ringre Maler mar kanisa.

2. Ja Kristo ka Ja Kristo romre kuom Kristo. Kaka achiel kuom Ringre Kristo, Jo-Kristo duto romre. Gionge gi wich moro amora mana Kristo. Gionge e bwo chik moro amora to mana wach Kristo. Onge Ja Kristo moro amora manigi teko, kata bedo gi duong' moro amora ne wadgi e kanisa mangima. Onge ng'ato kata grube moko ma telone wadgi. Jogo duto romre kuom Wich ma en Kristo. Nitire mich mopogore mochiwu to onge maduong' (1 Jo-Korintho 12:4-6). Nitire tich mopogore opogore koluore kod kindagi, to onge ng'ato moro amora ma duong' ne wadgi (1 Jo-Korintho 12:12-24). Jogo duto manie kanisa mangima kata Ringre Kristo romre kuom Kristo, ma en e Wich achiel.

3. Hera, dwaro, kendo gi riwo paro kanyakla achiel . Jo-Kristo oherore kaka owete. Gin kanyakla achiel e od Ruoth (1 Johana 3:1). Jogo duto nigi dwaro e tiyo tich moro amora. Mago duto gin fuonni mag Ringruok achiel (1 Jo-Korintho 12:12-13). Kit chwech moro amora kata kit dhok moro amora chalre rod Ringre Kristo, to mon neno joma long'o e wang' Nyasaye kaka chwo (Jo Galatia 3:26-28). Kaka jogo manie Ringruok achiel, Jo-Kristo nigi dwaro kuom jowetegi e kanisa duto. Ok owinjore ni nyaka kit pogruok moro amora bedie e Ringre Kristo (1 Jo-Korintho 12:25). Jogo duto miyo rit makare ne wadgi. ka ng'ato achiel winjo marach, jogo duto konye winjo marach. Ka ng'ato achiel mor duto konye bedo mamor (1 Jo-Korintho 12:25-26). Ka ringruok achiel mar dhano nigadhola, ringruok duto be winjo litno. Mana kamano be e Ringre Kristo wajoka ng'ato achiel. Nyaka wabed gi hera, dwaro, kendo gi riwo paro kaachiel e Ringre Kristo.

Penjo

1. Jo-Kolosai 1:18 wacho ni Kristo e Wich mar _____
2. Mathayo 28: 18 puonjo ni Kristo nigi _____

- 3 Wiye adi ma Ringre Kristo nigo?
4. Be jogo duto chalre e Ringre Kristo?
5. 1 Jo-Korintho 12:5 wacho ni waduto wangi ang' machalre?
6. Be jogo duto romre e Ringre Kristo?
7. Be ik ng'ato kete ng'ama duong' kata ng'ama lich?
- 8 . Be dhako en ng'ama kare e Kristo kaka dichwo?
9. Be jogo manie kanisni mopogore nie Ringruok achiel?
- 10.1 Jo-Korintho 12:25 wacho ni kik wabed _____ e Ringruok.

PUONJ MAR AUCHIEL: ERE KAKA KANISA MANGIMA OLOS CHENRONE?

Weche machuok

1. Onge sirikal e piny.
2. Onge kar dak mar jotelo e piny.
3. Temo moro amora mar loso chenro mar kanisa mangima en richo.

Twak

1. Onge sirikal e piny. Kanisa mangima kata Ringre Kristo onge gi sirikal e piny. Engi telo kod teko e polo (Mathayo 28:18). Eyorni opogore kod kanisni mag dinde. Gin gi jotelo mag piny kaka "pope" kata "bishobe madongo." Tekogi gin teko mag dhano mondiki e buge mag lemo kod jo ng'ad bura. To Muma wacho ni onge dhano moro amora manigi teko mana Kristo (Jo-Efeso 1:21-23). Ringre Kristo oonge gi riwruok mar piny kod jotelo ne jiduto. Oonge gi "district" kata "division." Jogene ok bi kanyakla mondo gikel paro mar keto chenrogi. Magi duto gin mibadhi kod lokruok ma dhano okelo. Kopogore gi gir piny moro amora mariwogi, jo-Kristo duto nigi chuny achiel kigin kendo gi Kristo. Ja-Kristo ka Ja-Kristo gi kanisa ka kanisa ochung' kende kendo gin githuolo kuom Kristo. Kanisa mangima kata Ringruok Kristo onge gi sirikal kata riwruok moro amora e piny.

2. Onge kar dak mar jotelo e piny. Kar dak mar jotelo en kar dak maduong'. Nikech Yesu e Jatend kanisane, polo e kar dakne maduong' (Jo-Hibrania 12:2). Kanisni mag dinde nigi kargi ediere mar dak mar jotendgi. Jatelo odak e diere kanyo to ochiko dinde duto moluore. Ma nyiso pogruok machielo e kind kanisa Nyasaye kod kanisni mag dhano. Onge liach kanisa maduong' moro amora kata liach skul moro amora maduong' manie diere mar kanisa Ruoth. Kanisa mokuongo bedo e gweng' moro amora ok ber moloyo moko. Onge chudo moro amora e kar dak mar piny. Onge kanisa maduong' maoro jayalo

kata maloko kar dakgi. Onge kamora amora molosi ma ji rome mondo gilos chike mag kanisni. To molojo, polo kama Kristo en wich ma en mana ediere mar kanisni mag Kristo.

3. Temo moro amora mar loso chenro mar kanisa mangima en richo. Dhano kod kanisni gitemo miyo kanisa Ruoth sirikand dinde. Kanisni madongo nyalo temo telone kanisni matindo e gweng'. Dwarono nyalo temo kelo loso chenro mar kanisa mangima e piny. Nikech thoth dhano nenie dinde, en gima tek mondo wigi owil gi sirikand dhano e kanisa. Gidwaro kuonde madongo. Dhano ohero chiko kanisni mang'eny. Gidwaro od telokod telo mana kaka kanisni mag dinde ei aluoragi. To ma ketho adiera mar riwruog kanisa. Giketho sirikal mar adiera mar kanisa mayudore e Muma. Kik wakal otong' ne puonj mag Wach Kristo (2 Johana 9). Ok walok injili (Jo-Galatia 1:6-9). Kik wamed kata golo kuom chenro Muma (Fweny 22:18-19). Temo moro amora mar loso chenro mar kanisa mangima en richo.

Penjo

1. Ere kaka jatend kanisa odak?
2. Be kanisa Kristo opog e "division" kata "district"?
3. Jo-Efeso 1:22 wacho ni Kristo e ja tend _____.
4. Jo Hibrania 12:2 wacho ni e _____.
5. Be dinde nigi kar diere mar dak mar piny?
6. 2 Johana 9 wacho ni ng'ano ma _____ ok sik e puonj Kristo ok nigi _____.
7. Jo-Galatia 1:7 wacho ni jomoko biro _____ injili mar Nyasaye.
8. Fweny 22:18 ka ogol _____ wach moro kuom weche mokor manie kitabu.
9. Fweny 22:18 ka omed _____ kuomgi, to Nyasaye nomedne masiche mondik e buk.
10. Be Ringre Kristo ochan e piny?

PUONJ MAR ABIRYO: ERE KAKA KANISA MANIE PINY OLOS CHENRNE?

Weche machuok

1. Mana kanisa mar gweng' ema olos chenrone e piny.
2. Mumbni duto puonjo kuom telo mar kanisa mogurore Koluore kod kanisa mar gweng' kende.
3. Onge jatelo moro amora moa oko ei aluora piny ma telone Kanisa mar

gweng’.

Twak

1. Mana kanisa mar gweng’ ema olos chenrone e piny. Puonjwa ariyo moka-
lo nyisowa kaka riwruok mar kanisa mangima oko gurore e piny. Mana kanisa
mar gweng’ nigi jotelo kod riwruok tinende. Jaote Paulo oluongo jodongo e
kanisa magiae, Efeso (Tich Joote 20:17). Nowacho ni owinjore gibed motang’
kendo girit kueth kata kanisa ma Roho Maler osemiyogi mondo girit. Tich
Joote 20:28 wacho ni Roho Maler keto dhano jakwath mar kanisa ma ng’ato
leme kende. To onge kama Muma wacho ni jakwath nyaka bedie kanisa duto
kata Ringre Kristo. 1 Petro 5:2 jodongo nonyis ni gibed jokwath kueth ma
Nyasaye osemiyogi. Negionge gi ting’ moro amora kaka jodongo mana e
kanisa magileme mane gin jokwath.

Ndiko ni wacho ni Nyasaye nenigi chenro mar jokwath mana e kanisa
ma ng’ato leme. Samoro dhano nyalo paroni chenrogi mar chano kanisa
ber ahinya. Jomoko nyalo gombo loso chenro mar kanisni duto tinende. To
rieko Nyasaye olony moloyo mar dhano (1 Jo-Korintho 1:25). Nitiere ranyisi
mang’eny mabeyo ma gimomiyo kanisni mag gweng’ nigi riwruok. Dhano
nyaka luor chenro Nyasaye kendo gimi luor Rieko Nyasaye. Mana kanisa ma
ng’ato leme ema olos chenrone. Ok kanisa duto.

2. Mumbni duto puonjo kuom telo mar kanisa mogurore koluore kod
kanisa mar gweng’ kende. Kamoro amora ma ndiko wuoye kuom telo mo-
gurore kod jotelo manie kanisa, kanisa ma iwuoyeno en kanisa ma ng’ato
leme. Chakruok mar kanisa, ka pok ndiko otieki, ne nitiere jotelo momi
luor moko siko. E 1 Jo-Korintho 12:28 Muma nyisowa kaka Nyasaye oketo
jomoko e kanisa, “mokuongo joote, mar ariyo jokor, mar adek jopuonj, bang’
mano hondni, bang’e mich mag chang, kony, telo, loko dhok.” To mich mar
Roho Maler mamiyo tich mar hondni manetimore en gima ok ogurore. 1
Jo-Korintho 13:8-10 puonjo ni hera ok rem, tich hulo wach to norum kendo
dhum gi dhok mayore yore nowe, bende rieko notieki, nikech rieko ma wan-
go orem, kendo tich hulo wach moa kuom Nyasaye bende orem, to ka gima
ogik kare obiro, to mano morem norum. Ka mich mopore orumo, jotelo
mag kanisa mogurore nedhi nyime. Kare kanisa ma Nyasaye oloso chenrone
mondo odhi nyime ok ogeno kuom teko mopore. Ka wasomo gino momiyo
jotelo oyier e kanisa, teko mar timo hondni ne ok owachi. Dhano nyalo bedo
jotelo ka onge teko mag hondni mitimo. Kanisni mogurore mag telo negin
kanisni mag gwenge. Joote kod jokwath ma ok ogurore e Ringre duto mar
Kristo machiegni biro rumo. To Jodongo noketi e kanyakla mar kanisa (Tich
Joote 14:23). Titus nowe e Crete mondo oket jodongo e gweng’ ka gweng’

(Titus 1:5). Ndiko ni nyiso ni jodongo nea e kanisa magileme kende to ok mar Ringre duto mar Kristo kata kanisa duto. Jodongo moa Efeso nowinjore girit kueth ma Nyasaye omiyogi kod Roho Maler moketogi jokwath (Tich Joote 20:28). Kuethgi negin kanyakla mar jo-Kristo mani kuno, Efeso (Tich Joote 20:17). Jodongo onyis ni mondo girit kueth ma Nyasaye omiyogi (1 Petro 5:2). Gionge gi teko kuom kanisni duto. Ka wadhi nyime mondo wapuonjre riwruok mar kanisa mogurore mar kanisa Ruoth, wabiro yudo mana puonj mag jotelo ma kanisa magileme. Ndiko duto wuoyo mana kuom chenro mar kanisa mogurore kod jotelo moa e kanisni gi.

3. Onge jatelo moro amora moa oko ei aluore piny matelone kanisa mar gweng'. Kristo pod en mana jatelo mar polo kod kanisa. Jaote Ruoth kod Jakwath pod dhi nyime gi kuonde mag telo e kanisa nikech pod waluwo teko mar wehegi. To jotelo matelone kanisni duto nie polo. Gionge gi tich moro amora e piny ka. Jotelo duto mag kanisa tinende nie kanisa magileme. Wang'eyo ma kowuok e ndiko. Muma ok ochiwo chik moro amora mag jotelo mana e kanisa magileme. Nikech Muma puonjowa kuom tich maber, wang'eyo ni Nyasaye ne temo wacho ni onge jotelo matelone kanisa duto (2 Timotheo 3:16-17). Kama Muma wuoye wawuo, to kama Muma oling' nyaka waling'. Nyaka waluur puonj Kristo kendo kik wakal tong' gima ondiki (2 Johana 9).

Penjo

1. Tich Joote 20:17 wacho ni Paulo noluongo jodongo _____.
2. Tich Joote 20:28 wacho ni owinjore girit kueth ma Nyasaye noketogi jokwath _____.
- 3.1 Petro 5:2 wacho ni rit kueth _____.
4. Be kanisa duto olos chenro ne e piny?
5. Jotelo mogurore gin mana _____magileme.
6. En Fweny mane mamiyo hondni rumo?
7. Be jotelo nyaka tim hondni mondo gibed jodongo?
8. Tich Joote 14:23 wacho ni jodongo ne oketi _____.
9. Titus 1:5 wacho ni jodongo ne oketi _____.
10. Be jotelo mag piny tinende telone kanisni ma kanyakla leme?

PUONJ MAR ABORO: GIN NG'A GINI MA JOOTE KOD JOKOR WACH

Weche machuok

1. Negin jotelo mowal mokuongo e kanisa.
2. Tekogi mar timo hondni norumo.
3. Ne ok gin jotelo mogurore.

Twak

1. Negin jotelo mowal mokuongo e kanisa. Gigo duto e piny nochakore kod honni. Dhano kod piny nochakore kod hondni. To tinende dhano kod piny odhi nyime koluore kod chenro Nyasaye kaonge hondni. To kanisa dongore kendo odhi nyime tinende kaluore kod chenro Nyasaye kaonge hondni. Kata kamano, kanisa nochakore kod honni. To kanisa tinende dongore kendo odhi nyime kaluore kod chenro Nyasaye kaonge hondni. Wach Nyasaye mokuongo nokel kod hono, to sani wan gi Muma ma inyalo puonjgo ka ok wadwaro hondni mag tinende. Jote negin jotelo mokuongo matimo tij hondni e kanisa. Nyasaye nomiyogi teko mondo gihul Wachne mondo giti kane kanisa chakore. Yesu nosingo ne jote ni ibiro telnegi kod Roho Maler ei “adiera duto” (Johana 16:13). Jote kod jokor wach negin mise moketi mokuongo e kanisa (Jo Efeso 2:20). Muma wacho ni jogo mochalo kaka jote kod jokor Wach noketgi e kanisa kod Nyasaye (1 Jo Korintho 12:28). Hondni gi nenyiso ni gin jote (2 Jo Korintho 12:12). Hondni gi nenyiso yalo magi yalogo nea kuom Nyasaye (Jo Hibrania 2:3-4). Jotelogi negin jok midwaro mokuongo e kanisa. To tinende ok ochuno.

2. Tekogi mar timo hondni norumo. Wang’eyo ni tinende onge jote e piny nikech tekogi mapore orumo. Ne en chenro Nyasaye ni hondni biro rumo ka tijgi be orumo. Jo Kor wach, wuoyo e dhok mayore yore, kod riekko mapore norumo (1 Jo Korintho 13:8-10). Magi duto nerumo bang’ fweny mar Nyasaye nobiro ma en Muma. Nyasaye nochiwo michni kende nyaka yie nogik (Jo Efeso 4:8-11,13). Koro ka Muma nitiere, wangi riekko makare mar Wuod Nyasaye. Yie nitiere mana dichiel kichiwone jogo maler (Juda 3). Nikech Yesu e wuod Nyasaye kendo osepudhe dichiel kod hondnigo (Johana 20:30-31). Gima opuodhi ok owinjore onwo mondo opuodhe nyadimang’eny. Adiera mar Wach Nyasaye oseyiego. Adiera ka ose yie go en mana kamano. Tinende ndiko wuoyo kuomwa e tich maber (2 Timotheo 3:11-17). Teko mag hondni mag Jote norumo nikech tije norumo. Nikech teko mar jote norumo, onge jote tinende e piny.

3. Ne ok gin jotelo mogurore. Mich mopore manochiw apoya e chakruok mar kanisa. Michno nomiyo dhano teko mondo gibed jote kod jokor wach. To mich mar timo hondni norumo, To jokor wach norumo. Koro onge teko tinende mag jote kod jokor wach, to onge tiende mar bedo jote kod jokor wach mag tinende. Telogi ne ok gigurore. Nyasaye nokdwar ni jote kod

jokor wach obed gi jolupgi. Tijgi nidwaro mana e chakruok mar kanisa, to ok landruokne. Nikech wayie kuom Muma, wayie ni hondni notimore kendo jooto kod jokor wach nodak. Kuom mano wayie ni hondni norumo kendo jooto kod jokor wach norumo. Muma puonjo ni hondni notimore kendo negirumo. Muma nyisowa maler ni jooto kod jokor wach nochiwu kendo nokaugi. Muma achielno puonjo mago duto. Ma e gimomiyo onge jooto kod jokor wach e kanisa tinende. Ne gin jotelo ma ok ogurore. Ng'ama wachoni en jaote kata jakor wach tinende gin mag miriambo (Fweny 2:2). Kata e chakruok ne nitiere jooto mag miriambo (2 Jo Korintho 11:13). Dhano nyalo biro gi hondni mag miriambo kendo gi weche mag miriambo (2 Thesalonika 2:8-9). Jomoko biro temo timo hondni go ma ok ong'ere, to Yesu ne ok ong'eyogi (Mathayo 7:22-23). Jooto kod jokor wach ne ok gin jotelo mosiko e kanisa machon.

Penjo

1. Be Muma puonjo ni hondni notim?
2. Be Muma puonjo ni hondni biro dhi nyime?
3. Johana 16:13 wacho ni jooto nochik _____.
4. Jo-Efeso 2:20 wacho ni jooto kod jokor wach noketi _____ mar kanisa.
5. 1 Jo Korintho 12:28 wacho ni Nyasaye noketo _____ jooto.
6. 2 Jo Korintho 12:12 wacho ni jooto nenyiso _____.
7. Jo Hibrania 2:3-4 wacho ni Nyasaye owuon bende nonyiso _____ kod _____.
8. Juda 3 wacho ni yie en _____ kuom jogo moresi ericho.
9. Fweny 2:2 wuoyo kuom jooto mane?
10. Be jooto kod jokor wach nosiko?

PUONJ MAR OCHIKO: ERE KAKA KANISNI MAG GWENG' KA GWENG' OCHAN?

Weche machuok

1. Kanisa ka kanisa ochung' kende.
2. Jotelo telone mana kanisa achiel moae to ok kanisni.
3. Kanisni oko chanore kanyakla.

Twak

1. Kanisa ka kanisa ochung' kende. Kanisni mag Kristo ok otwegi kod

chike mag dinde. Kanisni mag Kristo kedo matek mondo giluwu Muma kaka dwaro mar Nyasaye ochikowa. Gitemo kwayo kagiluwo macha kaka kanisa mar Singruok Manyien dwaro. Gitemo duoko kanisa mondo obedidika kaka dwaro mar Nyasaye. Achiel kuom gigo manigi nengo mondo odogkare en chenro Muma mar riwruok mar kanisa mag gweng. Ka wapuonjore adiera mar kit telo manie singruok manyien mar kanisa to onengo waluwmana mano tinende. Kaluore gi puonj mokalo, waneno telo duto mondiki e Muma ilere e kanisni tinende. Wapuonjore ni onge telo moro amora motelone kanisni e piny. Kanisnigi ok niebwo jotelo kata jotaa chenro. To moroka moro imiyo jatende mana gi kanisa ne owuon. Onge telo moro moa oko maduong' motelone kanisa. Wach mar "ochung' kende" nyiso ni "oritore kende." Kanisa mochung' kende otelone en owuon. Oonge gi telo mowuok kamoro kata kanisa moro motelone. Machielo, oonge teko kamoro maduong' moloyo oyiero jotende. Ochano chenro mare mag yalo kaka kanisa kata mag pesa kendo ochiko jokanisa maketho chik Muma. Ochung' kar kende kuom weyo luwo telo mag dhano. En mar jokristo. Buk mar teko mar kanisano en Muma kende. Oting'o kit lembe owuon. Romo mar grube, kata tijene. Kanisamoro amoro mar gweng' nyaka chung' kende mondo odwuok telo manie kanisa mar singruok manyien tinende.

2. Jotelo telone mana kanisa moae to ok kanisni. Achiel kuom gigo momiyo ji ok luwu telo mar kanisa kaluore gi Muma en bedo kod jatelo moa e kanisamoro to obiro telone machielo, kata telone kanisni mokalo achiel. Lokruog ni kuom chenro mar Muma kelo pogruok e telo mar kidieny ma telone kanisni e gweng'. Timni okelo nyaka pope. To mondo wadok e chenro Muma, jotelo nyaka we telone kanisni mokalo achiel. Chenro mar Nyasaye koluwo geng'o gigo mokelo pogruok kaka catholic.

Kanisni mag protestant bende nigi jotelo motelone kanisni mokalo achiel. Gin kod nyinge kaka magi "Jooto" kata "bishobe." Tijgi en telone thoth grube mag gwenge. Gitimo tijgi secheduto ka giwuotho e kanisa ka kanisa e gweng' mag kidienje. To telo mar Muma wuoyo kuom telone kanisa achiel mar gweng'. Kanisni madongo mag Kristo temo mana telone kanisni matindo. Kanisni mag boma temo telone kanisni manibutgi kiling' ling'. Ginyalo oro jotendgi mondo otelne chenro mar kanisni mayom. To ma en chenro mar dini. En yoo mar timo mibadhi mar riwruok kanisa. Kanisa ok nyal bedo mar adiera kochung' kien ka jotelo mag kanisni mamoko temo telone.

3. Chenro mag kanisni opogore. Thoth ji mang'eny mag kanisa Kristo chon negi bedo higni mang'eny kuom dinde. Bedo mang'eny kuom dinde gi omiyo gineno ber mar ng'eyo adiera kuom riwruok mar kanisa. Gidwaro

kanisni mag Kristo mondo obed mochanre kanyakla kaka kanisni machon ne en. Koro, gihero chokruok mar kanisni ei gweng'. Gidwaro grube machon gi jotendgi kendo gi jokeno. Gihero puonjore "Lemo kanyakla." Mapogo kit lembgi. To onge kanisa moro e Singruok Manyien nobedo kanyakla. Moro ka moro nochung' kar kende e chenro.

Kristo nondiko barua abiryo kuom kanisni mag Asia (Fweny 1:11). Kanisa ka kanisa nondikne barua mopogore. Kata obedo ni kanisnigo ne nie gweng' achiel, to neonge riwruok mar kanisa. Neonge jotelo matelone kanisni abiryo go. Kanisa ka kanisa ochung' kende ka chenro mar Singruok Manyien mar telo mar kanisa oluw, kanisni okbichan bedo kanyakla.

Penjo

1. Wach manyiso "telo kiin" en wach?
2. Be Muma wuoyo kuom "Jote mawuotho" kendo gi "bishobe mawuotho"?
3. Fweny 1:11 wacho ni barupe nondikne kanisni abiryo mar _____.
4. Timbe dinde machon keto owete mondo odwar bedo kanyakla _____.
5. Be kanisni mochon kata motegno otelone mayom?
6. Be muma wuyo kuom telo mar grube kotelone kanisni mang'eny?
7. Be kanisni mag Singruok Manyien ne ni kanyakla?
8. Wach mane manyiso chiwo gimoro kaka ne en?
9. Jotelo mag kidiény bang'e nokelo _____.
10. 2 Johana 9 wacho ni kawa _____ kendo kwedo chike mag Kristo, ok wa _____.

PUONJ MAR APAR: ERE KAKA KANISNI MAG GWENGE OCHUNG' KENDGI?

Weche machuok

1. Gichikore kigin.
2. Gikonyore kigin.
3. Gidongore kigin.

Twak

1. Gichikore kigin. Achiel kuom gigo momiyu kanisni ochung' kendgi en ni gichikore kigin. Ma onyiswa e puonjwa mokalo. Lal mar chikruogni en yoo moro ma kanisa witogo chung' mare. Ka Kanisa odok chien e telone chenro kien, machiegni obiro lalo gigene mag chung' kende. Ka jomoko okao telo mar kanisa, olalo adiech chikene. To koteloni egigeni owuon ok en yoo kende mar

chung' kiin e kanisa mag gwenge. Kanisni mang'eny loso wehegi kigin to pod gi dhi nyime kelo genogi kuom kony maoko e yor pesa kata weche mamoko. Chikruok kiin en ni kanisa okonyre kien mondo wach mar ochung' kendi ochop kare. Achiel kuom gigo mag pogruok nyaka yiego kata kamano. Kanisa ok nyal chike gi kanisa moro moa oko ka okolalo chung' mar kende. To Kanisa nyalo yudo kony moro amora oko ka okolalo chung' mar kende. Wang'eyo ma koa e Muma. Onge ranyisi moro amora ma Kanisa manie Singruok Manyien yudo chike e Kanisa moa oko. To wasomo kuma Kanisa yudo konyruok moro amora kendo gi chuny mar kony oko. Jodongo kata Jokwath e Judea noyudo kony kuom Jo Antioch (Tich Joote 11:27-30). Paulo noyudo kony mag kanisni mamoko kane oyalone Jo-Korintho (2 Jo-Korintho 11:8). Kanisa mani Filipi nooro kony secheduto ne Paulo e gwenge moko (Filipi 4:15-16). Kata kamano nitiere ranyisi mag Muma mag kony maoko, to onge ranyisi mag telo moa oko saya saya kata seche moko.

2. Gikonyore kigin. Yoo machielo ma Nyasaye dwaro ni kanisni ochung' kendgi en ni gikonyre kigin. Paulo nonyiso kanisni mani Filipi mondo okonye gi pesa kata "E chako yalo" (Filipi 4:15). Kanisa ok ochung' kende kaka Nyasaye dwaro ni mondo obedi ka okonyore kien. Konyruok mar seche mamoko moa oko en gima ber, to konyrouk kiin be nyaka bedi. Kata obedo kony ma oko oyudi, to nitiere masirni e telo maoko biro bedo. Kanisni moko be temo miyo jowetegi thuolo mondo okonygi miogi paro. Kanisa nyaka chung' kar tiende mondo ochung' kende. Janyuol kapuonjo nyathi mondo owuothi nyaka odwar migepe moko mondo otimre. Ka nyathi ok nyal wuotho kende, oko bi puonjore. To kuom migepe mamoko obiro puonjore maber mondo owuoth kende. Kamano be, kanisa nyaka kau migepe moko kata e chakruok. Kata obedo ni jomoko time gi pesa to oko bi dhi nyime kende. To ka migepe mang'eny otimore, nyadimang'eny opuonjore ni obiro dhi nyime kien. Opuonjore konyruok kien gi ranyisigo. Min gweno be nyaka opuonj nyithinde konyruok kigin gi ranyisi. Tekni oyudo chiemo duto ma opidho go nyithinde kende, ok ginyal puonjore kigin. To ka ochunogi mondo gipuonjre chiemo kigin, machiegni gidhi chung' kendgi kendo motegno. Kata kamano nyithi gwen moko biro tamore chiemo kigin ma okopidhgi, min nyithi gwen biro riembogi kendo goyogi mondo gimany chiembgi. Machiegni gibiro puonjore kendo gibiro pidhore kendgi maber moloyo. Kata kamano, kanisni moko nyaka chun mondo gikonyre kigin. Jomoko be biro dwaro mondo opuonjgi konyruok kigin. To ka gitimo, gineno ni ginyalo timo maber moloyo kaka negiparo. Gibiro dongore kendo maber. Adiera mar chung' kendi en konyruok kiin.

3. Gidongore kigin. Wachni nyiso ni dhi nyime kiin. Kanisa madongore

kien, okonyore kien kendo olando injili makelo kanisni mamoko. Wach Nyasaye en kodhi mar piny Ruoth kata kanisa (Luka 8:11). Kodhi moro amora niggi ngimane mondo okel kodhi machielo. Mano be Muma niggi teko mar kelo kendo jiwo kanisa kuma chuny makare biro yudo wach, kanisa ok dwar riwruok moro amora oko mondo odongre kata kelo kanisni mamoko. Eyorni, kanisa ka kanisa chalo kaka koth rabolo. Ka osepithe, en gi teko mar dongo kata ka ok orite. Machiegni obiro kelo kodhi machielo e bathe. Ma en ranyisi maber mar duongruok kiin. Muma wacho maber ni kanisa en siro kod mise mar adiera moyiengore (1 Timotheo 3:15). Kanisa ka kanisa onengo okony kendo oland adiera mabiro miyo kanisni mamoko obedi. Gibiro lando adiera ei gwenge mamoko. Kanisa mani Jerusalem nokee kendo nodhi kamora amora yalo wach (Tich Joote 8:4). Jogo miro mondo otim gimoro oko kata riwruok mag dinde ok ochano ok nyalmiyo kanisa mondo olandre. Kanisni mag Nyasaye ochung' kendgi ka gichikore kigin, gikonyore kigin, kendo gidongore kigin.

Penjo

1. Ondik e Muma ni mondo kanisa ochik gi kanisa moa oko?
2. Ondik e Muma ni mondo oyud kony oko?
3. 2 Jo-Korintho 11:8 wacho ni paulo noyudo _____ mag kanisa.
4. Filipi 4:15 wacho ni filipi nooro ne Paulo _____ mar injili.
5. Filipi 4:15-16 wacho ni filipi nooro _____ kendo _____-ir Paulo.
6. Gik moko ariyo manyiso ni puonj mar konyruok kiin gin _____ gi _____.
7. Dongruok kiin nyiso _____.
8. Luka 8:11 wacho ni wach en _____ mar _____.
9. 1 Timitheo 3:15 wachoni kanisa en _____ kendo _____ mar adiera.
10. Tich Joote 8:4 wacho ni jopuonjre nodhi _____ yalo _____.

PUONJ MAR APAR GA ACHIEL: ANG'O MOMIYO NYASAYE DWARO NI KANISNI OCHUNG' KENDGI

Weche mchuok

1. Odong jotelo gi jokanyakla.
2. Jiwo chiwo kod tich.
3. Geng'o landruok puonj maok kare.

Twak

1. Odong jotelo gi jokanyakla. Kata obedo ni ok wanyal ng'eyo gimomiyo Nyasaye dwaro kanisni ochung' kendgi, wabiro mana dwaro luoro chike Muma. To wanyalo neno ranyisi mang'eny mabeyo ni ang'o momiyo chenro mar Nyasaye kuom kanisni machung' kendgi en gima long'o kuom kanisni. Dwoko mokuongo en ni odongo jotelo gi jokanyakla e kanisa ka kanisa. Kata obedo ni jotelo okel koa e kanisni moa oko, jokanisni manie gweng' ok nyal dongore kigin. Kata obedo ni tich kanisa otim gigrube maoko, jokanyakla mar kanisa ok nyalo dongore mapiyo. Ngima ja kristo en timo gino ma en go gilony. Nyasaye noloso riwruok mar kanisa ni mondo odong kanisa ka kanisa kaka nyalore. Ka jogo manie kanisni mag gweng' oyie ni jotendgi ibiro ornegi, kendo pachgi oyiego, ok gitem matek kuom tiyo tijgi mag dinde ok jiw dongruok mar kanisa. Jorumi 15:14 Jaote Paulo opwoyo owete man Rome kuom bedo gi ber gi rieko, nimar ginyalo ng'adonigi owetegi rieko mondo gidongre kendgi e kanisa mochung' kende. To e Jo-Hibrania 5:12-14, Jokanyakla ikwero nikech ok gidongore. Jogi osebedo e kanisa kuom ndalo mang'eny to ok ginyal puonjo. Onyisgi ni gidwaro tiegruok e puonj. Wang'eyo puonjo kokalo kuom puonj. Telo e kanisa dwaro tiegruok. Nyasaye dwaro ni mondo kanisni ogenre kigin kuom telo mondo jotelo odongre maber kendo mapiyo.

2. Jiwo chiwo kod tich. Chenro mar dinde kod riwruok gidwaro mana pesa mondo gior e kanisnigi madongo mag piny. Kuom kanisni mochung' kendgi mag kristo. Onge kanisa Maduong' motelone kanisa moro. Chenro mar pesa en mar kanisa ka kanisa mondo oti gi pesa mochoki e tich mar Nyasaye kata paro kigin kuma pesa ibiro tigo. Onge rito jotelo kod kuonde madongo magirome ni nyaka kony. Chenroni kelo mijing'o e chiwo. Ka ng'ato ong'eyo ni pesa mochiwo ibiro tigo e gero kanisa mar gweng', onengo ochiw mang'eny. Obiro neno dwarono maber e gweng' moae. Owinjo ka en maber koneno dwarogi ochopo kare. Yoo makare mar jiwo ng'ama chiwo en chiwo gima otegnondo ojiwu joma chiwo. Chenro mar Nyasaye kuom pesa e kanisa mag gwenge jiwo jachiwo. Chenro Nyasaye kata kamano en jiwo chuny ng'ato e kanisa. Ng'ato ka ng'ato biro neno ni ok en chenro mar tich kanisa to en tiyone in iwuon. In ema owinjore itime ka tich nitie owinjore otime. Ma miyo jokanyakla tiyo tijgi moloyo kelo grubemoko. Chenro mar Nyasaye kuom kanisa en chenro makare kuom jiwo chiwo kod tich.

3. Geng'o landruok puonj ma ok ni kare. Ka kite oriedi mang'eny motwe kanyakla gi tol, tiende ni ok gichung' kendgi, manyiso ni oriwugi kanyakla. To ka achiel olwar e pi, obiro ywayo mamoko kuomgi. To ka kite go ok otwe kanyakla, to achiel olwar, mamoko go ok nyal lwar. Tiende nigichung'

kendgi. Ranyisi ni nyisowa yoo machilo kuom kanisa mochung' kende. Ri-wruoge mag dinde riwo kanisni kanyakla. To giwito chung' margi. Ka kanisa opuonjo puonj ma ok ni kare, obiro ywayo kanisni mamoko bende. To ka jotelo opuonj puonj mag miriambo, kanisni mamoko biro luwe nikech oriwogi kanyakla. Chenro Nyasaye en chenro makare nikech ogeng'o landruok mar puonj mag miriambo gi ma ok ni kare. Kata obedo ni kanisni mang'eny ocha-ko puonjo, puonj manie ataro mar Muma, kanisni moko biro ngy'eyo adiera nikech gichung' kar kendgi. Nyasaye dwaro kanisni muchung' kar kendgi nikech chenro ni dongo jotelo gi jokanyakla, jiwo chiwo kod tich, kendo geng'o landruok mar puonj ma ok ni kare.

Penjo

1. Jo-Rumi 15:14 wachoni jokanyakla ne nyalo _____giwegi.
2. Jo-Hibrania 5:12 wacho ni en saa mane mowinjore _____.
3. Be owinjore wapuonjre chenro mar Nyasayekata ka ok wane gima omiyo?
4. Chung' kanisa be kelo long'o mar ng'ato _____?
5. Dhano puonjore puonj ka _____.
6. Mondo ichiwu malong'o jachiwo nyaka nee _____.
7. Onge chenro mabiro miyo jokanyakla moro moa oko biro tim-one _____ne wadgi.
8. Kite moriwu kanyakla ok _____.
9. Kanisa mapuonjo puonj ma ok ni kare ok bi miyo _____.
10. Be wanyalo neno ber mar ranyisi mar kanisa mochung' kar kende?

PUONJ MAR APAR GARIYO: ERE KAKA KANISA IPORO GI TEND JOPINY

Weche machuok

1. Gin migepe mage mag sirikal mar jopiny.
2. Gin bede mage mag sirikal mar jopiny.
3. Ere kaka piny Ruodh Kristo bedo gi Ruoth achiel.

Twak

1. Gin migepe mage mag sirikal mar jopiny? En gimaber kawapuonjore migepe mag sirikal mondo waporgo telo mar kanisa. Nitiere migepe adek mag sirikal a. Anarchy, b. Democracy, c. Monachy. "Anarchy," "manyiso ni onge telo." Tiende ni onge ng'ama telo ne wadgi. Onge jotelo kendo onge ng'ama

nigi teko. Telo machal kamae nyalo kelo richo mang'eny kata inyruok mang'eny. Onge telo mar polis kata teko mora amora mar chuno chike. Adiera kanisa ok chal kamano. Muma kwedo jogo mochayo sirikal 2 Peter 2:9-10. Ngima jakristo nie teko mar Kristo gi wechene. Adiera kanisa ok en Anarchy tiende ni oonge gi chik mora amora. "Democracy" en sirikal michiko kod jopiny. En yiero mitimone sirikal kendo opuodh kod jogo motelonegi. E telo miyero kod jopiny en yiero modimbore ma jopiny nigi thuolo moro amora mar yiero ng'ama nyalo telonegi. To kanisa ok telo miyero kod ng'ato ang'ata. Ewi kanisa, Kristo e jatelo ok nyal wile. Onge dhanomoro amora manyalo loke. Jo-Kanyakla mar kanisa onge gi teko mar yiero ruodhgi.

"Democracy" en telo miyero go jotelo e piny, to ok mar kanisa. Ringre Kristo en sirikal mirito gi Ruoth achiel "Monarchy" tiende ni irite kod Ruoth achiel. En sirikal mar ng'at achiel manigi teko. Sirikal mar Ruoth achiel ni nigi teko duto e piny. Onge ng'ato ang'ata moyiene ni openji adieche kata yoo motelogo. Ma konyowa neno sirikal mar piny Ruodh Kristo, ma en Kanisa kendo yoo makare. Yesu ne nigi teko duto e piny kendo e polo (Mathayo 28:18) En Ruodha kendo ojatendwa (Johana 18:37). Wanjotichne e piny Ruodhe kata kanisa (Mathayo 16:18-19). Kanisa en "monarchy" ka Kristo en Ruoth. En gi teko duto.

2. Gin bede mage mag sirikal? Bede mag sirikal gin: (a) Legislative (b) Judicial (c) Executive. Bat mar od bura legislative oloso chike ne jopiny. Badni en od bura. En bat malosho chike. Ondiko chike mag piny. Bat mar judiciary en doho maloko chike kendo en doho mamalo makumo dhano gi chikne. Jiwo arita "executive" en bat mar sirikal maketo chike etim mar piny. Joma jiwoarita gin kaka jarit ma dhako gi machwo. Ng'atni en jatend jalweny kod polise. Okelo e tim chike mar piny. Bat mar jorit en mar sirikal moro amora. Od bura losho chike to Doho loko chike. Jojiwu arita, jiwo chike mar sirikal moro amora.

3. Ere kaka piny Ruoth en rit mirito kod Ruoth achiel? Piny Ruodh Kristo kata kanisa en piny ma irito kod Ruoth achiel nikech (a) Oloso chike. (b) Ofwenyo kendo oloko chike. (c) Oketo chike e tim. Yesu timo gigo duto mag bat mar sirikal e kanisa. Iluonge ni gweth kendo en jaloch, Ruodh Ruodhi, kendo Nyasach nyiseche (1 Timotheo 6:15). En jatend ruodhi mag piny (Fweny 1:5). Onge ng'ato ang'ata ma jakristo mano ndiko chikene. Roho maler fwenyo kata loko chikene koluo joote ma gin jondiko (Johana 16:13). Puonj Kristo ema biro kumo dhano chieng giko (Johana 12:48). Wabiro chung' e nyim bura mar Kristo (2 Jo-Korintho 5:10). Yesu en Ruodhwa, Nyasachwa, Jatendwa, kendo Jaritwa. Kanisne en piny jokristo kuma noresgie (Jo-Kolosai

1:13). We jo modonjo e piny Ruoth fweny kit pinyo kaka en. Onge ng'am biro e kanisa mondo oket chikene. Jogo momedie ekanisa gi Ruoth obolare kendo tiyone Yesu Ruoth.

Penjo

1. Wach mane nyiso ni “onje telo” _____.
2. Wach mane manyiso “telo kiin” _____.
3. Wach mane nyiso “telo mar Ruoth” _____.
4. Bat mane mar sirikal keto chike e tim?
5. Bat mane mar sirikal loko chike?
6. Bat mane mar sirikal loso chike?
- 7.1 Timotheo 6:15 luong Yesu _____ maar _____ kendo _____ mar _____.
8. E Johana 12:48 Yesu nowacho _____ ibiro kum e odiochieng giko.
9. Jo-Kolosai 1:13 wacho ni oreswa e _____.
10. Be piny Ruodh Kristo jopiny timo yiero?

PUONJ MAR APAR GADEK: ANG'O MOMIYO DHANO LUWO JOTELO?

Weche machuok

1. Giluor nikech loch.
2. Dwaro mar mich (kaka kitiyo).
3. Giluwo ranyisi.

Twak

1. Giluor nikech loch. E migao moro amora mar sirikal nitiere gimomiyo dhano luwo jotelo. Achiel kuom gimomiyo en luor nikech loch. Ka jatelo nigi teko mang'eny kaka ruoth, jolupne nyaka chun mondo oluore. Jolupgo oluoro jotendgi kendo giluoer ka ok giluwe. Bedo Ja Kristo ok chun jogene mondo giluwu jotendgi. Nyasaye ok chun dhano ni mondo olwore. Kata kamano, Yesu nigi teko duto kod loch, oko chun ni mondo olwore. Jolupne luwe ka gihero. Ma en adiera kuom telo e kanisa. Gionge gi teko ka gichuno jolup mondo olugi. Kata obedo ni teko mar piny dhano nyalo bedogo, oko nyal chun dhano ni mondo oluwe. Onge jatelo moro amora mar kanisa nyaka tem telone kanyakla nikech oluore. Jo Kristo nyaka luor jachien, to ok onengo oluoer dhano. Yeso nowacho ni kik uluoer ng'ano ma nego ringruok (Mathayo 10:28). Sirikal mateloneji nyalo telo gi achune, to ok jotel e piny Ruodh Kris-

to. Muma wacho ni onge luor ei hera. Hera mar adiera riembo luor (1 Johana 4:18). Dhano moro amora kik parni nyalo telone wadgi e kanisa nikech achune kata jomoko nyalo luoro lochne.

2. Dwaro mar mich (Tich andika). Jipo mar ariyo mamiyo dhano luwo jotelo en dwaro mar mich. Ma e gimomiyo dhano luwo chik mar jotendgi. Gidwaro chudo ma ibiro migi. Ma be e gimomiyo dhano inyalo mi ma mondo gimi luor chik ng'ato. Gidwaro ni mondo giyud chudo mar asoya. Tich ma imiyo ng'ato gi adiera omi luor. Onge rach mar chudo ei ohala. To ma ok gimomiyo mondo oluwu jotelo e kanisa. Jolup moko mag adiera nyalo luwo joyalo ka gin gigeno yudo Muma kata mich moro amora. Dhano nyalo temo mondo gibed jotend kanisa eka giyud pesa. To jipo ni ok en jipo maber enyim jo Kristo. Jodongo onyisgi ni "Beduru jowath kueth ma Nyasaye osemiyou, kendo ritgiuru gi chuny mamor" (1 Petro 5:2). Sechemoko jomoko nyalo paroni ginyalo telone kanisa nikech pesagi. Ginyalo paro ni meo nyaka mi luor nikech ginyalo chiwo pesa madongo. Ma ok gimomiyo ni nyaka migi luor e kanisa. Hera mar pesa nyaka ket oko mar kanisa. En e chakruok mar richo duto (1 Timotheo 6:10). Okelo mibadhi ne jotelo kod jolup. Omiyo jogo mokowinjore ng'ieo telo negin. Kik wawe dhano moro amora otel kata oluwe e kanisa nikech pesa.

3. Giluwo ranyisi. Chik maber mar telo e kanisa en bedo ranyisi ma iluwo. Dhano luwo jotendgi e ngima ja Kristo nikech gidwaro luwo timgi kata bedo kaka gin. Ma e kit telo mar bedo ranyisi maber moloyo moro amora. Kit teloni golo duoko makare mar jatelo. Oketo telo mar dhano ogen kuom timbene. Nyadimang'eny ranyisi moketi nyiso jipo maber mowinjo jolup oluwu. En gima yot mondo dhano oluwu ranyisi maber. Ranyisi maber en gima ber e sirikand kanisa. Puonjni puonjo jopuonjre e Muma kuom telo. En e yoo ma inyalo winji. Kuom telo mar jo Kristo, Yesu ne en ranyisi maber ma piny poko fwenyo. Muma wacho ni nochako timo kendo puonjo (Tich Joote 1:1). Oko chunowa ni mondo waluor puonjne. Oko singo mich mar piny ne jolupne. To Yesu e ranyisi maber e telo moloyo ng'ato ang'ata. Dhano mang'eny chiworene moloyo jatelo moro amora. Nikech odwaro dhano obed kaka en, onyisowa teko ei ranyisi. Luwo ranyisi en gima kare kendo ne dhano mondo oluwu.

Penjo

1. Be Kristo chuno dhano mondo oluore?
2. Mathayo 10:28 wacho ni kik uluor joma nego mana ringruok kende

- _____.
3. 1 Johana 4:18 wacho _____ kendo hera mar adiera riembo luoro.
 4. 1 Petro 5:2 luongo pesa _____.
 - 5.1 Timotheo 6:16 wacho _____ mar _____ en.
 6. Wach mane manyiso temo bedo kaka jotelo?
 7. Tich Jooto 1:1 Yesu nochako timo _____ kendo gi _____.
 8. Ng'ama jatend piny maduong'?
 9. Be tich momi luor en luor oko mar kanisa?
 10. En ranyisi mane maber mar luwo jotelo?

**PUONJ MAR APAR GANG'WEN:
ANG'O MOMIYO BEDO RANYISI EN GIMA
KARE E KANISA?**

Weche machuok

1. Nikech tie wach ranyisi.
2. Nikech dwaro mar ranyisi.
3. Nikech teko mar ranyisi.

Twak

1. Nikech tie wach ranyisi. Ranyisi en gino mitimo kata mineno. Onyiso moloyo wacho. En gino moketi mondo jomoko one makare kendo ma giluwu. Muma wacho ni Kristo noweyonwa ranyisi ni mondo walu time (1 Petro 2:21). Yesu nowuotho yor ngima mondo onyiswa yoo mar wuoth. Kaka owinjo wadhi nyime en gima yot winjo nikech osenyiswa yoo makare. Ma e gima ranyisi en. Gima “yot” gi gima “ranyisi” chalre. Ji duto owinjore ong'e gima ranyisi en. Ka jauso uso e chiro, obiro golo ranyisi e gigo mouso. Obiro dwaro nyiso ranyisi maber mondo jong'ieo ong'ieo gogene. Oko chun jong'ieo mondo ong'iepi, to omiyogi miluma kod ranyisine. Chalre be enigma ja Kristo. Nyaka obed gi ngima malombo ji mabiro miyogi gibed jo Kristo. Ranyisi nyalo bedo meber kata marach. Muma wacho ni piny Sodom gi Gomora gin kaka ranyisi ne wan kuom terruok (Juda 7). Gin ranyisi maricho. Gin ranyisi kuom kum ma Nyasaye nomiyogi kuom richogi. Jo Israel mokoyie ka neginie thim gin ranyisi kuomwa tinende (1 Jo Korintho 10:6-11). Ranyisi koro gin, pichni, gigo ma ineno kata nyiso ma Nyasaye dwarowa ni mondo watim kata kik watim. Ja Kristo moro amora en ranyisi maber kata marach. Onyiso jowetene ranyisi maber kata marach. Ranyisi maber en gima kare e kanisa nikech iwinjogi mayot kendo iluwogi.

2. Nikech dwaro mar ranyisi. Ranyisi maber en gima nigi nengo e kanisa nikech idwarogi. Nyasaye nooro Wuode ma Miderma nikech piny ne dwaro

ranyisi makare. Nyasaye otiyo gi dhano eignu mokalo, to mana ka Kristo obiro ma koro dhano ong'eyo Nyasaye maber. Piny oseneno jopuonje madongo gi jotelo, to onge mana Yesu kende emanyalo nyiso ranyisine kende. Dhano osogombo mondo mi owinj puonjgi kendo otigo. Dwarono pod en gima duong' tinende. Dhano gombo neno puonj mag Yesu kitimo kod jolupgi tinende. Piny oluor kod jopuonj mang'eny gi puonj mopogore opogore. To japuonj modak kaka kit ranyisine en kare. Jayalo Timotheo nonyis ni mondo otim kinda kendo gi puonjne mondo oresre gi jogo mawinje (1 Timotheo 4:16). Nitiere ji mang'eny e kanisa madwaro bedo jotelo to mana matin ema dwaro mondo obed ranyisi. Dwaro no duong' e kanisa kata oko. 1 Timotheo 4:12 wacho ni timotheo owinjore obed ranyisi "mar"jomoyie. Puonjni ekit Muma (Revised standard) wacho ni onengo obed ranyisi mar jomoyie. Nitiere dwaro kuom jotelo mondo gibed ranyisi maber e kanisa, kendo oko. Piny dwaro ranyisi maber, kendo kanisa dwaro ranyisi maber mondo giluwu. Ranyisi en gima nigi nengo nikech dwarone nigi nengo.

3. Nikech teko mar ranyisi. Ranyisi maber idwarogi nikech tekogi. Paulo wacho ni wachne kod yalone ok omakore gi weche mariek ma ywayo dhano "To teko mar Roho ema nonyisou ni wach ma alando en adier" (1 Jo Korintho 2:4). Paulo nenigi teko nikech ne en ranyisi maber. Dhano nyalo yalo wach manigi teko, ka ok gi wacho wach achiel. Muma oko wachonwa gimoro amora to mana gimane Abel wacho, kata obedo ni osetho, to pod owuoyo kuom yie kaka ranyisi (Jo Hibrania 11:4). Enoka, Ibrahim gi Joshua ne ok gin jomolony e wuoyo. To negin dhano matimo gimoro e tim. Ng'I teko mar ranyisi. Kanisa Ruoth nigi joma ng'eny molony e wuoyo tinende, mawuoyo to ok ket e tim. Kit teloni en kayiem nono. To jatelo manigi teko en mano momiluor. Iluwe nikech timne kata ranyisi makare. En gitim kod riek makare. Ngimane nigi teko e kanisa kata oko. Ng'I kaka ngima Yesu noloko piny. Eigni apar gochiko mokalo, joma ochiwore otemo bedo kaka en. Oloko chunje mang'eny e piny moloyo teko duto koriwu. Jotelo madongo manigi teko podho kendo wich wilgo, to teko Kristo dongo. Onge gima nigi teko ma ngima Nyasaye nigo mondo olok joketho. Ranyisi gin gigo manigi nengo e kanisa nikech tekogi.

Penjo

1. 1 Petro 2:21 wacho ni Yesu noweyowa kaka _____.
2. Gin migepe ariyo mage mag ranyisi?
3. 1 Timotheo 4:16 wacho ni tim kinda _____ kendo e puonj

-
4. Be ranyisi nigi teko mang'eny molooyo pesa?
 5. 1 Jo Korintho 2:4 wacho ni yalo mar Paulo nenie _____ e Roho kendo e teko.
 6. Jo Hibrania 11:4 wacho ni Abel kata bedni otho _____.
 7. Ng'ama ranyisi makare mar piny?
 8. Chiwu weche ariyo mamoko manyiso kaka ranyisi?
 9. Jo Hibrania 4:11 wuoyo kuom ranyisi mar _____.
 10. Be Jo Israel kanenie thim negin ranyisinnewan?

PUONJ MAR APAR GABICH: JOMAGE E KANISA GIN KAKA RANYISI?

Weche machuok

1. Kristo.
2. Jodongo kod jokony jotend jo Kristo.
3. Joyal.
4. Jonyuol.
5. Kanisa.
6. Kanykla.

Twak

1. Kristo. Muma nyisowa kaka ranyisi en gino manigi nengo. Kendo onyisowa kaka jatelo ka jatelo kata ja Kanyala moro amora owinjore obed ranyisi. Jo Kristo ok luwu jopiny kata ng'ato githuon. Lupgi en mar ranyisi. Yesu owuon nokuongo timo gigo duto ma ja Kristo dwaro. Nochako gi tim kod puonj (Tich Joote 1:1). Noweyonwa ranyisi mondo walu time (1 Petro 2:21). En Jatendwa maduong' manyalo mulo kendo winjo inyuokwa. Ne en kamoro amora ka iteme kaka wan kendo ne oonge gi ketho (Jo Hibrania 4:15). Nyasaye e Jatelo maduong' motelone nyirombe molooyo riembogi (1 Petro 5:4). Jokwath mag "Yesu" secheduto gidak machiegni kod nyirombe. Ging'eyo chiayego achiel kachiel. Jokwath ohero nyirombene. To nyirombe ohero jakwathgi kendo gihero luwogi. Jokwath secheduto gibedo e nyim kuethne. Ginyisogi yoo magiluwo. Oko gogi kata bende chunogi. Onyisogi yoo makare ma nyirombe gombo luwo. Ma e kit jotelo ma jo Kristo nyaka bedi. Ma e kit jjetelo ma jo Kristo nyaka bedgo.

2. Jodongo kod jokony jotend jo Kristo. Kaka jokwath kod jotich mag kaniisa, jodongo kod jokony jotend jo Kristo nyaka bed ranyisi ne nyirombe. Jodongo moa Efeso nonyisgi ni giritre giwuon, bang'e girit kueth (Tich Joote 20:28). 1

Petro 5:3 wacho ni “Kik utimru ruodhi ni jogo moketi e lwetu ka kueth mondo uriti, to nyaka odoknigi ranyisi maber”. Gigo midwaro ni mondo gibed jodongo gin yore ma nyaka gibed ranyisi kuom kanyakla kendo e piny. Jomokuongo bedo jokony jotend jo Kristo noyier nikech negin dhano madwoko dwoko mar adiera, Opong’ kod Roho Maler kendo gi riekko (Tich Joote 6:3). To ka pok gichako tich, to nyaka temgi mondo one ane ka gionge ketho moro (1 Timotheo 3:10). Jodongo kod jokony oyiergi nikech gin gi ranyisi maber. Kanisa gombo luwogi nikech ngimagi nigi ranyisi maber. Kik yiergi kata luwogi nikech gimoro machielo. Telo mar kanisa Ruoth en mar ranyisi. Ka jodongo kod jokony kwero ng’ama chielo, to ngimagi owinjore obed ranyisi maber. Muma wacho ni Jachuong’ ok nyal rito jood Nyasaye mokuongo ka okorito ode maber (1 Timotheo 3:4-5). Bende nyaka obed ng’at ma joma ok jo Kristo ogeno (1 Timotheo 3:7). Jodongo kod jokony nyaka bed ranyisi maber.

3. Joyal. Gimachielo manigi nengo e ranyisi mar kanisa en jayalo. Joyal onyis, “To bed ranyisi ne jo Kristo” (1 Timotheo 4:12). Nowinjore gibed ranyisi e wach, e tich mar ngimagi, hera, e chuny kendo e yie, kendo bedo jaadiera kod ler. Paulo nonyiso Timotheo ni oritre owuon kuom timo gik mopuonjo (1 Timotheo 4:16). Ka iketo ranyisi maber, ka ipuonjo, ibiro resori owuon kendo gijoma winji. To ka onge ngima maber kata puonj maber oko bi resore gi jowinjo. Paulo nonyiso jo kristo mani Thasalonika, “Un uwegi ung’eyo kaka onego uluw timwa, nimar kane wan kodu ne ok wabudha budha” (2 Thesalonika 3:7). Paulo olerore kuom time kaka ranyisi ne owete (Matindo 9). Joyal luwo Kristo mondo gibed ranyisi maber enyim kanisa.

4. Jonyuol. Jo Kristo ma wuoro kod mine nyaka bed ranyisi maber kendo motegno ne nyithindgi. Timotheo nenigi miyo kod dayo moyie gadiera enyime (2 Timotheo 1:5). Onge ranyisi motegno e nyathi moloyo mar jonyuolne. Nyathi ong’eyo adiera mar jonyuolne matimo dala. Ok nyal wuonde. Ma miyo mine mang’eny mok nyal somo, puonj Muma, gi puonj ei ranyisi maber. Jonyuol gin jogo manigi nengo ebedo ranyisi e kanisa.

5. Kanisa. Ranyisi ma kanisa nyisogo jomoko nyalo bedo maber kata marach. Kanisa manie Thesalonika nonyis ni en gi ranyisi motegno maber. Ne jogo duto mani kanyo (1 Thesalonika 1:7). Kanisni mamoko mayom inyalo jiwu kod ranyisi maber mar kanisa. Dinde kod jogo mok lem ng’iyo mana ranyisi mar kanisa ka kanisa. Yesu wacho ni jogene owinjore obed kaka dala moger ewigot ma ok nyal geng’ore (Mathayo 5:14). Owacho ni ja Kristo ka ja Kristo owinjore obed ler to ka oriwugi kanyakla, ginyalo rieny moloyo kaka inyalo ne mabor. Kanisa nyaka bed ranyisi maber.

6. Kanyakla. Kanisa ok nyal bedo ler mogundho mana ka Jo kanyakla

rieny. Yesu nowacho negi, “Kamano un bende, ler maru nyaka rieny enyim ji, mondo gine timbeu mabeyo, mi gimi Wuonwa mae polo Duong” (Mathayo 5:16). Nenore ratiro ni un e barua moa kuom Kristo, mane wakelo. Ok en barua mondiki gi kalam, to ondike gi Roho Mar Nyasaye Mangima (2 Jo Korintho 3:3). Ng’ato ka ng’ato manie kanisa Ruoth nyaka bed ranyisi maber kaka ja Kristo mar adier.

Penjo

1. Jo Hibrania 4:15 wacho ni Kristo e jadolo_____.
2. 1 Petro 5:4 luongo Kristo_____.
3. Tich Joote 20:28 nyiso ni jodongo oritre kigin mokuongo_____.
4. 1 Petro 5:3 dwaro jodongo mondo_____ne kueth.
5. Chiwu ndiko achiel manyisoni jokony nyaka bed ranyisi_____.
6. 1 Timotheo 3:7wacho ni jodongo nyaka bed joma_____.
7. 1 Timotheo 4:12nyiso joyal “beduru_____.
8. 1 Timotheo 4:16nyiso joyal mondo orit gik moko ariyo mage?
9. 2 Timotheo 1:5chiwo nying min Timotheo kaka_____kod dagi kaka_____.
10. Ndik ndiko ariyo manyiso ni kanisa nyaka bed ranyisi?

PUONJ MAR APAR GAUCHIEL: GIN OKENGE MAGE MAG TELO MANIE KANISA?

Weche machuok

1. Jodongo.
2. Jokony jotend jo Kristo.
3. Joyal.

Twak

1. Jodongo. Waikre koro ne puonjruok kuonde ma tije dwarore ni mondo otim kod jodong kanisa. Akwai ni mondo ikuong iwinj tie wach “od telo”. (1 Timotheo 3:1) wacho, “En wach mar adier ni ka ng’ato dwaro bedo jatend kanyakla mar jo Kristo, to odwaro tich mogen”. Ma nyiso ni tie wach “telo” e kanisa en tich. Od telo e kanisa en kamoro mar tich. Ji mang’eny paroni jotelo e kanisa Ruoth gin kaka jotelo mag sirikal. Giparo ni gin gi kom kod od telo. Gi nyiso mana ji gima owinjore gitim. To od telo e kanisa en tich mowinjore otim. Kuonde od telo mang’eny ei ohala kod sirikal osetimnegi mibadhi e piny. Jotelo chulo asoya mondo gibed gi pesa eyoo mayot. Tijgi en

yudo yoo mondo giring tich. Giparo ni telogi nigi nengo maduong' kod luor to gitich matin. Jotelo e kanisa Ruoth chalo kaka jotich matiyo e yiend olemo. Ng'ato ma dichwo nigi tich mar idho yien mondo otong' olemo. To dichwo machielo nyalo bedo gi tij tedo moo no. Dhako nyalo bedo gi tij ting'o kod loso olemogo. Jogo duto nyaka tii tijgi maber. Eyorni, jodongo nigi tich mowinjore gitim. Jokony jotend jo Kristo be nigi tijgi mowinjore gitim to joyal be nigi tijgi. Ng'ato ka ng'ato nigi karemar tich. Ma e tie wach od telo ma ng'ato nitiere. En tije kata kit tich mowinjore otim. Jodongo e kanisa nigi tij kwath (1 Petro 5:2). Gin jokwath (Tich Jooto 20:28). Giritto kanyakla odiochieng' kodiochieng' (Jo Hibrania 13:17). Gin jokwath kueth ma Nyasaye omiyogi (Tich Jooto 20:28).

2. Jokony jotend jo Kristo. Jokony jotend jo Kristo gin jotich e kanisa. Tie wach "kony" tiende ni "tich". Kata obedo ni jo Kristo duto gin jotich, jokony gin jogo mowal mondo gitii ne dwaro mar kanisa. E kanisa mani Jerusalem chwo ne idwaro ni mondo oti e mesa kata pidho jogo manigi dwaro. Tijni nomi jokony (Tich Jooto 6:1-6). Mondo ng'ato obed jakony en ni nyaka obed gi tim makare kod chiwruok. Nitiere ng'ato manigi luor e kanisa nikech kit ngimagi kod tijgi (1 Timotheo 3:8-13). Gin gitijgi e kanisa, kaka jodongo nigi tijgi. Ma e tie wach "telo mar jokony" (1 Timotheo 3:13). Jodongo gi jokony gin mana jogo kaluore gi Muma manyiso telo. Jotelo moko ma iyudo e dinde moko oko osom e ndiko. E Jo Filipol:1 wacho ni, Paulo nondikone kanisni mani Filipi kod bishopgi (kata jodongo) kod jokony. Jodongo kod jokony gin mana jotelo e kanisa Ruoth.

3. Joyal. Jayalo ok en jatelo e kanisa, to en gitije mowinjore otim. Paulo nonyiso Timotheo otim tich yalo (2 Timotheo 4:5). Jayalo en ng'ama lando Wach maber. Tije en yalo kod puonj. Kata obedo ni kanisa mani Filipi neni-gi jodongo kod jokony (Matindo 1), Paulo nooro Timotheo ni mondo odhi oyalnegi kata puonjogi (Filipi 2:19). Joyalo ginie bwo jodongo kaka bende jo kanyakla. Joyal tiyo e bwo jodongo ma owinjore giluur jodongo (1 Timotheo 5:17). To teko joyalo onge e wach jodongo, to e wach Nyasaye. Muma wacho ni kik iyie gi wach ma odonjnigo giJaduong' kanyakla mar jo Kristo moro, ka-onge joneno ariyo kata adek. Joma timo richo to ikwer mana e nyim ji ratiro, mondo jomoko bende obed maluor (1 Timotheo 5:19-20). Nyasaye nigi kar joyal kod jodongo gi jokony Jotend jo Kristo e kanisa. Moro ka moro nyaka wal mondo oikrene tich.

Moro ka moro nyaka ng'e kare mar tich ma Nyasaye omiye mondo otim. Mana kamano, kanisa nyaka ng'e tich ma jotendgi timo. Jotelo kik bed gi pogruok e kind jodongo kod jokony. Kik joyalo tem kao tij jodongo mondo otelne

kanisa. To we ng'ato ka ng'ato ong'e tij Nyasaye e okenge mokete e kanisa. To koro we ng'ato ka ng'ato oti tijno ma owale.

Penjo

- 1.1 Timotheo 3:1 wacho ni jotend jo Kristo dwaro tich_____.
2. Gin telo ariyo mage mag kanisa?
3. Jo Hibrania 13:17 wacho ni jodongo rito_____.
4. Tie wach "kony"nyiso_____.
- 5.2 Timotheo 4:5 wachoni Timotheo nowinjore oti_____mar_____.
6. Jokwath gin ng'a gini mag kanisa?
7. Jotelo e kanisa gin kaka jotich yiend olemo moro ka moro nigi_____.
8. 1 Timotheo 3:13 wuoyo kuom_____mar jokony jotend jo Kristo.
9. Ndiko mane mawuoyo kuom Jokony jotend jo Kristo mokuongo?
10. Be jayalo ene bwo jodongo?

PUONJ MAR APAR GABIRYO: GIN NYINGE MAGE MAG JODONGO?

Weche machuok

1. Jodongo. 2. Prebetas. 3. Bishop. 4. Jorit/Obasia. 5. Joyal. 6. Jokwath.

Twak

1. Jodongo. Jodong kanisa Ruoth nigi nyinge auchiel. Moro ka moro nigi tiende. Ka wasomo tiend nyinggi kachiel kachiel, wabiro puonjore mang'eny kuom jotelo gi. Nying mong'ere ahinya en "Jaduong". Jaduong' nyiso ni "ng'at mosebet maduong". Ma en ng'at maduong' e yie kendo e higa. Jodongo gin jo Kristo mosetegno kendo manigi lony e yor lemo. Jaduong' ok nyal bet ng'ama nigi lony e wach Kristo. 1 Timotheo 3:6 wacho ni, "Ka ng'ato en jaduong' gweng' ok onyiso ni mano oyiene mondo obed jaduong' e kanisa. Muma wacho ni Paulo noluongo jodong kanisa mani Efeso (Tich Jooto 20:17). E mier mang'eny, jodongo ne iyiero e kanisa ka kanisa (Tich Jooto 14:23). Tito nowe e chula mar Krete mondo oyier jodong kanyakla mar jo Kristo e mier duto (Tito 1:5). Nying mar "jaduong'"nyiso ni joma hikgi ng'eny kendo gisebudho e yie, kendo omigi luor mar bedo eyie mar higni mang'eny.

2. Presbetas. Nying ma Chielo machalre gi nying mar jaduong en Presbetas. Ma en dhok machielo mar "Jodongo." Oyudore e Muma mana dichiel kende (1 Timotheo 4:14). Kendo owinjo owinjre maber kokalo kuom Ndiko ma malono.

3. Bishop. Nying machielo mar jodongo en “Bishop.” Ma nyiso ni “jarit” I yude e 1 Timotheo 3:1-2, Tito 1:7, Jo Filipi 1:1. Kama Chielo be notigi nying mar obesia kiwuoyo kuom Yesu kaka jan’t chunywa (1 Petro 2:25). Kendo noti kode kidwaro ng’ato mane dhikawo kar Judas iskariot (Tich Joote 1:20). Nying ni nyiso tich mar rito ma jodongo nyaka ti. 1 Petro 5:2 wacho ni jodongo nyaka rit kanyakla mar jo Kristo. Ndiko ni nysisowa ni jodong kanyakla mar jo Kristo ok tim tich puonjo kod telo kende to ging’iyo kaka mago bende Itimo. Gi ng’iyo kaka dongruok mar kanisa dhi. Kaka riwrwoge mamoko bende bedo gi ng’at mang’iyo kaka dongruokgi dhi e kaka kanisa mar Kristo bende nigi jodongo kata bishobe.

4. Jorit/obasia. Kaka waseneno malo, chalre mana gi bishop. Olose gi weche ariyo “ng’iyo” kod “wi”. Obasia ng’iyo kanyakla mar (kanisa). (Tich Joote 20:28) wacho ni Roho Maler wuoyo gi jodongo mani E feso mondo girit kueth ma osemiyogi. Gin kod kanyakla mar Jo Kristo nyaka gitang’ gi jasigu satan. En tij jorit mondo oked gi jopuonj mag miriambo mane biro donjo e dier jo Kristo (Matindo 29-30). Nying mar “obaia”nyiso tich maduong’ mar jorit, madwarore e kanisa Ruoth.

5. Joyal. Nying ni mar jodongo otigo mana dichiel kende e Muma manyien (Efeso 4:11). En nying machielo mar jakwath. Jotelo mag weche mag chuny kuom jo Israel ne iluongo ni “Joyal” (Jeremia 2:8). “Enobed malich manade kuom jotelo ma weyob joga inego kendo ikeyo (Jeremia 23:1-7). Jadolo chalre gi “lum” manyiso tiend jakwath kod rombe. Joyal mag dinde opogore gi joyal manie Muma. Joyal negin jodongo e Muma kendo negin ng’at mokalo achiel e kanisa ka kanisa.

6. Jakwath. E ndiko ne jodongo, japuonjre Petro nonyisogi ni gi pidh kueth manie diergi. Kendo nonyisogi ni ka jakwath maduong’ ofwenyore (Kristo) gibiro yudo osimbo ma ok kethre. Ma nyiso ni jodongo gin jokwath mar kanyakla mar jo Kristo ka Kristo owuon e jakwath maduong’. Jokwath manie Muma noketo chunyi kuom rombegi. Gihero rombegi kendo giritogi maber (Zaburi 23). Kinde duto gitelo e nyim rombe kendo ne ok gisembgi gi chien. Ne ging’eyo chandruok mar rombo ka rombo kendo lerogi morp ka moro. Ne giritogi, gimiyogi chiemo, kendo gi miyogi pi. Jakwath chiwo ngimane ne kueth mage, mondo omany nyarombo molal kata oritgi kuom gima nyalo hinyo jambe. Ma e kit jatelo ma Ruoth dwaro mondo obed odongo mar kanyakla mar jo Kristo. Nying mar “Jakwath” kod nyinge mamoko mag jodongo miyo wang’eyo maber jogi. Jodongo gin Presbetas, bisobe, obasia/ jorit, joyal kata jokwath.

Penjo

1. Gin nying adi ma jodongo nigo?
2. Wach mar jaduong' nyiso ang'o?
3. Tich Jooto 20:17 wacho ni Paulo noluongo_____koa Efeso?
4. Tich Jooto 14:23 wacho ni_____noyier kuonde_____
5. 1 Timotheo 4:14 noluongo jodongo ni_____.
6. 1 Timoyheo 3:1 wacho ni ka ng'ato dwaro mondo obed_____mar_____.
7. Bende nying mar bishop kod obasia (jarit) nyiso gima chal?
8. Gin weche ariyo mage ma koriwu to loso obasia?
9. Jo Efeso 4:1 iluongo jodongo ni?
10. Gin joyal adi mowinjore obed e kanisa?

PUONJ MAR APAR GABORO: ERE KAKA JODONGO KINDE KA KINDE OK NYAL WINJ TIENDE

Weche machuok

1. Nyinge auchiel go te wuoyo mana kuom ng'at achiel.
2. Jodongo pile nyaka bed ng'at mokalo achiel e kanisa.
3. Jodongo te manie kanisa nigi teko machalre.

Twak

1. Nyinge auchiel go te wuoyo mana kuom ng'at achiel. Winjo marach kuom wach jodongo osemiyo ji ok ong'eyo gima jodongo gin. Winjo marach-ni e pach ng'ato mana kofwenyo ni nying auchielgi wuoyo mana kuom ng'at achiel. E dinde nitie jodongo mopogore gi joyal. Bishobe bende opogore gi joma ng'iyo dongruok mar kanisa. To nyinge auchiel ma wasesomo e puonj mar 17 opogi e migepe adek, ma moro ka moro nigi nying ariyo ariyo. Jodongo kod presbetas gin weche ariyo manyiso ni "ng'at ma hike ng'eny". Obasia kod bishobe gin nyinge ariyo manyiso ni jorit. Jokwath kod joyal nyiso ni "jorit rombe" Nyinge gi oket e migepe adek to kata kamano giwuoyo mana kuom ng'at achiel. E Tich Jooto 20:17 noluongo jodong kanyakla mag jo Kristo. Matindo 28 to luongo jogi ni "obasia." Beduru jokwath mag kanyakla mar joma oyie kuom Nyasaye mane ong'iewo gi remb Wuode owuon. Koro jodongo (Presbeta bende iluongo ni obasia/bishop) kod jokwath (Joyal). Giduto gin mana jatelo achiel. Kaka iluongo ema opogore. Moko kuom ndiko manyiso ni nying auchiel go wuoyo mana kuom ng'at achiel gin kaka, 1 Petro 5. Kwan matindo 1 wuoyo kuom jodongo. Kwan matindo 2 wacho ni

jodongo mondo obed jokwath. Jodongo, Presbetas, obasia, bishobe, jokwath kod joyal gin onge ng'ama duong' moloyo wadgi, to gin gi nyinge auchiel ma wuoyo mana kuom ng'at achiel e kanisa.

2. Kanisa nyaka bed gi jodongo moingo achiel. Tim marach mar jo dinde timo en ni kanisa bedo gi "jayalo" kata bishop achiel e kanisa ka kanisa. E kanisa manie Singruok Manyien (Kanisa mar Kristo) to nyaka ned gi jodongo mokalo achiel e kanisa. Ka isomo e Muma onge kama inyalo yud ni nitie "jayalo"achiel ni ema rito kanisa, to ibiro yudo nitie jodongo moyier e kanisa ka kanisa (Tich Joote 14:23). Jodongo ok jaduong' noyier e mier duto (Tito 1:5). Paulo noluongo jodongo kata obasia kowuok Efeso (Tich Joote 20:17). Ne ondikone jodongo mani Filipi (Filipi 1:1). En chenro mar Kristo mondo kanisane orit gi jodongo. Notimo kama kendo kuom rieke matut. De bedni kanisa ka kanisa irito gi ng'at achiel, to ng'atno nyalo paroni en gi duong' moloyo joma nie kanisa. Kendo onyalo ng'ado bura mana kaka en ma chunye dwaro nikech en jatelo. Otimore ng'at maduong' moloyo. Chenro mar Muma en ni kanisa mar Kristo nyaka rit gi ng'eny mar jodongo. Ka kanisa onge gi jodongo ariyo kadhi nyime, to nyaka girit chieng' magiyudo moro. Nikech Muma ok oyie ni kanisa orit gi jaduong' achiel. Ka kanisa nitie gi jodongo ariyo kende to achiel otho, to machielo modong'no nyaka we tich nyaka machielo oyier. Jodongo nyaka bed mokalo achiel e kanisa.

3. Jodongo duto manitie ekanisa nigi teko maromre. Onge ng'at maduong' moloyo machielo. Gimachielo matimore marach en ka jaduong' achiel obedo jatend jodongo mamoko. Ma nomiyo kanisa mokwongo nolal. Achiel, jo catholic mani Rome nobiro gi paro mar bedo gi bishop achiel mochung'ne kanise mang'eny. 1 Petro 5:4 wuoyo kuom Kristo kaka jakwath maduong'. Onge ng'at ma Muma luongo kaka "Jauong' maduong'" Nikech Kristo ema iluongo ni jakwath maduong', mano miyo wang'eyo ni en kende e jakwath maduong'. 1 Petro 2:25 luongo Kristo ni jakwath maduong' kendo bishobwa mar chuny. Onge kamora mora e Muma miluonge ng'ato ni bishop mar kanisa kata moriwo kanise. Kanisa ka kanisa nigi jodonggi ok "jaduong'" kata "jayalo" kata mana jodongo mosetiyokuom kinde mang'eny, ok nigi teko moloyo mosetiyo kuom ndalo matin. Jodongo marito kanyakla mag jo Kristo mathoth ok nigi teko moloyo mago mochung' ni kanyakla mar jo Kristo manok. Petro jalup Kristo ka ndiko e 1 Petro 5:1 to owacho ni "awuoyo kodu kaka jaduong' wadu." 1 Timotheo 3:6 siemo jodongo mondo kik sunga makgi, mi bura mane oloyo satan logi. Jachien mor kasunga omako jaduong' moro e kanisa. Sunga mar dhano nyalo miyo jaduong' ok bed manigi teko moloyo machielo.

Penjo

1. Gin jotelo adi manigi nyinge auchiel?
2. Nyinge auchielgo opog e migepe _____ mar nying ka nying_____.
3. Wach ndiko ariyo e Muma mariwo nyinggo kanyakla_____.
4. Tich Joote 14:23 wacho _____ noyier e _____.
5. Tito 1:5 wacho ni _____ noyier e _____.
6. Jo Filipi 1:1 Paulo nondikone _____ mani Filipi.
7. Bende ng'at achiel nyalo tiyo kaka jaduong' e kanisa?
8. 1 Petro 2:25 luongo Kristo kaka _____ kendo _____ mar chuny.
9. Bende Muma loso kuom "bishop" mar kanisa?
10. 1 Timotheo 3:6 kwero kuombedo gi _____.

PUONJ MAR APAR GOCHIKO: ERE KAKA DINDE TIMO MIBADHI E TELO MAR KANISA?

Weche machuok

1. Luwo chik dhano kar luwo chik Muma.
2. "Kalo tong" ne kanisni mag gwenge mochung' kandgi.
3. Tiyo gi jotelo ma Muma oko puodho.
4. Loko jotelo mag Muma.

Twak

1. Luwo chik dhano kar luwo chik Muma. Epuonjni kod puonj maluwo bang' ma, wagombo mondo wapuonjre ane kaka chenro mar kanisa ityogo marach. E puonjni wadwaro ng'iyoy ane kaka kanise mag dinde osekeho riwuruok mar kanisa. To e puonj maluwo ma, wabiro somo kaka kanisa mar Kristo ketho chenro mar kanisa. Gima duong' momiyo kethruok mar chenro mar kanisa nodonjo e dinde nikech luwo chike mag dhano kar luwo chike mag Muma. Dinde luwo chik mondik e bugegi. Chike mag dinde oyie mondo olok chike manitie e Muma. Nikech chike mag dinde okawu kagima nigi teko, miyi giloko chike manie Muma. Puonj mag dhano omiluor. Muma nyaka mi luor nikech en kende ema nigi teko e wi kanisa. Mondo jo Nyasaye obed molony kendo moikore chuth ne tije mabeyo duto (2 Timotheo 3:17). Teko gi e chenro mar kanisa kod weche mag kanisa nyaka mi luor.

2. "Kalo tong" ne kanisni mag gwenge mochung' kendgi. Yoo machielo ma dinde kethogo chenro mar kanisa en tamruok miyo kanisni mochung' kendgi luor mar timo gigegi kendgi. Chik maduong' e kanisa mar Kristo en ni kanisa ka kanisa ochung' kendgi kendo gitim gigegi giwegi kod jonggi. Dinde to ok

we thuolo ne kanisa mondo otim gigege kigin. Kaka dinde oloko chenro mar kanisa opogore gi manitie e Muma. To Muma siemowa ni kik wakal tong' puonj mar Kristo (2 Johana 9-10). To nyaka wasike e puonj mar Kristo kaluore gi chenro mar kanisa mana kaka waluwo puonj Kristo mamoko. Ka wasiko e puonj manie Muma kaka owinjore orit kanisa, to wabiro bedo gi kanisni mochung' kendgi e gweng'. To ka ji odhi ataro mar puonj manie Muma, ma giloso puonj margi, to mano nyiso ni ok gisiko e puonj Kristo. Kanisni mag dinde osekecho chenro mar Ruoth kuom tamruok bedo gi kanisni mochung' kendgi.

3. Tiyo gi jotelo ma Muma oko puodho. 1 Petro 4:11 wacho ni ka walando wach, to wach mwawacho nyaka bed mana wach Nyasaye. Tiend wachni en timo gik manie Muma kendo luongo gik manie Muma gi nying mani Muma. Buk mar fweny 22:18-19 siemowa kuom medo kata golo wach moro kuom weche manitie e Muma. Kuom mano, kanisa mar Kristo nyaka luwu gik moko te manie Muma mana kaka gin. Jotelo manie kanisa nyaka bed maket gi manie Muma. To dinde mang'eny nigi jotelo ma Muma oko puodho. Magin jotelo molos kod dhano kendo ok giyudre e Muma. Jotelogo gin kaka "catechist", "agent" "ach bishop", "pope" kod mamoko. Ma ok los kaka Muma loso. Omedgi e wach Nyasaye. Kanisa mar Kristo ok nyal dok kaka ne entie chon, sani makmana ka jotelo ma ok yudre e Singruok Manyie owerruokgo.

4. Loko jotelo mag Muma. Yoo mar ang'wen ma dinde kethogo chenro mar adier mar kanisa e loko jotelo mayudore e Muma. Gitiyo gi nyinge mag jotelo manie Muma to tiend jotelo to ok giluwu. Ma en adiera kaluwore gi bishobe mag dinde. Kata obedo ni nying mar bishop nitie e Muma, to bishobe mag dinde ok chal bishobe yudore e Muma. Joyal mag dinde bende ok chal manitie e Muma. E Muma joyal gin jodongo marito/matelone kanisa. To e kanisni ma sani, jayalo en ng'ano mochung'ne kanisni mokalo achiel. Nying chaire to e telo opogore. Ranyisi machielo en jadolo mar dinde. E Muma jo Kristo duto gin jodolo 1 Petro 2:5-9. To e dinde, jadolo gin jotelo modhial e kind kanyakla mar Jo Kristo. E gik mawasesomo gi duto, wayudo ni nyinge manitie e Muma itiyogo to gima ginyiso to ok yudre e Muma. Kuom mano, kanise mag dinde ketho chenro mar kanisa ka giluwu chike dhano kar luwo gima Muma dwaro.

Penjo

1. En buk mane ma kanisa mag dinde ondik e chikegi?

2. 2 Timotheo 3:17 wacho ni jo Nyasaye obed _____ ni tije mabeyo duto?
3. 2 Johana 9 wacho ni to _____ manitie _____ mar Kristo.
4. En kit kanyakla mage mayudore e Muma?
- 5.1 Petro 4:11 wacho ni wawuo kaka _____ mar _____.
6. Fweny 22:18 siemowa ni _____ kata _____ e Muma.
7. Wach nying jotelo ang'wen ma ok yudre e Muma?
8. Chiwu nying adek manitie e Muma to dinde tiyo kodgi marach?
- 9.1 Petro 2:9 wacho ni wan _____.
10. Bende kanisa madier nyalo dok kaka ne en chon ka jotelo ne to ok gin kaka negin chon?

**PUONJ MAR PRARIYO:
KAKA KANISA MAR KRISTO NYALO CHOCHO CHENRO MAR
RITO KANISA**

Weche machuok

1. Yiero jotelo maonge gi lony.
2. Bedo gi jodongo makojolo.
3. Loko tich bedo telo.
4. Yiero jo tachenro mar kanisa.

Twak

1. Yiero jotelo maonge gi lony. Kelo mibadhi e chenro mar rito kanisa nyalo timore e kanisa mar Kristo kaka otimore e dinde. Kanise mag Kristo moko ok luwu chenro manitie e Muma kaka dwarore. Kuom ranyisi, Muma nyiso maler gimayiene ng'ato mondo obed jadung' kata decons mar kanisa. Muma wacho ni ng'ato nyaka chop e rang'inyigi e ka jatend kanyakla mar jo Kristo (1 Timotheo 3:4). Nyaka nyis ni en gino mochuno ma en wach motegno ma rang'inyigi ochuno. Yesu nowacho ni ng'ato nyaka nyuole nyuol manyien mondo ng'ato obed e piny Ruodh Nyasaye (Johana 3:4). Mano chalre gi gik mong'iyoyo kiyiero jodong kanyakla mar jo Kristo. Rang'inyi midwaro mondo ng'ato obed jaduong' kanyakla, ng'ato nyaka bedgo te ka ok kamano, to kange kata mana achiel to ok oyiene bedo jaduong' kanisa. To ka po ni oyier ng'at maongegi rang'inyi moko to mano nyiso ni waketho dwaro mar Nyasaye kendo chenro mar kanisa.

2. Bedo gi jodongo ma kojolo. Gima rach machielo matimore e kanise mag Kristo en yiero jodongo ma kojolo. Nitiere joma onge gi rang'inyi moromo

mar bedo jatend kanisa, to gidwaro mondo oluonggi ni jodongo. Gionge gi rang'inyi to gidwaro ni mondo gibed jodongo makojolo. Ma en ketho dwaro manitie e Muma. Chenro mar Kristo kuom Muma ogurore kuom bedo ranyisi maber. Ka ng'ato onge gi ranyisi duto, mamiyo ng'ato bedo jaduong' kanisa, to oko nyal timore ka gima en kodgi te. Kuom ranyisi, ka ng'ato ok en ja Kristo, to odwaro mondo obed ja Kristo "makojolo" be kanisa nyalo yiene mondo otim kamano, nikech ok en ja Kristo. Kamano bende ng'ato ok owinjore obed gi nying mar "jaduong." Ka watimo kamano wachocho dwaro mar Muma, kendo waketho chenro mar Kristo kuom rito kanisa.

3. Loko tich bedo telo. Yoo mar adek ma kanise kethogo chenro mar Kristo en keto tich maber bedo telo e kanisa. Tich en gima itimo. Ranyisi maber en kano pesa mar kanisa. Ng'at makeno iluongo ni "jakeno". To jakeno ok en jatelo e kanisa. Otimo mana tich. Rito pesa jo Kristo en tich maber. To ok en telo e kanisa. Onge Jatelo e Muma miluongo ni "jakeno". To jokeno loko tijgi kaka telo. Ma en dhi ataro mar Wach Nyasaye. Ng'at matiyo gi kede mabore Kanisa mondo kik ji obed ka neno, ok en jatelo. To otimo tich modwaro ni mondo otim. To parane ka ng'at ma kamano ochako timore kaka jatelo e kanisa. Parane ka ng'atno ochako bedo gi nying moro, kod teko e kanisa mano oloko tich ma bedo telo. Gima kama, bende timore kuom jower. Jawer timo tich maber e kanisa. To richo bedo mana kochako timore ka jatelo e kanisa. Ka wasomo 1 Jo-Korintho 14, to wayudo joma ne konyo e chokruok mar jokristo. To ka ng'ato ni gi kama omako e chokruok mar Jokristo mano ok onyiso ni en jatelo. En oimo mana tich. Kareno, en tich to ok en telo. Jokristo ni gi kargi mar lemo kod tich mar kanisa. Chandruok bedo mana ka ng'ato paro mar bedo gi teko ewi kanyakla mar Jokristo moloyo tich mowinjore oti e kanisa. Gin joma dwaro duong'. Gi ketho kanisa mar Kristo ka gi dwaro mondo gi bed joma 'dongo'. Gi chako gi loko tich bedo telo e kanisane ginyalo timo tich maber e kanisa to obedo marach ka gi loko tijno bedo telo man gi duong'. Kanise mag Kristo moko bende ketho chenro mar kanisa mana kaka dinde bende ketho chenro mar kanisa. Ok owinjore wakal tong' e wach Nyasaye.

4. Jataa chenro mar Kanisa. Yoo achiel makendema jo-kanyo loko go tich bedo ka telo en jotaa chenro mar kanisa. Tiend 'jotaa chenro' en ji mang'eny moyier ni mondo oti tich moro e Kanisa nyalo timore ka gima gin jotelo. Ma en achiel kuom jakom mar 'jotaa chenro'. Ng'at ma kamano dwaro go mondo obed gi duong'. Onyalo luongore ni en jakom mosiko. Onyalo temo mondo obed jatend kanyakla mar Jo-Kristo. Ji mang'eny iyiero mondo olos tat od kanisa. Ma en tich maber, rach wuok mana ka jogi ochako timore ka gima

gin jotelo man gi teko e wi jomoko. Kanisa nyalo nyiso jomoko mondo otem manyo jayalo e kanisa. To nikech gihero ni mondo omigi duong', gi chako luongore ni 'jotaa chenro mar joyalo'. Kendo gibedo jotelo e kanisa. To marach moloyo, en ni ka ng'ato luongore jatend jota chenro. Ng'atni temo ni mondo jota chenro oti gi chikene kendo en e jatelo mosiko. Jotaa chenro en gima rach moloyo e kanisa toahinya ahinya ka ng'ato dwaro ni mondo obed jatend jotaa chenro kendo obed gi duong' (3 Johana 9). Jotaa chenro bedo gi jatelo mosiko kendo jatendgi bende timore ka ng'at maduong'ie moloyo. Gi hero telo moloyo tich monengo gi tich ka gi bolore. Kar timo tich maber to telo ketho chenro mantie e Muma ma rito Kanisa.

Penjo

1. Ang'o ma wach mar 'Nyaka'nyiso e 1 Timotheo 3:2?
2. Be wach mar 'Nyiso'dwarore e gigo duto ming'iyoy mondo ng'ato obed jatend kanyakla?
3. Bende wase somo kama Muma owoye kuom jodongo ma kojolo?
4. Bende ng'ato owinjore ni mondo oluongre ni en 'Ja-Kristo' kojolo ka ok en Ja-Kristo?
5. Tich ng'ato en ang'o _____?
6. Jakeno mar Kanisa bende en jatelo e Kanisa_____?
7. En ang'o ma diotrefe ohero _____?
8. Be jokanyo matie e 1Jo-Korintho 14 ne ni gi telo_____?
9. Jakom mar jota chenro bende en jatelo e Kanisa_____?
10. A_____en kanyakla_____mar tich machal.

PUONJ MAR PRARIYO GACHIEL: GIN MIGEPE MAGE MAG KANISNI KALUORE KOD CHENROGI

Weche machuok

1. Ok gichanore kaka dwaro mar Muma.
2. Ok gichanore kendo ok kaka dwaro mar Muma.
3. Gichanore to ok kaka Muma dwaro.
4. Gichanore kaka dwaro mar Muma.

Twak

1. Ok gichanore kaka dwaro mar Muma. Kanisni duto owinjore oti kaka

gichanore gi Jodongo kod jokony mopuodhi. To ma nyalo kao igni mang'eny. E puonjni wadwaro mondo wapuonjre migepe mag Kanisni kaluore kod chenrogi. E puonjni wabiro tiyo kod weche ang'wen kaka "Muma dwaro" kod kaka "Muma ok dwaro", "ochanore" kod "ok ochanre". "Tiend kaka dwaro mar Muma" en ni kit telo mar kanisni ni kare kaluore kod Muma. "Ok kaka dwaro mar Muma" tiende ni kit telono ok ni kare kaluore kod Muma. Tiend wach "ochanore" en ni kanisni ni gi jodongo kata jokony. Kanisa mokochanore onge jotelo kata jokony. Kanisa nyalo bedo ma ok ochanore kaka dwaro mar Muma. Ma en kanisa man gi jotelo ma ok opuodhi, to kata kamano onge ma oseyier. kanisa en mano maluwo ndiko, kendo en kare ka oonge gi jatelo, nikech onge mopuodhi. En chenro mar Kristo ne kanisa ka kanisa kik bed gi jotelo e chokruokne kendo e sigande machon. Ma e malosokinde ne Jokristo machwo mondo odong' motegno ei Ruoth. E ndalo gi Kanisa somo kendo puonjore weche Muma mag telo mar Kanisa. Kanisa ma kamano iwacho ok "ochanore" nikech oonge gi jotelo mopuodhi. Ok ochanore makare kendo ok onyal dhi nyime. Ok en gima rach mondo kanisa obed maonge jotelo ka thuolo oyuore. E Muma wasomo kanisni mamoko manigi jotelo kendo moko onge go. En gima kare ka kanisa oonge gi jatelo moloyo bedo gi jatelo ma ok opuodhi. Kanisa ma ok ochanore kaluore gi dwaro mar Muma, koro, en oonge gi chwo mosepuodhi kendo gi jotelo minyalo yier.

2. Ok gichanore kendo ok kaka dwaro mar Muma. Ma en kanisa ma ok ochanore kuom bedo maonge gi jotelo, kendo ok otim dwaro mar Muma kata rach e yorni. Gimomiyo ok en gima kare en ni nitiere jotelo mopuodhi mowinjore oyier to ok oyiergi. Kanisa makamano osebedo higni mang'eny mondo gibed gi jotelo mopuodhi. Nitiere jogo mopuodhi, to kanisa pokoyierogi. Ma e tiend ok tim kaka Muma dwaro. Bende kaka machiegni jotelogo kuom adiera opuodhgi, owinjore oyiergi, kanisa ok nyal timo maber ka oonge gi jotelo kendo onyalo timo maber ka en gi jotelo mopuodhi kaka jodong kanisa kod jokony. En chenro Kristo ne kanisa ka kanisa owinjore oti kaluore kod riwruok mar jodong kanisa kod jokony mopuodhi. Kanisa ma ok ochanore kendo ok tim dwaro mar Muma en mano manigi jogo ma oko opudhi kendo gitimore kaka jotelo.

3. Gichanore to kaka Muma dwaro. Kit Kanisa ni nigi jotelo moyier kendo kata kamano gi chanore, to jotelo okopuodhi. E yorni ok otim kaka Muma dwaro. Kanisa moko orikni e chenro. Giyero jotelo kapok opuodhgi. E yorni gikelo mibadhi kod chandruok. En gima luwo Muma ka onge jotelo ma ok opuodhi. To en gima ok luwu Muma ka iyiero jotelo ma ok opuodhi mana ka jogo mopuodhgi e adiera. E yorni en gima rach ahinya moloyo bedo ma-

nge gi jotelo. Obiro kelo mibadhi kod chandruok mang'eny e kanisa. Kanisa mochanore ok kaka muma dwaro en mano manigi jotelo ma ok opuodhi to oyiergi.

4. Gichanore kaka dwaro mar Muma. kanisa mochanore en mano manigi jotelo mopuodhi kendo oyiergi kaka jodong kanisa kod jokony. Kanisano otamore yiero jogo nyaka puodhgi. kanisano ochanore nikech en gi jodong Kanisa kod jokony. Otime kaka Muma dwaro nikech gin gi jotelo mopuodh e yoo makare. Akwayo Kanisa ka Kanisa oti kaluore kod dwaro mar Muma kod jotelo mopuodhi. To moro kik rikni yiero jogo ka ok opuodhgi. E 1 Timotheo 3 kod Tito 1 ochiwo jodong kanisa kod jokony mopuodhi. Puonjni dwaro somo motegno. E puonjwa mabiro wabiro puonjore gik ming'iyo kuom bedo jodong kanisa monengo oyier. Kanisa nyalo bedo ma ok ochanore kendo ok tim dwaro mar Muma, ochanore to ok kaka dwaro mar Muma, kata ochanore kaka muma dwaro kaluore kaka giyiero jotendgi.

Penjo

1. Mondo wanyis ni yor kanisani ni kare wawacho ni en_____?
2. Mondo wanyis kanisa niggi jotelo wawacho ni en_____?
3. Mondo wanyis ni Kanisa ni ok ni kare wawacho ni en_____?
4. Mondo wanyis Kanisani onge gi jotelo wawacho ni en_____?
5. E Muma be wasomo Kanisni mochanore gi ma ok ochanore?
6. Kanisa maonge jogo mopuodhi kendo okoyiergi en_____?
7. Kanisa manigi jogo mopuodhi to ok oyiergi en_____?
8. Kanisa man gi jogo ma ok opuodh to oyiergi en_____?
9. Kanisa man gi jogo mopuodhi kendo oyiergi en_____?
10. Gin ndiko mage manyisowa kaka onengo opuodh jatelo?

PUONJ MAR PRARIYO GARIYO: GIK MING'IYO KUOM JODONG KANYAKLA (1)

Weche machuok

1. Ng'at ma wach moro marach onge kuome.
2. Dichuo manigi dhako achiel.
3. Ng'at moritore, modimbore kendo mobidhore.
4. Ng'at ma pache ler.
5. Ng'at ma kite ber.

Twak

Kapok wa chako ng'iyoy gik madwarore kuom jodong kanyakla, nitie gik ma nyaka wachak go. 1 Timotheo 3:1 wacho ni ka ng'ato dwaro ni mondo obed jatend kanyakla mar jo Kristo, to dwaro tich mogen. Ng'ato ang'ata modwaro mondo obed jatelo ei kanisa mar Kristo, nyaka bed gidwaro nikech en tich mogen. Oko winjore ogomb bedo jatelo mindo uyud “duong” kata teko, to onengo otim kamano kaka yoo mar tiyone Ruoth.

Owinjore odwarbed jaduong' mondo odonj e tich matek, to ok ni oweyo tich ne jomoko, kata kao seche mang'eny kod keto mahino e tich. Oko nengo odware mondo ng'ato obed gi duong' kata teko. 1 Timotheo 3:2 wacho ni jatend kanyakla mar jo Kristo nyaka bed ng'at ma wach moro marach onge kuome, dichuo mokendo dhako achiel, ng'at maritore, mobidhore, modimbore, mohero rwako welo, kendo japuonj molony. Wach mar “nyaka”nyiso ni “gimo chuno, gima dwarore, gima nyakato.” Yesu nowacho ni, gima jopuonjrene okwero e piny ka okwer nyaka e polo. To gima giyiego e piny ka oyiego e polo bende (Mathayo 16:19). Gik madwarore kuom jodong kanisa oyiego e piny ka kendo e polo bende. Omiyo kido go duto “nyaka” ng'ato obedgo. Ok yot mondo ng'ato obed achiel kuom jodong kanyakla ka onge kido gi duto.

1. Ng'at ma wach moro marach onge kuome. Ng'at ma wach moro marach onge kuome nyisoni “oonge gi mbala”. Ng'ata maonge mbala ok (1 Johana 1:8). To ng'at nit emo matek mondo olo richo. En ng'at ma lokore piyo piyo, ohulo kendo olemo kofwenyo ni osetimo richo. Kuom timo mano, onge ng'at manyalo wuoyo kuome marach kaluore gi kite. Zakaria gi Elizabeth negin joma kare kendo negi rito chike duto mag Ruoth (Luka 1:6). Mond owete ma ikonyo gi kanisa nyaka bed joma kare (1 Timotheo 5:7). Saulo ne onge ketho nikech norito weche duto ma chik Musa dwaro (Jo Filipi 3:6). Jo Kristo duto mondo obed maonge ketho ka gihikorene biro mar Kristo (1 Jo Thesalonika 5:23; 2 Petro 3:14). Kuom ndiko gi wayudo ni yot mondo ng'ato obed ng'ama kare. Jodong kanyakla mar jo Kristo nyaka bed joma kare, ma kitgi ok richo.

2. Dichwo manigi dhako achiel. Kido madwarore ni, otong'o gik moko ariyo. Ng'atno nyaka bed ng'at mose kendo. Kendo to mana dhako achiel. Ng'at ma jadolo kata ma ok kendo (misumba) oko nyal bedo jaduong' kanisa. Mano kaka onyalo bedo ranyisi maber ni jo Kristo (1 Petro 5:3). Dichwo ka dichwo nyaka bed gi chiege owuon kendo dhako ka dhako nyaka bed gi chwore owuon (1 Jo Korintho 7:2). Ka dichwo kata dhako moro okendo kata okendi ka chwore kata chiege mokuongo pod ngima to oterore (Jorumi 7:1-3). (Jo Hibrania 13:17) Yesu nowacho ni ne ok en chenro mar Nyasaye mondo ng'ato oriemb chiege nyaka a chakruok, to kata kamano Musa noyienu

nikech wich tekou (Mathayo 19:3-9). Jaduong' kanyakla mar jo Kristo nyaka chuor dhako achiel.

3. Tang'. Tang' en bedo akicha. Ng'at marito gotieno en ng'at mobedo akicha. Otang' ni gimoro amora marach. Jorit manerito ohinga bombe mag Israel ne siemo ji kuom gimarach moro amora mabiro, to ka oko siemogi kuom rach mabiro to richono dong' e wi jarit (Ezekiel 3:17). (Jo Hibrania 13:17) wacho ni jotend kanyakla mar jo Kristo rito chuny jokanisa ma ok gi ywe nikech nyaka ginyis Nyasaye kaka gisetiyo. Jo Kristo duto nyaka pachgi bed maler kendo motang' nikech jasigu satan bayo kuonde duto ka sibuur magoyo asumbi ka dwaro ng'ama do ngam (1 Petro 5:8). Jotend kanyakla nyaka tim tijgi ma rito kueth.

4. Paro maler. Paro maler en paro matiyo maber, chich piyo, kendo ma-onge mila. Jo Kristo duto nyaka bed joma oritore kendo makare e piny ma satan nitie ni (Tito 2:12). Wach maber oting'o weche mag adiera kendo malong'o (Tich Joote 26:25). Kik wanindi to wabed ka waneno kendo ka waritore maber (1 Thesalonika 5:6). Parowa onengo obed mabith kendo ka watang' (1 Petro 1:13). Nyaka wapar kaka ngima jo Kristo chal (1 Petro 4:7), (1 Petro 5:8). Jatend kanyakla bedo ng'at ma ngimane ler. Ng'at ma parone ler, ma paro maber kendo makite ber.

5. Kido maber. Mondo ng'ato ochop e rang'iny mar bedo jatend kanyakla mar jo Kristo, nyaka obed gi luor kendo ngimane nyaka chanre. Paulo japuonjre Kristo nobedo ranyisi maber e nyim jo Kristo mamoko (1 Thesalonika 2:10; 3:7). Timwa onengo obed maber ahinya e nyim joma ok oyie mondo waduoggi ir Kristo (1 Petro 2:12). Ngima jatend ja Kristo nyaka bed moriere kendo maber, kaka ranyisi ni jiduto mong'eye.

Penjo

1. Ndik weche ariyo malero 'ng'ama jaketho'.
2. Ndik ndiko ang'wen mawuyo 'bedo maonge ketho'
3. Ere gima jatend kanyakla mar Jo-Kristo ohero---to gima ok ohero_____?
4. Riuwruok mar dhano nyiso_____?
5. Chiwu gik moko adek malero tiend 'ng'ado bura'.
6. Chiwu gik moko ariyo malero tiend 'timbene ler'.
7. Chiwu ndiko achiel mawuoyo kuom 'ler'.
8. Chiwu weche ariyo manyiso 'ritruok'.
9. Jatend kanyakla mar Jo-Kristo nyaka puonj_____kaka jomoyie.

10. Ler tie mokuong ‘puodhi’.

PUONJ MAR PRARIYO GADEK: GIK MING’IYO KUOM JODONGO (2)

Weche machuok

1. Ng’at mohero rwako welo.
2. Japuonj molony.
3. Ok jakong’o.
4. Oko ohero gorruok.
5. Ok Ng’at mawuor.
6. Ng’at mamuol.

Twak

1. Ng’at mohero rwako welo. Puonj mar kido ming’iyo mar ng’ato dwaro bedo jaduong’ kanisa dwaro somo matut. Moro ka moro onengo owinjre maber. Jo Kristo owinjore obed gi kido gi duto. Mak mana bedo chuor dhako achiel. To modong’, Kristo ja Kristo onengo otem matek mondo obedgo. Achiel kuomgi en rwako welo. (Tito 1:8) wacho ni, jaduong’ kanisa nyaka bed ng’at mohero rwako welo. Ma nyiso ni rwako ng’ato ang’ata mochand e dalane. En timo tim ng’wono ne jo Kristo ka opogonegi chiemo kod kuonde dak. Onengo watim ni jiduto tim ng’wono tomolo ni jogo ma owete-wa kuom yie (Jo Galatia 6:10). (Jo Rumi 12:13) wacho ni “poguru giu ni jo Nyasaye modhier, kendo beduru joma ohero rwako welo” (Jo Hibrania 13:2) wacho ni, “Kik uwe ma okurwako weo e miechu, nikech rwako welo nomiyo jomoko opo mana korwako malaika!”. Ndiko gi wuoyo kuom Hibrhim kane orwako welo to kare negin mana malaike (Chakruok 18:1-8). (1 Johana 3:17) puonjowa “Ka ng’at manigi mwandu oneno wadgi moro kaonge gi gima do konyre go, to otamore konye, koro ere kaka hera mar Nyasaye nyalo siko e chunye?” 1 Petro 4:9 wacho ni “Rwakuru oweteu ma ok ung’ur.” Jatend kanyakla nyaka bed ng’at mohero rwako welo.

2. Japuonj molony: Wach mar lony nyiso ni “oromo kendo en gi siso.”-Jaduong’ kanyakla nyaka bed japuonj molony mar Muma mabiro kokalo kuom somo matut, Ikruok maber kod higni mang’eny e puonj. Jayalo bende nyaka bed japuonj molony (2 Timotheo 2:24). Kanisa machon pile nosiko kaland wach maber mar Yesu Kristo (Tich Joote 5:24). Jo Kristo mani Hibrania koro nonengo obed jopuonj to pod negi dwaro ng’ato mondo opunjgi chakruok mar wach Nyasaye (Jo Hibrania 5:12). Ndiko gi nyisowa ber mar puonj makare kod jopuonj molony e kanisa. Jaduonj’ kanisa owinjore obed

ranyisi maber e nyim ji kaka ng'at malong'o kendo japuonj molony maber e wach Nyasaye. Nyaka opodh kueth mage (Tich Joote 20:28). Idwaro ni obed ng'at manyalo tieko puonj mag miriambo e kanisa kod richo kopuonjo wach motegno. Nyaka obed japuonj molony.

3. Ok ja kong'o. Ma nyiso ni jatend kanyakla oko winjore obed ng'at mamer. Paulo nowacho ni kik wayie mondo gimoro amora olokwa misumba ne (1 Jo Korintho 6:12). Nomedo wacho ni jomer ok noyud gweth mar loch Nyasaye (Jo Korintho 6:10). Jakong'o odhier, masira, en jadhao, onjaore kayiem nono, wang'e bende kwar, (Ngeche 23:21, 29-35). Kong'o karingo e del to okecho ka thuol kata kotieng' otieng', kong'o mamiyo ng'ato mer ni. Kong'o inyalo tigo e yoo maber ka ji chiemo (Mathayo 26:29). Bende inyalo ti kodgi kaka yath (1 Timotheo 5:23). To madho kong'o mi ng'ato mer en richo. Jodong Kanisa kik mer mondo ginyis kido maber ne Jokristo.

4. Ok jadhawo. Jaduong' kanyakla mar jokristo onengo obed ng'at ma ok ohero dhawo. Onyalo ywayo ji obi ir Kristo ma ok ochwanyogi. Jakristo ok owinjore ogo ng'ato ang'ata. Yesu nogolo jamni e hekalo ma ok ochwado (Johana 2:15). Jonywol nyaka chwad nyithindgi mondo gidong' ka giriere. (Ngeche 13:24). Jodong kanyakla mondo oti mana momigi kaka ranyisi maber kuom rieyo kanyakla ok kuom gocho kata chweto. Jo sirikal emo oyienegi kumo ng'ato mokoso (Jorumi 13:3-4). Piny Ruoth Kristo ok rit gi ligangla. (Mathayo 26:51,52). Wach Nyasaye ni gi teko moloyo ligangla (Jo-Hibrania 4:12). Ka ng'ato opamo lembi konchiel mi ichako ilokone kuma Chielo ber moloyo ka idhawo kade. (Mathayo 5:39). Jodongo gin ranyisi maber ne jo-Kristo ka ok gihero dhawo.

5. Ok jawuoro. Jaduong' Kanisa ok onengo obed jamahati. Ng'at mohero pesa kata mwandu mag piny. Ma en ng'at ma paro ni ngimane otenore kuom mwandu ma engo (Luka 12:15). Ng'at ma kama choko mwandu ni en owuon to ok omeuw ewang' Nyasaye (Luka 12:21). Yesu nowacho ni ng'ato ok nyal tiyo ne Nyasaye otine pasa (mwandu) (Mathayo 6:24). Joma igi lach lamo nyiseche manono (Jo-Kolosai 3:5). Ok gibi donjo e polo (1 Jo-Korintho 6:9,10). Ng'at ni onengo oriemb e Kanisa (Jo-Korintho 5:11). Jokristo be ok owinjore omose. Gima giyudo maduong' en mana nyiseche manono. Ka wan gi chie mo kod lewni mano oromowa. Gipodho e tem mar yudo mwandu mar miyo ji kethore. To ginng'eyo hero pesa e chakruok mar kit richo duto kendo gombo yudo pesa mathoth miyo ji baro weyo yie, mi gi chwowo mana chunyi giwegi gi chandruok mathoth (1 Timotheo 6:10). Pok maduong' mar jokrito okan e polo (Mathayo 6:12). Koro wawe gombo kod ich lach mikelo kod hero pesa. Jatend kanyakla ma Jo-Nyasaye nyak bed ranyisi maber ka owere gi

hero pesa kod mwandu mag pinyni.

6. Ritruok. Jatend Kanyakla mar Jo-Kristo en ng'at mamwol ma ohore. En ng'at ma ng'won. Okawo ting' jomoko ma ok okecho. En ng'at ma jak-inda kata ka gik moko ok dhi maber. En ng'at ma ok mindni. Ritruok nyaka bed kit Ja-Kristo duto (2 Petro 1:6). Tem mitemogo yie mar Jo-Kristo ema kalo kinda (Jacobo 1:3). Bedo gi kinda e kinde mag chandruok miyo wabedo gi chir kuom Nyasaye. Ka jatelo nigi horuok eka onyalo jiwo jomoko ka nitie e chandruok. Jatelo en ng'at modimbore, to Jo-Kristo ni thuolo mar dhi ire mondo gisum paro ka gin e chandruok. Okelo kuwe e Kanisa Ka jomoko ni gi koko. Kamano omiyo Kanisa bedo gi kuwe. Ritruok en kido madwarore e kanyakla mar Jo-Nyasaye. Jodong kanisa gin ranyisi mar ritruok.

Penjo

1. Chiw tiend rwako welo?
2. En mar _____ to ahinya ahianya ne jomage _____?
3. Chiw tiend 'japuonj molony' _____?
4. Ndik piny wes abirio mawuoyo kuom 'puonj' _____?
5. Ndik kuonde ariyo ma kong'o inyalo ti go maber _____?
6. Goyo en ang'o _____?
7. Chiw ranyisi ariyo mag 'goyo' _____?
8. Gombo marach en ang'o _____?
9. Wach ndiko abiryo Mawoyo kuom 'wuoro' kata ich lach _____?
10. Horuok en ang'o _____?

PUONJ MAR PRARIYO GA ANG'WEN: GIK MING'IYO MONDO NG'AT OBED JATEND KANISA (3)

Weche machuok

1. Ie ok wang' piyo kata jamirima.
2. Orito dalane adimba.
3. Nyithinde otie.
4. Ok ng'at mowar machiegni.
5. Ng'at ma joma ok Jo-Kristo ogeno.
6. Jarit tich Nyasaye.

Twak

1. Ie ok wang'. 1 Timethoe 3:3. Wacho ni jatelo nyaka bed ng'at mokohero goruok. Tito 1:7 Wacho ni nyaka obed ng'at mokohero koko. To nyaka

odog'chien, ok onengo owuo kata otim gimoro gi mirima. En ng'at mohero kuwe kendo okelo kuwe. Yesu nogwedho joma kelo kuwe (Mathayo 5:9). Jo-Kristo mondo odag gi ji duto gi kuwe. Gin gi rieko mowuok kuom Nyasaye mamiyo gibedo gi bolruok kod kuwe. Gichwoyo kuwe manyago olemo mabe-yo. Gin joma kelo kuwe (Jacobo 3:17). Ochikwa, weuru kecho, gi mirima, gi ich wang', gi dhawo, gi ayany kod himruok duto. To beduru mang'wuon ka ng'ato ka ng'ato kecho wadgi kendo weyone richone mana kaka Nyasaye oseweyonu richonu kuom Kristo (Jo-Efeso 4:31,32). Onyisowa ni nyaka wabed joma winjo wach piyo, to terore mos kuom wuoyo, kendo ma mirima ok mak piyo. Ong'ere ja koko. Jatelo iyiero ng'at manyiso kido maber mar kuwe kod materore mos. To ok ng'at ma iye wang' piyo.

2. Orito ode adimba. Jatend kanyakla en dichwo kendo wuoro makare. Kite maber miyo joode luoro Nyasaye. Jood ng'atno ema nene kendo ong'eye moloyo ng'ato ang'ata. Koro gin ema ginyalo wuoyo kuome maber kata marach. 1 Timotheo 3:5 Wacho ni ka ng'ato kiya rito dalane owuon, to ere kaka droit kanyakla mar Jo-Nyasaye? Dala kod kanisa irito gichike matayo Jo-Kristo. Kit ng'ato kod gima onyalo timo, jodalane ong'eyo. Ka ng'ato ok nyal tayo jodalane maber, to mano osenyiso ni ok onyal bedo jotend kanyakla mar Jo-Kristo. Kornelio noloro Nyasaye gi jo-ode duto (Tich Joote 10:2). Jo-ode nomiye luor kendo nobedonigi kaka ranyisi maber ma giluwu. Jatend kanyakla nyaka bed ng'at morito jodalane maber eka en gi thuolo mar konyo jomoko manigi chandruok e utegi. Jadolo Eli nokum nikech oko rito nyithinde maber (1 Samuel 3:13). Koro, ng'ato onyis malong'o ni orit dalane, eka onyalo bedo jatend kanyakla mar jo Kristo.

3. Bedo gi nyithindo manigi luor. Ma dhi nyime gi gima ne wasewuoye malo kanyo. Nyithind jaduong' kanisa nyaka bed gi luor e yore duto (1 Timotheo 3:4). Nyaka gibed joma oyie kuom Kristo kendo ma ok ji chichgo ni ngimagi achach kata wang'gi tek (Tito 1:6). Nyithinde nyalo miyo obed jaduong' kanisa kata nyalo tame. Wuone kik tim ne nyithindegi gima dimi mirima makgi, to gi pidhgi ka gichikogi e yor Kristo (Jo Efeso 6:4). Jonyuol mondo ochik nyithindo kendo giritgi e yor hera. Kaka wuoro orito jodalane ema ipimogo ka onyalo bedo jaduong' kanyakla. Ka nyithind ng'atni ohero dhao kendo wigi tek, to mano nyiso ni ok ong'eyo kaka onyalo rito joma otelonegi. Kuom mano, oko nyal bet jaduong' kanisa. Jatend kanisa nyaka bed gi nyithindo moluore e yore duto.

4. Ok ng'at mowar machiegni. Jatend ja Kristo ok nyal bet ng'at mowar machiegni. Ng'at mowar machiegni ok ng'at maonge gi ng'eyo/lony moro moromo kendo pok otegnu. Wach mar "jaduong'" kende nyiso ng'at mote-

gno kendo nigi lony. Kuom mano ng'at mowar machiegni ok nyal bet jatend jo Kristo. Ng'at mowar machiegni sunga nyalo mako, mi bura mane oloyo satan loye en bende (1 Timotheo 3:6). Oko hikore mar bedo e telo. Muma oko nyisowa kar romb higni ma ng'ato nyaka bedgo koka obed jatend kanyakla mar jo Kristo, to onyiso mana kit lony ma nyaka obedgo. Ng'ato nyalo kao higni matin mondo obed gi kido midwarogi, eka ng'at machielo to nyalo kao higni mang'eny. Ng'at matin dwaro higa kod lony mondo obed gi rieko. Kuom mano, jaduong' kanisa ok en ng'at mowar machiegni.

5. Ng'at ma joma ok jo Kristo ogeno. Jatend kanyakla nyaka bed ng'at ma joma ok jo Kristo wuoyo kuome maber (1 Timotheo 3:7). En ng'at momi luor kata gi jo oko. Joma otiyogo, osenene kod joma ong'eye biro luore kaluore gi kite. Obiro bedo ler nejoma nie mudho (Mathayo 5:14). Lerne nyaka rieny e nyim ji mondo gine timbene mabeyo, mi gimi Nyasaye duong' (Mathayo 5:16). Eka kata joma oko yie biro miye luor koneno ngimane. Joma ok jo Kristo pile ng'icho mondo giwuo kuomwa marach. To ka giluro ja Kristo, kendo ok gi wuo kuome marach, to mano nyiso ngima ja Kristo ler. Ng'at ma kamano ema nyaka bed jatend kanyakla mar jo Kristo. Ibiro ng'eye gi timbene mabeyo gi joma odak go machiegni. Ma e tiend ng'at ma ji wuoyo kuome maber.

6. Jarit tich Nyasaye. (Tito 1:7) wacho ni jatend kanyakla mar jo Kristo en jarit tij Nyasaye, omiyo nyaka obed ng'at ma onge ketho. Jarit en ng'at moket gik mabeyo e lwete mondo oritgi. Nomiye tich mar rito gige Ruodhe. Gima dwaro kuom jarit en ni nyaka obed jaadiera (1 Jo Korintho 4:2). Gik mabeyo moket e lwet jatend kanyakla gi jo Kristo (Jo Hibrania 13:17). Nyaka oritgi maber kaka ng'at mabiro nyiso Nyasaye wach kaka osetiyo. Oseket mwandu mabeyo moloyo manitie e piny e lwete (Mathayo 16:26). En git ich maduong' kuom mano, jaduong' kanyakla nyaka obed jaadiera kuom tich maduong' momiye.

Penjo

1. Ng'at ma iye wang' piyo en ng'a?
2. Ng'at ma gik moko ok rom ohero ang'o?
3. En ng'a gini mong'eyo kit ng'ato moloyo ng'at machielo?
4. _____ng'ano moluro Nyasaye kod_____.
5. Ndik gik moko adek mag jo Kristo moyie?
6. Ng'ama owar machiegni en_____.
7. Richo mane mar ng'at moko war?

8. Ng'a gini "maonge kod" _____.
9. Jarit en ang'o?
10. Gino manigi nengo en?

PUONJ MAR PRARIYO GABICH: GIGO MING'IYO KUOM JATEND KANYAKLA MAR JO- KRISTO (IV)

Weche mchuok

1. Kik obed ng'ama oherore kende.
2. Obed ng'at mohero dhano makare.
3. Obed ng'at ma jang'ad bura makare.
4. Obed ng'at ma timbene ler.
5. obed ng'at mamwol.
6. Nyaka oyie chutho ni weche mpuonjo en adier.

Twak

1. Kik obed ng'ama oherore kende. Jatend kanyakla mar jokristo kik bed ng'ama oherore kende (Tito 1:7). Kik obed ng'at majawuoro kata mohero theko. En gi dwaro mar chiwo gombone moloyo dwaro yorene. To moloyo jogo matimo dwaro mag ringruok kuom gombo mochido kendo chayo teko mar Nyasaye (2 Petro 2:10), to jatend kanyakla mar Jo-Kristo ok chal kama-no. Ok otim gomoro gi achune kata mar kayiem nono, to gi paro mobolore oneno owetene kaka jogo moloye. Ok opar gima konye owuon, to nyaka opar jomoko bende (Jo-Filipi 2:3-4). Ok en ng'ano mohero bedo gi telo maduong' (3 Johana 9). En ng'atno manyalo ketho kanisa. Oparoni ni kanisa mangima nyaka bolre e nyime. To jatend kanyakla mar Jo-Kristo motelone kanisa ok nyal bedo kamano. Tendgi en ranyisi kod bolruok to ok en mar wich teko. Jatelo mawuor ok chun ng'ato mondo oluwe. Gimomiyo Yesu en Jatelo maduong' ok wuor kendo obolore. Kata bende e tekone, ne ok okwa yore owuon. Jakwath e bwo Jakwath maduong', Jotend kanyakla mar Jo-Kriso nyaka luwu ranyisine, Onge gima inyalo dwar e kanisa kopogore gi bolruok. Jotend kanyakla mar Jo-Kristo nyiso yoo mar bedo ma ok jawuoro kendo chiwruok. Ok gin jok moherore.

2. Obedo ng'at mohero dhano makare. Jotend kanyakla mar Jo-Kristo ohero gigo makare kendo maratiro (Tito 1:8). Ochayo gigo ma ok ni kare. (Jo-Rumi 12:9). Ohero jogo man gi timbe mabeyo,osiepe maricho ketho timbe mabeyo (1 Jo-Korintho 15:33), to ohero kuonde mabeyo kod gik mabeyo. Obedo mabor kuom gigo mamiyo otimo richo (1 Thesalonika 5:21-22). Ken-

do omako piyo kuom gigo mabeyo. Lerne ni kuom Nyasaye. Mang'eny unyalo puonjoru kuom dhano ka ipuonjori gima idwaro timo. Wanyalo ng'eyo mang'eny kokalo kuom timbe dhano ka ing'eyo osiepene gi tich ma odwaro. Ng'ama owal kaka jatend kanyakla mar Jo-Kristo nyaka obed ng'ama ohero dhano makare kod gik makare moriere.

3. Obed ng'at ma jang'ad bura makare. Jatend kanyakla mar Jo-Kristo nyaka obed ng'at mobidhore, majaadiera kata ng'at ma jang'ad bura makare (Tito 1:8). Yorene gin yoo modimbore kata moriere. Ok onyis kit yiero ne ng'ama chielo. Ok oyie ni mondo mibadhi otimre kamano. Pache kod ng'ado bura gin kare kendo gi adiera. Otiyo gi pache e weche ma gin adiera, kwe, kare, ler, hera kod duoko malong'o e kido (Jo-Filipi 4:8). E tijene kaka jakwath obiro bedo gitem mang'eny koluore kod mibadhi. Jo kanyakla kata jogo ma ok jokanyakla biro dwaro ng'eyo pache. Obiro dwaro ng'eyo wede kata osiepe e weche kanisa. Biro bedo matek mondo ofweny gino mani kare kendo bedo timo gino ma ok ni kare. To nyaka obed jalno ma kanyakla mor kode. Nyaka ging'e ni kuome pile ibiro ritgi maromre. Ma e tiend ng'ado bura makare.

4. Obed ng'at ma timbene ler. Jatend kanyakla mar Jo-Kristo nyaka obed ng'at matimbene ler (Tito 1:8). Ngimane ler. Ochiwore. Sechene kod tekone ok mar tije manono. Ringre ochiwone NYasaye kaka misango maler mangi-ma (Jo-Rumi 12:1). Ok obed machiegni gi timbe mag mibadhi, nikech Roho maler odak e iye (1 Jo-Korintho 3:16-17). Kaka Jakwath ochiwo kanisa ne Kristo mondo obed kanisa ma nigi duong' kendo maler maonge chilo kata njawruok Kata gimoro amora ma kamano (Jo-Efeso 5:27). Oting'o lwete maler malo kolemo (1 Timotheo 2:8). Oluongowa kuom ng'wonone (2 Timotheo 1:9). Otelone jogo kuom ng'wono nikech ong'won.

5. Obed ng'at mamwol. Jatend kanyakla mar Jo-Kristo en ng'at mamwol kendo ochikore kende (Tito 1:8). Opuonjore bedo makare. Ok oyie ni mondo kik obed gi ich wang'. Injili en mar jomakare, Jomamwol rito bura ma biro (Tich Joote 24:25). Bende ji duto ma dwaro piem e tugo, nyaka bed mamwol kogi ikorene ng'wech, koro nyaka ja Kristo bed kamano, to mana eyo makare ok kuom mibadhi. Gin gitimo kamano mondo giyud osimbo ma kethore. Wanto waritore mondo wayud osimbo ma ok kethre (1 Jo Korintho 9:25). Adier, asando ringra kendo amiyo owinjo wachna, mondo kik bed ni an masepuonjo jomoko, yud ni ka an owuon arem (1 Jo-Koritho 9:27). Roho Maler chiwo Mwolo kod ritruok. Onge makwedo gik ma kamago (Jo - Galatia 5:23). Jatend Kanyakla mar Jo-Kristo odwoko ichwang' mare kod milumbe. Ok oyie ni ngimane ogwenyre. Ok yie owuon ni mondo ochikre. Ere kaka Jo-Kanisa dwaro

ranyisi mabedo mamwol ne jotendgi.

6. Nyaka oyie ni wach mopuonjo en adier. Kendo nyaka omake matek Tito 1:9. Puonjo ni jatend kanyakla mar Jo-Kristo nyaka oyie chuth ni wach mwapuonjo en adier, kendo nyaka omake matek, eka onyalo jiwo ji gi puonj mar adier kong'engo joma tamore winjo puonjne. Ma wach mabiro ni 'ber' puonjni. Nyaka ong'e puonjo joma ok oyie kaka joma oyie. Nyaka ong'e puonj mag miriambo kendo okwedgi. Nyaka obed ng'atno moyie kod akweda gi wach Nyasaye kendo chuny mar jipo. Ma dwarore ni mondo jodongo opuonj puonj makare (2 Timotheo 1:13). Owinjore otiege mondo akwede kik poge gi adiera. Onengo obed motegno kendo japounj mlony. Ma en mako wach Nyasaye motegno kuom joadiera. Ma en puonj mar migepe ma jodongo onengo obedgo. Ma tieko kod puonj mag migepe mipuodho go jodongo. To mogik wapuonjre kuom 1 Timotheo 3:10 mawacho ni timbegi mosepuonji nyaka nengi kuom jopuonjre. Kanisa mangima onengo obed janeno mar kit ngimane kendo gi yie kode (jodongo). Ma nyiso mondo ibed jodongo nyaka kawu ndalo mondo otemi. Seche moromo be nyaka kawu mondo ng'ato obed jatend kanyakla mar Jo-Kristo. Ng'ato ok nyal pore ma bed gi timbegi kuom ndalo machwuok. Ma wuondruok. Onengo ogol ranyisi kendo otimngi mondo opuodhgi. Kuom adiera onengo ging'e timbene. Bedo jaduong' adiera nyalore, to ok yot. Gigo ming'iyoy gin maie kaka bende maoko. To onge kit telo kata jatelo moro amora nyaka bedi e kit telono. To nikech onge jatelo moro amora manigi nengo.

Penjo

1. Ndik weche ariyo malero 'ng'ama jaketho'.
2. Ndik ndiko ang'wen mawuyo 'bedo maonge ketho.'
3. Ere gima jatend kanyakla mar Jo-Kristo ohero---to gima ok ohero_____?
4. Riuwruok mar dhano nyiso_____?
5. Chiwu gik moko adek malero tiend 'ng'ado bura'.
6. Chiwu gik moko ariyo malero tiend 'timbene ler'.
7. Chiwu ndiko achiel mawuoyo kuom 'ler'.
8. Chiwu weche ariyo manyiso 'ritruok'.
9. Jatend kanyakla mar Jo-Kristo nyaka puonj_____kaka jomoyie.
10. Ler tie mokuong 'puodhi'.

**PUONJ MAR PRARIYO GAUCHIEL:
GIGO MI NG'IYO KUOM JOKONY JOTEND KANYAKLA MAR
JO KRISTO MONDO OBEDGO**

Weche machuok

1. Telo magintiere.
2. Tijgi.
3. Gigo ming'iyo mondo gibedgo.

Twak

1. Telo magintiere. Telo machielo e kanisa manie Singruok Manyien en jokony jotend kanyakla mar jo Kristo. Osechiwu gigo midwaro mondo jotend kanyakla mar jo Kristo mondo obedgo, Muma be ochiwo gigo ma jokony kanyakla mar jo Kristo onengo obedgo (1 Timotheo 3:8-13). Matindo 10 wacho “Ka pok gichako tich to nyaka temgi, mondo one ane ka gionge ketho moro.” Jakony jatend kanyakla mar jo Kristo, koro, negin jotelo e kanisa Ruoth. E Filipi 1:1 Jaote Paulo ondikone jomaler (owete) mani Filipi barua ne jodonggi kod jokonygi. Ma nyiso ni jokony jotend kanyakla mar jo Kristo kod jodongo gin jotelo mag kanisa. E ndiko wapuonjore ni telo mar jokony en telo moro e kanisa kendo en telo mopogore gi telo mar jodongo. E Tich Jooto 6:1-6 wapuonjore yiero mar dhano e kanisa mani Jerusalem mondo orit tich pogo chiamo gi konyo joma nigi dwaro. Tijgi ne en ‘lemo’ ne mond liete kod jogo manigi dwaro (Tich Jooto 6:1). Jooto ne dwaro jogo “mapogo chie-mo” (Tich Jooto 6:2) ei gwenggi. Wach mar ‘ministration’ kod ‘serve’ gin dho ngere kaka wach ‘deacon’ be. Manyisowa ni chwo abiryo mane oyier negin jokony e kanisa mokuongo. Telo mar jokony, koro, en gino manigi nengo. Kendo en telo madwarore e kanisa Ruoth.

2. Tijgi. Jokony ok luong ‘jokwath’ mag kanisa. Jodongo negin jokwath (1 Pero 5:1-2). Oko nyisgi ni mondo ‘gitel’ to mondo ‘gitel’ maber (1 Timitheo 5:17). Tich jokony en tich mopogore gi jodongo. Nikech wach ‘kony’ tiende ni ‘tiyo’. Wayudo jokony negin ‘jotich’ mag kanisa. Tijgi ok bedo jokwath to en mana bedo jokony. Ka jokony mokuongo noyier mondo okony jooto, tinende jokony biro konyo jodongo magin jokwath. Tijgi en keto kanisa mondo oti kendo olem moriere kendo makare. Kama nyalore gibiro weyone jodongo ti-jgi mowinjore gitim. Jokony ariyo moa Jerusalem yalo mana kaka joyal (Stefano kod Filipi). To ma ok bi bedo adiera ne jakony moro amora. Tij jakony en konyo jodongo mag kanisa mondo kik gibed gi tich mapek ne tich ma jomoko nyalo timo. Kaka ne en adiera kuom jodongo, ne nitiere ‘jokony’ moloyo ‘ja-

kony' e kanisa ka kanisa. Onge jakony manigi nengo moloyo mamoko. Negin jotich mobolore mag kanisa kod jokony mag jodongo.

3. Gigo ming'iyoy mondo gibedgo. Jotelo duto manie kanisa Ruoth nyaka bed ranyisi, kaka Yesu ma en wich, ne ranyisi maber. Koro, ng'ato nyaka tim gigo midwaro mondo otim kaka ranyisi eka oyiere kaka jakony. Jokony mani Jerusalem noyier nikech gin 'dhanomanigi rieko kendo ogen, bende opong' gi Roho Maler' (Tich Joote 6:3). Bende negin 'gi yie motegno kod teko' (Tich Joote 6:5-8). "Adiera mar duokogi makare" ne en nying maber kendo manigi geno ie gi oko mar kanisa. Bedo 'gi Roho Maler' ne one kaka olemo mar ngima maler. 'Rekogi ne en rieko maber kod ng'ado bura makare e tijgi. Ka opong'gi kod 'Yie kod teko'kendo negin dhano mogen kendo moyiego kod Nyasaye, to koro negin gi teko ma yie okelo. (1 Timotheo 3:8-13) miyowa gigo ma idwaro ni jokony obedgo, ma wapuonjore ni jokony nyaka bed "joma odimbore", 'Ok joma dhoggi ariyo', 'kata jokongo'. Kik obed nyadhoge ariyo, mawuoyo kuom gik moko ariyo mopogore moloyo adiera. 'Kik obed jakong'o', 'kendo ng'ama owere ni yudo ohala'. Ma nyiso ni kik mi jomer kata joketho kaka owach e jodongo. 'Rito yie mopondo giparo maliwu' en riwo ngima maber kendo makare kanyakla kod puonj mag yalo mamiyo ng'ato bedo kod paro maliwu. Jokony nyaka kuong 'puodhgi' kendo 'ongewach marach kuomgi' kaka jodongo. Bende kaka jodongo nyaka gibed 'chwomanigi dhako achiel' kendo 'rito nyithinde kod ode maber'. Mondgi nyaka bedgi 'tim makare, kendo moritore, majo adiera e weche duto'. Ma nyiso gino manigi nengo ne mon ma Jo Kristo mar adiera kaka mond jodongo kod jokony. Nyaka kik gibed jokuoth to nyaka gitim gige gi girieko kendo giyie mondo gijiwu kendo gikony go chwogi. Ka ma e yo ma ng'ato nyiso go ranyisi maber ne kanisa, ipuodhe mondo obed jakony kanisa. Penjo inyalo penj ka jokony inyalo yier e kanisa kama onge jodongo.

Duoko en 'oyo' kuom mano:

1. Onge ranyisi mar Muma mar mano. To moloyo, jodongo ne iyiero mokuongo (Tich Joote 14:23), to jokonyne iluongo kanyakla kod jodongo (Filipi 1:1; 1 Timotheo 3:1-13) mana Jerusalem kama joote ne tiyo kaka jodongo.

2. Nikech jokony gin jokony jodongo, en kare bedo jakony ka onge jokony jodongo.

3. Ka jokony oyier apoya nono kama onge jodongo, ginyalo temo telone kanisa kendo kawo telo mar jodongo. Kuom mano, jokony inyalo yier kama jodongo oyier. To jodongo nyalo tiyo kama jokony onge, nikech tijgi ok ni e bwo chik jokony (Tich Joote 14:23).

Penjo

1. Be jokony nigi tich?
2. Be dhano ne iyiero jokony e Tich Joote 6?
3. Tich jokony ok _____ to _____?
4. Be wasomo 'jakony' mar kanisa?
5. Ndik Muma ariyo mawuoyo kuom jakony?
6. Kaka jodongo kod Jo-Kristo, jokony nyalo telo nikech _____?
7. Jokony mokuongo ang'wen nopong' gi kod ang'o ang'wen.
8. Ndik gik moko ang'wen ma chi jakony onengo obedgo?
9. Be Kanisa nyalo bedo gi jakony ka onge jodongo?
10. Ndik ndiko adek ma wuoyo kuom jakony.

PUONJ MAR PRARIYO GABIRYO: ERE KAKA JOTELO OK ONENGO OYIER

Weche machuok

1. Jokanyakla mokuongo.
2. Jomomeo ahinya.
3. Timruok kaka jodongo.
4. Timo kaka siasa.
5. Ng'ama oher kod jayalo.
6. Yoo moro amora kopogore gi ranyisi.

Twak

1. Kanyakla mokuongo. Mondo ine maler kaka iyiero jotelo, en gima kare mondo ikwong ine yore moko ma okonengo oyier go jotelo. Magi gin yore mag dhano to ok yor Nyasaye. Gin yore moloki kendo manigi mibadhi e chenro Nyasaye. Yorni mokuongo en yiero jo Kanyakla mokuongo e kanisa. Seche moko iluongo gi ni 'jogo mong'ere e kanisa' kata weg kanisa. Ng'ano mokelo jayalo e kanisa oparo ni en ng'ama lich ahinya mondo obed jaduong' kanisa. To ok wasomo weg kanisa e Muma. Bedo ng'at moguedhi e chako kanisa ok onyal miyo ng'ato obed jaduong'. Kata ok onyiso ni in jaduong kata jakony e kanisa.

2. Jomomeo ahinya. Seche duto ma ng'ato nigi mwandu mathoth iyiere kaka jaduong' kanisa. Kanisa nyalo paro ni ka omiye luor onyalo golo mang'eny. Ginyalo luore nikech loch mare e piny. To Muma kwero joma omeo (1 Timotheo 6:17). Jaduong' ok nyal bedo ng'ama ohero pesa (1 Timotheo 3:3). Je-

tend kanyakla kik tim kamano mondo giyudie ohala (1 Petro 5:2). Bedo jatelo mong'ere ok mi ng'ato obed jatelo mar kanisa to en gima dhi ataro. Bedo gi mwandu mag piny oko nyiso ni meo nikech Nyasaye (Luka 12:21). Iwacho ni in jamoko manigi mwandu mathoth, kendo onge gima ichando, to ikia ni in ng'at machandore moloyo. In ng'at modhier chuth ma jachan, kendo in mofuo bende in duk (Fweny 3:17). Bedo gi mwandu ma ineno oko nyiso ni owali kaka jaduong' kata jakony kanisa.

3. Timruok kaka jodongo. Thoth dhano 'timore kaka jodongo'. Ma nyiso ni gitimore kaka jotelo to ok gin. Ng'ato ang'ata luongore ni jatelo e ndalo mathoth to mano oparo ni onengo oyiere kama iyiere jotelo. To 'timruok kaka jotelo' kelo mibadhi e chenro Nyasaye. Dwach Nyasaye en ni jotelo oyier kaluore gi gigo ming'iyu kuomgi mondo gibedgo e kit ngimagi, to 'timruok kaka jatelo' en temo dwaro gweh jatelo kod luor ka ok gitimo gigo midwaro. En kaka wuondruok bedo ja Kristo ka ok iluoro chike ma keto ng'ato bedo ja Kristo. Ka ng'ato 'timore kaka ja Kristo'to ok en, kanisa onengo otim ang'o? Gibiro kwede kaka jawuondruok. Kamano be 'timruok kaka jatelo' en medo wach Nyasaye (Fweny 22:18). Oloko Wach Kristo (Jo Galatia 1:7-8). En chenro marach ka imedo chenro Nyasaye ka iyiero jotelo matimore.

4. Siasa. Sechemoko siasa itimo e yiero mar jotelo e kanisa. Kanyakla itemo mondo giriwu yor siasa kod yor Muma. Ginyalo timo yiero mana ka gima gidwaro ombulu. Kanisni moko be nyalo goyone jotendgi ombulu. Asoya kata achune inyalo chiwu kata tiyogo. To kanisa ok en kar siasa. Yoo mitiyogo ka iyiero jotend sirikal opogore gi jotend Nyasaye miyiero. Ng'ano mowal kaka jatelo ok onengo otem nyisore ne jomoko. Oonge gitiend wuoyo gi sunga. Kanisa biro ng'eyo kit ngimane kendo ng'eyo ka inyalo puodhe. Nyadi-mang'eny, ok opiem gi jowetene. Jogo ming'iyu mondo gibed gi gigo midwaro ni gibedgo onengo oyier gi. Siasa ok en chenro Nyasaye ka iyiero jotelo.

5. Ng'ama oher kod jayalo. Jayalo katiyo gi kanisa e yiero jotelo inyalo teme mondo oyier ng'ano mohero. Jalni en ng'ano momiyo jayalo mor mang'eny. Jayalo nyalo gombo mondo omiye mich kata chule e bedo ne ng'at mang'won. Kaa jayalo nyalo gombo mondo oyier ng'ano 'jalup'. Kendo otelne kanisa kaka en modwaro. Onyalo yiero jatelono ka oyie timo dwache e ndalo mabiro. Eyorni kata e yore mamoko jayalo inyalo tem mondo otim, to ka otimo kamano opogore gi dwach Nyasaye (Tich Joote 10:34). Jayalo en ng'ano mamiyo luor ng'ato. Oneno kajaketho ka onyiso yiero ng'amo hero. Bedo ng'ano moher kod jayalo ok onengo ni owale kaka jatelo e kanisa.

6. Yoo moro amora kopogore gi ranyisi. Adiera, puonjni ok nyal nyiso yoo ma ok ber e yiero jatelo. To opuonjo yoo machielo kopogore kod chenro Nyasaye

mar ranyisi adiera en chenro mar miriambo. Yoo moro amora miyiero ng'ato mondo obed jatelo ma okoluwu gigo ming'iyo kuom jatelo mondo obedgo ok en yoo moluwo ndiko kendo rach. Yoo moro machielo ma ng'ato oluwogo ok en yor Ja Kristo kod nyalo nikech en yor yiero mar miriambo. Nyasaye keto jatelo ei ranyisi. Kik wawe chenro dhano olok ma.

Penjo

1. Be Muma nyiso 'weg kanisa'?
2. Be Muma onyiso 'timruok kaka jotelo'?
3. Mwandu mag piny ok ket ng'ato momeo mondo_____.
4. Be 'jomatimore kaka jotelo'gin kaka'joma timore kaka jo Kristo'?
5. Ndik yore ang'wen mitiyogo e siasa_____.
6. Be nitiere piem e yiero jotend kanisa?
7. En wach mane manyiso chenro Nyasaye mar yiero_____.
8. Wach achiel malero chenro Nyasaye mar yiero en_____.
9. Ndik weche ariyo manyiso ataro kod loko chenro Nyasaye?
10. Be kanyakla goyo ombulu ne jotend kanisa?

PUONJ MAR PRARIYI GABORO: KAKA ROHO MALER KETO JOTELO

Weche machuok

1. Puonj motegno.	2. Gombo motegno.	3. Puodh motegno.
4. Ng'eyo ng'ato.	5. Yiero kata keto.	6. Fwenyo ng'ato kod kanisa.

Twak

1. Puonj motegno. Bedo ja Kristo en puonj mar lemo (Johana 6:45). Jomoyie ipuonjogi ka pok otisgi kendo ipuonjogi ka osetisgi (Mathayo 28:19-20). Jotelo mowal kendo mitimonegi yiero dwaro kao seche kod puonj motegno. Roho Maler keto dhano jokwath (Tich Jooto 20:28). Kaka Roho Maler keto jodongo, luore kod Muma ma en ligangla mar Roho Maler (Jo Efeso 6:17). Roho Maler notelone Muma machiwo puonj kendo maketo dhano jotelo e kanisa. To yorni nyalo bedo makare ka opuonj Muma. Onengo koro, chik Nyasaye manyalo keto dhano jotelo opunj e kanisa ka kanisa. Puonj mar Muma kuom chenro mar kanisa nyaka kete e tim. Ng'ato ka ng'ato nya-ka ng'e telo kod tich mar jotendgi. Puonj modhuro, puonj mar ng'ato owuon, kod ndiko, nyaka puonj mondo kanisa ohikre ne telo motegno. Ka onge

puonj motegno, riwruok motegno ok nyal bedo. Puonj ndiko en chakruok mar ongalo kuom telo mar Muma. Ber mar winjo en chakruok mar riwruok maber. Roho Maler chako keto dhano kod puonj motegno.

2. Dwaro motegno. Migao machielo mar ariyo en dwaro motegno ne jogo ma ipuonjo. En Nyasaye matiyone jo Kristo mondo gidwar kendo gitii ka gihero (Jo Filipi 2:13). Ka kanyakla opunj dwach Nyasaye, gichako ka ginyisore dwaro timo dwache. Gigo mokuongo midwaro ni jotelo obedgo wacho, 'Ka ng'ato dwaro ni mondo obed jatend kanyakla mar jo Kristo, to odwaro tich mogen' (1 Timotheo 3:1). Ka ng'ato puonjore bedo ja Kristo motegno, otemo matek mondo ong'egi. Odongore dwaro motegno mondo obed ja Kristo motegno, eka okony jomoko oluwu Kristo. E yorno Roho Maler nyago olemo mag jo Kristo (Jo Galatia 5:22-23). Ok en mana Roho Maler maketo dwaro e dhano mondo obed jatelo, to satan be miyo dhano dwaro to e mijing'o mopogore. Jachien be keto dwaro mag gik manono kata mar pesa kaka dhano ogeno kuom telo. Koro ok dwaro moro amora, mondo ibed jatelo en dwaro mogen. To ka dhano okwayo telo nikech gidwaro chalo kaka tim Kristo, gidwaro nyago olemo mag Roho, to Roho Maler telonegi e bedo jotelo. Dwaroni en ongalo manigi nengo ka idwaro bedo jatelo.

3. Puodh motegno. Jotend kanisa nyaka kuong puodh motegno (1 Timotheo 3:10). Ma en yiero mar adek ma Roho Maler ketogo jotelo. Winjo matut ma dhano winjogo kod yie motegno kete odongore e bedo ja Kristo modongore. Dongruok ne kod nyalone ibiro ne kod jomoko. Ka ng'ato otang' kod ngimane gi puonjne, odongore e yorene (1 Timotheo 4:15). Kaka nowachi, ni nyaka kawu ndalo. Dongruok kichuny ok bi mapiyo. Igni mag puonjruok, lemo, kod dongruok gin gigo madwarore. Dongruok nyaka dwaro mondo owal ng'ato kaka jatelo kod japuonj ja Kristo. Ei gni gi odongore kien, ma nyisoni, odongore e ngima ja Kristo ma jiduto nyalo neno. E duokone, jomoko biro ng'eyo nyalone kaka ja Kristo manigi ranyisi kendo kaka jatelo. Gigo midwaro kuom jatelo gin gigo mochuno kendo ineno. Ma e dwaro motegno ma ng'ato iwalo mondo obed jatelo.

4. Ng'eyo ng'ato. Joote mani Jerusalem nowacho ni kanisa mondo 'ong'e' kwan ji kapok gi timo yiero ne jokony mokuongo (Tich Joote 6:3). Ma en migao mar ang'wen ma Roho Maler keto go jatelo. Jogo mowal kaka jomowinjore, nyaka yiergi oko mar kanisa mondo odeugi e mondo ong'I yierono ka nyalore. Onengo ofweny migao ni en tij kanisa. Kanisa mangima bang' puonj motegno, onengo gimany jogo mong'e oko manigi gigo midwaro ni gibedgo kaka Jotelo. E yorni jokanyakla wegi, moloyo ng'at moro amora oko, yiero jotendgi (Tich Joote 6:5). Giyiero jogo ma ging'eyo ni oromo e diergi.

Giyiero ng'ano ma gimorgo ka giluwu. Giluongo jogo ma ging'eyo ni gibiro bedogo mamor ka giluwogi mondogibed kaka Jo-Kristo motegno. Ma en okang' mani gi nengo. Roho maler chiko yorni koluwo ndiko e chuny kanyakla. Yiero gi luore kod wach manotel kod Roho mar Nyasaye. Giluwo riekio Nyasaye ma iyudo e wach Nyasaye (Jo-Kolosai 1:9). Gilemo ni Nyasaye biro chiwo riekone (Jakobo 1:5). Kuom lemo gikwayo Nyasaye mondo otelnegi e yierogi kuom dwarone. Onge hono mitimo mondo onyis yierogo, to Roho Maler ema chiko ng'ato kuom wach Nyasaye. Nying jogo moseyier kendo isomgi, indikogi piny e nyim kanyakla. Kanisa mangima neno kendo ng'eyo jogo kaka jotelo.

5. Yiero kata keto. Muma wacho ni Jotelo onengo 'yiergi' (Tito 1:5, Tich Joote 14:23). Ndiko gi wacho ni 'yiero' tiende ni yango. Tie wach yiero oseketne mibadhi e kanisni mag dinde mang'eny. Kuom gi nyiso 'tudo' ng'ato mondo omak kamoro 'clergy'. To Muma ok owuyo kuom 'clergy' kata 'clergy license'. Yiero e Singruok Manyien en yiero moseyier go jotelo kod dhano. Ntime kod joyal (Tito 1:5), nikech ne en 'jaloo wach' mar kanisa ka pok jotelo oyier. To yiero no ne ok yiero mar joyalo. Yiero no ne ok onengo otim kode. Ma nyiso ni ok en tie wach yiero. Joyal wuoyo mana kuom yiero mosetim kod kanisa ka gimanyo kendo giyango jotendgi. Ka gisemanyo jogo ma oyang gi, kanisa owuon kao thuolo mar yiero kata weyo ma ok oyiero jotelo. Onge yoo machielo mana ka ng'ato ka ng'ato 'odewo' kendo 'omedo dewo' jatelo e yor Muma kaka dwaro kendo mondo oyanggi kata kik oyanggi. Yango jatelo mondo omi oyiere nyalo kawo wige mondo ochop kare. To ka oseyang jotelo iketo yierogi ayanga e nyim kanisa kod jayalo kata jaloo wach. Ma en yiero mar jotelo.

6. Fwenyo ng'ato kod kanisa. Ka jotelo oseng'e, oseyangi kendo oyier kod kanisa, dong' mana fwenyo jotelo manyien kod kanisa. Jokony mokuongo ne oketgi e nyim joote mondo olemne gi kendo oyie lwet kuomgi. E ndalo mag honni Joote ne chiwo teko mar Roho maler ka giyieyo lwetgi kuom ji (Tich Joote 8:18). To nikech tinende onge Joote kod hondni, yieyo lwedo ok ti e wachni. To Kanisa mani Antioch noyieyo lwetgi ir Barnabas kod Saulo ka gi nyisogi kaka oyang gi kendo osing winjruok gi (Tich Joote 13:1-3). Yieyo lwedo nyalo tiyo e wachni tinende. Enie chik (kata kamano ok ochuno) mondo ofweny jotelo manyien e yorni kendo onyis kaka kanisa oyie kendo ochiwore. E yo machielo kanisa onengo ofweny jatelo manyie, ka gilemone gi, kendo kwayogi gibed gi chir kendo ka gichiwore. Tijni owinjore obed mayot kendo mowinjore. Ok onengo otimie mibadhi e yor mor kata e yo manono. Onge tiend mich mor. Onengo obed seche ma kanisa fwenyo go jotende.

Penjo

1. Roho Maler puonjo kanisa koa kuom?
2. Chiwu ji ariyo machiwo dwaro?
3. Ka kanisa ng'iyo tegno mar ng'ato, itimone?
4. Migao mar ang'wen en _____ dhano mowal?
5. Ng'ama 'manyo' jogi?
6. Chiw weche ariyo mar 'yiero'?
7. Ng'ama yiero jotelo okalo kuom?
8. Ka pok oyier,kanisa_____kata_____jotende?
9. Be owinjore oyie lwedo tinende mondo ochiwu hondni?
10. Yoo machielo onengo otigo e nyiso e lela_____mar kanisa kod_____?

PUONJ MAR PRARIYO GOCHIKO: TIJ NYASAYE KUOM JOTELO

Weche machuok

1. Bedo ranyisi ne kueth.
2. Pidho kueth.
3. Kwayo kueth.
4. Rito kueth.
5. Tayogi maber.
6. Rito kar Roho.

Twak

Kaka wasepuonjore gigo midwaro ni jotelo obedgo koro wapuonjore tijgi. Ma ibiro ne e tich ma Nyasaye omiyogi manyiso gino mowinjore gitim. Ka iseng'eyo gino mowinjore gitim, wanyalo neno gino ma jodongo owinjore obedgo.

1. Bedo ranyisi ne kueth. Kata obedo ni puonjgi osenyisowa ni jodongo nyaka bed ranyisi, adiera mar wachni nyaka wach kendo. Onge gino manigi nengo ne tij jatelo ka ok en ranyisi. Gigo duto ma idwaro ni gibed gin kuom mise. Ma e gimomiyo, jodongo oket (1 Petro 5:3), 'kik utimru ruodhi ni jogo moketi e lwetu ka kueth mondo uriti, to nyaka udoknigi ranyisi maber'. Jatelo matimore ka ruoth ne kuethne ok otim gino ma Nyasaye dwaro ni mondo otim. Ruodhi nyalo chuno dwachgi kuom jotije, to teloni ok tim dwach Nyasaye kuom jo Kristo. Chenro Nyasaye mar telo kod luwo en chenro makare kendo mowinjore. Ok en mar achune to mar hera. Okogen kuom teko ma ineno to mana kuom ranyisi. Telo mar Nyasaye en ni jolupne dwaro luwo tim jotendgi. Ma e momiyo jodongo nyaka tang' mokuongo giwuon kendo ne kueth (Tich Joote 20:28). Nyaka ginyis kanisa ranyisi motegno ma kanyakla

nyalo mor ka giluwu. Jodongo nyaka kik bed ruodhi ne kanisa to mana ranyisi ne kuethne.

2. Pidho kueth. Tich ma Chielo ne jodongo en “Pidho kueth ma Nyasaye omiyogi” (1 Petro 5:2). Tich maduong’ ne jodongo en pidho kata puonjo kanisa. Wach Nyasaye en chiemb jo Kristo. Biro dongogi kichuny (Tich Jooto 20:32). Nyithindo mayom dwaro chak mondo gidongi (1 Petro 2:2). Jomoko dwaro chiemo motegno kuom Wach makare (Jo Hibrania 5:12-14). Jodongo nyaka bed gi nyalo mar miyo chiemo jogo mayom kendo miyo chiemo jo Kristo motegno. Gibiro puonjo Muma kendgi, nikech nyaka gibed ‘jopuonj molony’ (1 Timotheo 3:2). To gibiro neno puonj mag jopuonj mamoko ka gijiwogi kendo ka gikonyogi e puonj. En tich mogen mondo ibed ng’ano ma chiwo chiemb chuny ne kanisa, kendo en gi nengo ahinya moloyo, chiwo chiemo ma ineno ne joot. Ka ma otim makare kanisa biro dongore kichuny, to ka jotelo okoso timo kamano, kanisa biro bedo mayom kendo obiro podho. Lemo kichuny mar adiera en chiemb chunje mar jo Kristo. Ka jodongo oko chiwo lemo makare, kanyakla dongore mayom kendo gibedo gi midekre (1 Jo Korintho 11:30). Nyasaye, koro miyo jotelo tich pidho kuethne ka gichiwo chiemb chuny molos makare ne chunje.

3. Kwayo kueth. Ewi mano, jotelo ka pidho kueth, imedonegi tich mar kwayo gi. Onengo ‘gitang’ kendo girit’kueth kaka jokwath (Tich Jooto 20:28). dho Greek ‘feed the flock’ adiera nyiso ‘bedo jakwath ne kueth’. Kwayo kueth tiende ni ritogi maber. Endalogo Muma ne wacho ni jokwah dak gi kueth. Negi ng’eyo yom moro ka moro kendo herogi te. Gotieno jokwath rito kueth, to godiochieng’ otelonegi oyoregi. Ka achiel olal to omanyne. Ka achiel ohinyore kata tuo oketone yath e adhola kendo othiedhe mi obed mangima. Jokwath telonega kuethne, oko riembgi. Obedo ga enyimgi koluongogi kendo onyiso gi yoo. Ging’eyo duonde kendo giluwe gimor nikech ong’eyo ni ohergi. Omiyogi gino ma gidwaro. E yorni jotelo nyaka rit kueth Nyasaye gi chunyi. Nyaka ging’ere kendo gisherre. Nyaka girit, gitel, kendo gichiwo ne kueth chiemo. Nyaka gimany molal kendo gi rit mayom yom. Jodongo biro bedog a e nyim kanisa mondo ginyis yoo, moloyo bedo chien ka giywaye. Gibiro telo e yoo moro ma kanisa omor ka giluwogi, ka ging’eyo en gima kare ka gitimo kamano. Ka wasomo Zaburi 23 wapuonjore kaka Nyasaye okwayo rombene kendo motang’, mondo jodongo be orit kendo gipidh nyirombe. Jodongo nomigi tich mar kwayo kueth Nyasaye.

4. Rito kueth. 1 Petro 5:2 wachone jotelo, ‘Beduru jokwath kueth ma Nyasaye osemiyou, kendo ritgiuru gi chuny mamor kaka Nyasaye dwaro, to ok kuom achune. Kik utim kamano mondo uyudie ohala, to timeuru mana ni-

kech uhero'. Jodongo ka omigi tich mar rito, onengo girit kueth kod chuny mamor. Nying 'bishop' kod 'jorit' nyisoni jodongo onengo orit kanisa. Giritu mwandu kanisa. Giritu tijgi. Rito en 'Kwayo' kata manyo gigo mag dongo chuny midwaro mag kanisa. Roho Maler noketo jodongo 'jokwath' mar kanisa (Tich Joote 20:28). Kwath ok en mar achune to en mar ka ihero. Ma en, jodongo nyaka yier mondo gibed jokwath, moloyo ka ichunogi mondo gitim gino ma ok gidwar. To kwedhegi ok en mar achune kata chuno jolupgi, to en mar telonegi mondo giluw ka gihero. Jipo mar jodongo ok en mar pesa kata mar telo, to en mar bedo mohikore kiparo mondo oluor Nyasaye. Jakwath mar kanyakla moro amora nig ting' mapek. To jokwath mar kanisa nig ting' mapek moloyo. Jatend jakwah biro ritogi kaka dwarore kuom mwandu kod tich mar kueth. Nyaka gitim tijgi maber kendo nyaka gitime gi chuny mamor kod mojiwore. Ma e kwath mar kanisa.

5. Tayogi maber. En tij jodongo mondo gi telne kanisa maber (1 Timotheo 5:17). Puonjni lero matut ni jogo matelo gin kaka 'jogo maketo chunyi e tich lando wach kod puonjo ji'. Kiwacho gigo ma idwaro ni jodongo obedgo Muma owacho, 'nikech ka ng'ato kia rito dalane ere kaka dorit kanyakla mar jo Kristo?' (1 Timotheo 3:5). Ineno, ka itelone kanisa gi chuny mamor, kendo ipuonjo kendo ka irito kanisa kaka Wuoro rito joode. Telo ok nyis bedo ruoth e kanisa (1 Petro 5:3). Nyiso ni kao ting' ne mwandu kanisa kendo telone weche mag chuny mag jo kanisa.

Jomoko okao telo e yo marach. Giparoni jatelo nyaka bed kaka ruoth maketo jotich e tije. Ma ok en adiera mar jodongo matelone kanisa. Muma wacho ni onengo gitel, manyisoni ok onengo gibed mayom e tij kanisa. Onengo giti to ok kwedo kit nengo mar telogi. Etijgi gin gi ting' mapek. Jogo matimo tijgi maber onengo giyud 'pok nyadiriyo', nikech tijgi pek (1 Timotheo 5:17). Jodongo omigi tich mondo gitel maber kata telo kaka kanisa Ruoth.

6. Rito kar Roho. Jodongo onengo omi luor kendo gichiwure 'nejogo motelonegi nikech giritou odiochieng', gotieno ma ok giyue nikech nyaka ginyis Nyasaye wach kaka gisetiyo. Ka uluorogi, to gibiro tiyo gimor, to ka ucha-yogi to ginyalo tiyo ka gijur, to mano ok nyal konyou' (Jo Hibrania 13:17). Gino mochuno en ni jodongo onengo girit kendo maonge yweyo ne oganda. Gin kaka jorit e oganda Israel mowinjore gi ti tij siemo jomaricho (Ezekiel 3:17-21). Ere gino manyalo bedo matek moloyo kwero jogo manigi richo mowe e lweti?. Ok kende ni jodongo nyaka rit, nyaka ochiwure ne chunje mag kanyakla e tije. Kit tijni dwaro bedo tang' (1 Petro 5:8). Odwaro bedo motang' ka isiemo ng'ato ka ng'ato ka pi wang' chwer (Tich Joote 20:31). Jodongo oket e tij rito oganda kendo chiworene Nyasaye.

Penjo

1. Chiwu ndiko ariyo manyiso ranyisi mar jotelo?
2. Jatelo pidho kueth gi _____ kueth.
3. Chiwu kit chiemo ma kanyakla dwaro?
4. Be pidho kata puonjo kueth chalo kaka kwayo kueth?
5. Be jotelo telo kaka sirikand jotelo?
6. Gin weche ariyo mage ma wach 'kwath' olos kuom?
7. Jatelo nyaka telne kanisa kaka otelone _____.
8. Chiwu weche ang'wen manyiso 'rito'?
9. Ere kama jakwath bedo kotelone kuethne?
10. Chiw wach machielo manyiso 'kwath'?

PUONJ MAR PRADEK: RANYISI MARICHO E RIWRUOK MAR KANISA

Weche machuok

1. Riwruok moro amoro motelone kanise.
2. Riwruokmoro amoro manie kanise.
3. Jotelo manie oko mar kanisa.
4. Lokruok moro amoro manie kanise mochung' kende.

Twak

1. Riwruok moro amoro motelone kanise. Nitiere ranyisi moko kata kido moko kaka riwruok mar kanisa ni gi mibadhi. Inyalo luong ni ranyisi maricho kendo ginyiso ni chendro mag Nyasaye oseloki. Achiel kuom ranyisi gi maricho kuom riwruoge moelone kanise, kendo kit riwruoge gi ineno gi e dinde mang'eny. Nitiere riwruok moro madung' molooyo kanyakla manie guenge, ginie gi teko kod jotelo motelone kanise mang'eny. Ma en ringruok achiel maduong mang'ado bura ne kanyakla mamoko, en emoyierone gi jayalo, kendo ochiko chendro gi kendo odwaro ni osura gi. Kanise mag Kristo to ong'eyo ni Muma kende ema ni gi teko to onge riwruoge go. To kata kamano lokruok maket gimago manie riwruoge go seche moko giyudore e kanyakla mar Jo-Nyasaye. Kuom ranyisi ji mang'eny dwaro kar tiegruok mar Muma, ka giyudo kony kokalo kuom riwruogno kagidwaro mondo joro chere oyier kendo ocholnegi joma yalonge. Ka chandruok owuok e kanisa gidwaro no owete kowuok e piny mar Amerka ema mondo onyisgi gima onengo gitim. To kata kamano skul mar yalo ongegi teko mar timo mano kuom kanisa. Ja-

rachar mobiro mana lando wach ok nyal ketone kanisa chik. Kaendi nyaka koro riwruogego genre mana giwegi ka onge chike kaa eko moro moa oko kata riwruok moro manyalo telone kanise. Ka nitie riwruok moro manigi teko kuom kanise to koro ma en ranyisi marach kata mibadhi.

2. Riwruok moro amora manie kanise. Nikech thoth kanyakla owuok e dinde, gidwaro mana nigitel kaka negi timo chon, kama negintie. Mondo mi gitim magi, gitiyo 'chokruoge mag yalo' mondo giriwu kanise kanyachiel. Giluongore jochung' koa e riwruoge go duto mi gibed gi romo, kata giyiero joteloma en jakom, jakeno gi karan. Bang'e to ginyalo lieko kar pesa ma kanisa ka kanisa onengo ogol, kaeto gibet gi jakeno ginyalo luongore ni 'Estern pegwa gospel meeting' ma nyiso riwruok e kidieny. Ka samoro onyalo bedo gi pogruok matin kata pogruok nyalo bedo ni onge e kind riwruogegi kod dinde go mochiwore e kidieny. Kata obedo ni chokruoge mag yalo injili nyalo timo tich maber, koro kata mana grube mag dinde go bende. Ma ok mi gibed kaka Muma dwaro. E Muma ok wayud chokruoge mag yalo gi, to ne nitie mana dongruok oko mar kanisa kata e dinde. Jo Kanyakla owuok e dinde to kido gi timbe mag dinde pok owuok kuomgi, kata obedo ni nitie lokruok matin e chokruok, to pod gin mana gi kido manyiso mana barruok maduong'.

Chokruoge mag yalo inyalo wilgi kod puonjruok e kanise giwegi. Kuom mano, gigo duto mabeyo manegitimo, ka ginie chokruoge nyakalu ka moko ma ok ni kare gi timbe maricho nyaka werruokgo. Owete bemano dibed ni en winjruok maber mar jo Kristo ka gipuonjo gijiwo kanisa manotimo chokruok. Nyaka giwere gi joteloma gi jokeno gi joko ji e kidienje. To koro nyaka giweregi goyo buche kod romo mag goyo chola kod keto chike ne kanisa. Nyaka giwere gi keto chik mar golo osuru. Mana gik moko duto mabeyo e modong', to maricho duto mondo orum. Muma puonjowa ni watemuru gik moko duto kendo rituru mago mabeyo kuomgi, to weuru maricho duto (1 Jo Thesalonisa 5:21-22). Ka chokruoge mag yalo onon mo oporgi to ibiro kwedgi mondo timbegi marichogo owerruokgo, to tim mabeyo mondo onyag olemo ka ipuonjogi e kanisa kendo nyaka time mapiyo gi jogo manyalo time. Riwruok moro amora manie kanisa kaka mano malososo chenro mar chokruok mag yalo ok en gima nikare kendo en ranyisi mar richo mar pogruok weyo wach Nyasaye.

3. Joteloma mani oko mar kanisa. Ranyisi machielo marach e tend kanisa en bedo gi joteloma moko oko mar kanisa. Jotelogi nyalo bedo machal gi manowuoye chien kuom kanyakla moelone kanisa, kata ginyalo bedo joteloma kaa jokony mar kanisa machielo maduong', to tego kanisa machielo mapod yom yom. Mano mosebedo maduong' be dwaro mondo ota kata ochiko ma pod tinno.

Ginyalo paro ni jotendgi telone nyaka kanisni matindo manie aluora gi. To ma ok en adiera (1 Petro 5:2). Gijiwu jokwath mondo gibed jokwath kueth ma Nyasaye osemiyou. Jodong kanisa ok onengo orit kanyakla machielo to maka mana mano manie kanyaklagi (Tich Joote 20:28). Puonj jokwathni tang'uru kendo rituru kueth duto ma Roho Maler osemiyou mondo uriti. Roho Maler oseketou jokwath mana e kanyakla mani Efeso (Tich Joote 20:17). Ma oko nyiso ni jodongo ok nyal konyo kanise mamoko kata tiyo kodgi to ginyalo tiyo kanyachiel kaka kanyakla mar ringruok achiel (Jo Efeso 4:16). To jodongo gi jiwo mana ji kaka owete to ok kaka jotelo matelo ne kanise mamoko. Telo margi ni mana e kanyaklagi, to kanisa ka kanisa timo mana gigegi giwegi. To bedo gijotelo oko mar kanisa en ranyisi marach kod mibadhi kuom chenro mar kanisa Nyasaye.

4. Lokruok moro amora manie kanisa mochung' kende. Chenro mar Nyasaye en ni kanisa mondo ochung' kende. Kanisni duto oket kuom Kristo. Ok en gino mochan kod kanisa kata riwuruok mag kanise. En chik ma ok nie bwo jotelo jotelo moko mag kanisa. Kanisa moro amora keto mana yierogi, gitiyo mana tijgi, gichano mana gigo ma gitimo, giyiero mana jotelo maggi, gichoko mana pesa gi, gilemo mana kendgi kendo gi kama ja Kanyakla gi matimne ok nikare. Ma e chenro mar Nyasaye. Ma e yor Muma, yoo machielo kata chenro machielo to karee n mana ma njawo chike mag Nyasaye kendo keto mibadhi e dwach Nyasaye. Weuru watim gige Nyasaye e yor Nyasaye ka watimo gige Muma e yor Muma. Yor Nyasaye gi chenro Nyasaye ema ber.

Penjo

1. Ranyisi mar mibadhi inyalo luongni?
2. En riwuruok mane ma kanise mang'eny dwaro kuomgi?
3. Be owete ma jochere nigi teko kuom kanise moko?
4. Kwa wuok oko mar _____ manyalo miyo jakany odwar moknikare?
5. En ang'o ma ndiko nyalo loko go chogruoge mag yalo kelo?
6. Chiwu gik moko adek maricho ma chokruoge mag yalo kelo?
7. Be jatend kanisa achiel nyalo telone kanisa machielo?
8. Jodongo ng'iuru kueth ma en?
9. Gin kanyakla adi ma Roho Maler oketo jodongo mondo oriti?
10. Chiwu weche ariyo mawuoyo kuom kanisa manie Muma?

RANYISI MARICHO E RIWRUOK MAR KANISA

1. Riwruok moro amora manigi jal machiwo chiko manigi teko kuom kanise.

DIERE	TICH	TEKO
I	I	I
Kanisa	Kanisa	Kanisa

2. Jogo matayo chenro e riwruoge (Kata tiyo tich maber) mondo jotelo, jakeno, gig rube mag kidieny.

Kanisa	Kanisa	Kanisa
I	I	I
Jochung'-	Jotelo-	Jakeno-
Kidieny-	Grube	

3. Kanisa kata achiel kuom jatendgi kata kanyakla chako bedo gi teko kuom kanisa moro.

I-----JOTELO-----I		
kanisa	kanisa	kanisa
mayom	motegno	machakore

4. Lokruok moro amora e chenro Nyasaye kuom kanisa moro amora ka giloso parogi kigin,giimo gige kigin,kendo tiyo tijegi kigin.

Kanisa	Kanisa	Kanisa
I	I	I
Tich	parogi	gigegi

PUONJ MAR PRADEK GACHIEL: ERE KAKA TELO MAR KANISA NOKUONG TIMNE MIBADHI

Weche machuok

1. Muma lieko wuok.
2. Puonj moa kuom sigand kanisa.
3. Kuong' mani kuom jokwedhe mag miriambo.

Twak

1. Muma lieko wuok. Puonjwa mokuongo wacho ni achiel kuom gimomiyo ipuonjruok riwruok mar kanisa ne gino manigi nengo en ni jogo manowuok mokuongo nobiro kod chikegi e kanisa. Puonjwani biro nyiso kaka mibadhi nobiro. Mokuongo, wafwenyo Muma ka lieko ni jogo manoweyo yie obiro. Jaote Paulo nokwero jodongo mani Efeso ni ondiegi mangemo nodonj e dieru kendo ok nigi we kueth ng'ang. Magi negin jopuonj mag miriambo, mabiro ywayo jopuonjre olwugi (Tich Jooto 20:29-30). Ma ne en lieko ni kanisa ibiro timne mibadhi kod jopuonj mag miriambo. En gino manigi nengo ni Paulo nowacho "kaka in owuon." Jopuonj mag miriambo biro biro. Ma nonyiso ni akwede biro chakore e kanisni kendo kuom jodongo kata jotelo. (1 Timotho 4:4) en siem machielo ni dhanob biro wuok eyie.

Kendo jopuonj mag miriambo onyiswa kaka wuok e yie biro biro. 1 Jo Korintho 1:10-13 waneno ka pogruok esemana chakore e kanisa mani Korintho. Pogruogni obiro nikech kanyakla luwo jotendgi moloyo luwo Kristo. Pogruok kod mibadhi noriwugi kod telo mar kanisa. Siem machielo en 2 Thesalonika 2:3-4, mawacho ni wuok e yie biro biro kendo 'dhand richo' biro yangore. Enohedhre kata mana bet e hekalu mar Nyasaye, kohulo owuon ni en nyasaye. Joma nowuok e yie nowuond kod jotelo mag miriambo, manenie kanisa kod maoko. Mana ka telo mar kanisa ni kare, kanisa ok nosikre. To ka jodongo kod jopuonj owuok e wach Nyasaye kendo e chenro Nyasaye mar riwruok mibadhi nobiro mapiyo. Muma nolieko wuokni koluwo telo. Waneno duoko motegno e pogruok kod puonj mag miriambo mag tinende.

2. Puonj moa kuom sigand kanisa. Muma tieko kod ranyisi mag kanisni abiryo mani Asia (Fweny 1,2,3). Kanisni mang'enygi nenigi akwede eigi mana kaka chon jonabi nolieko. To ka wadhi nyime nono kanisni kata e giko mar Muma, waneno nyadimang'eny siem mag wuok eyie ochopo kare. Muma wacho ni satan okelo mibadhi e kanisa ka oloko jo Kristo mabor kuom 'hera mani kuom Kristo' (2 Jo Korintho 11:3). Ma adiera timore e riwruok mar kanisa Ruoth. Dhano norem kaluore kod chenro mar Nyasaye. Nikech

dwarogi mar pesa kod telo, negimedo kuomgi kendo loko chenro Muma. Mabiropgi gin puonj ma wanyalo puonjore kuom sigand kanisa ka waneno mibadhi mowuok kuom riwuruok mag kanisa:

1. Kuom jogo manokuongo wuok e yie gin jogo mowuok e telo mar kanisa. Ka telo oweyo yor Nyasaye, gwenyruok mang'eny inyalo kel eyo mayot.
2. Paro mang'eny mar jogo manowuok e yie neber. Negionge gi paro mar wuok e yie. Ne giparo ni lokruoggi mar chenro mar elo nyalo bedo maber. To negiloko yoor Nyasaye obedo yor dhano.
3. Chakruok mar wuok yie netin. Ma en gaadiera. Dhano 'weyo' chenro Nyasaye mos mos to pod giwuok e yie.
4. Ka wuok ochakore jomoko bende luwogi, chal mana ka rangach matin oyawu, kendo ng'eny ji odhie.
5. Mondo ofweny jogo manowuok achien, nonro noketi kuom jogo mane owuok achien eyie. Dhano nyalo wacho ni nikech jomoko notimo gimoro achiel, ginyalo time kata nyadi nwoya.
6. Onge pogruok maduong' e chnro manotim mapiyo, to lokruok matin nime-do mos mos. Dhano nyalo neno mibadhi maduong' menegitimore dichel. To lokruok matin ne ing'iyu matut, ka oko fwenygi endalo mathoth.
7. Dhano neonge gi romo kuom gi telo moromo kaka jodongo. Apoya negiyiero 'jotelo mag boma' kendo bang'e 'jodongo molony'.
8. Dhano ne oko romo bedo gi chik achiel e kanisa. Machiegni giriwo kanisni kanyakla ebwo chik telo.
9. Kanisni motegno nedwaro telone kanisni manyien kod mayom yom. 10. Dhano mosomo negidwaro ng'ado ne jogo mokosomo e kanisni.
11. Jotelo nedwaro telo kuom jokanyono, kendo negichako 'clergy' kod 'la-ity'. Wechegi neokgin weche Muma.
12. Muma nineno ka gima tek, kendo bugego no ndik mondo olergi. Bugegi machiegni nenigi teko marom gi Muma.
13. Romo mar jodongo nitiyogo kuom yiero gino ma kanyakla nyalo yiego. Pachgo kod yeiro margi koro noketgi e wi kanise.
14. Sirikand kanisa noriwore kod sirikand piny. Koro kanisa noweyo yorgi maler to gidok e yor kiseru. Bang'e, ng'eny mar mibadhi manie piny nomedgi e kanisa. Magi e yore moko ma satan okelo mibadhi eyot mar riwuruok mar kanisa. Wanyalo neno kuomgi Ka lieko mar Muma kuom wuok e yie kaka nochopo kare. Wadhi nyime kawaneno jogo manowuok eyie nodonjo matut e weche ma ok kare e dinde tinende.

3. Kuong' mani kuom jokwedhe mag miriambo. Ka puonjwa madhi nyime gin kod nengo kuomwa, jotelo mag kanise tinende nyakayie kod siem.

Ok onengo ginwo ketho mane jodongomachon notimo. Winj kuong' manie Singruok Manyien manohulne jokwedhe mag miriambo mag dhano. Gin kuong' madongo maromnade manikuom jokwedhe mag miriambo, "Enobed malich manade kuom jotelo maweyo joga inego kendo ikeyo. An Ruoth Nyasaye ma Nyasach Israel awuoyo kuom jotelo mane onengo orit joga niya, 'usekeyo joga mi urienbo, bende ok useritogi maber. Koro abiro kumou nikech gik maricho musetimo." (Jeremia 23:1-2). Jotelo motegno nyalo rito kanisa kuom wuok eyie machielo. Jotelo mayom ok nyal.

Nyasaye oseketo ting' mapek kuom jogo matelone jogene. To bende osechiwo gwethne makare ne jodongo moyie. 1 Petro 5:4 singo ne jogo ma rito kueth malong'o, 'eka ka jakwath maduong' obiro to unuyud osimbo mar duong' ma ok kethre ma nyisoni uselocho'. En singo mane mopwo ma jodongo mabeyo kod manigi adiera noyudo kuom jokwath madongo kod bishop marito chunywa (1 Petro 2:25). Obiro bedo osimbo mopwo ma ok rum.

Penjo

1. Ndik gigo ang'wen malieko kata lero joma wuok?
2. Ka _____ owuok, kanisa be wuok.
3. Satan loko dhano a kuom _____ e Kristo.
4. Sirikand kanisa manowuok negin achiel kuom _____?
5. Jogo manowuok mokuongo negin _____?
6. _____ mag ji mang'eny ne ber?
7. Be 'clerge' kod 'laity' negin weche moa kuom Muma?
8. Chik mar _____ noriwore kod chik mag _____.
9. Ang'o ma Singruok Machon kuong'o joyal ma ok jo adiera?
10. Ang'o mosingo pak mar jodongo moyie?

PUONJ MAR PRADEK GARIYO: KAKA INYALO TAA ROMB OHALA

Twak

Puonjni tieko kod somo "Sirikand Muma mar kanisni mag Kristo." To ka pok watieko, paro moko mag ranyisi mag romb ohala iynalo chiwu. Romo machal kamago inyalo tim e yore mopogore mabeyo. Parogi gin mana chike monengo opar e migao moro amora mitiyogo.

1. We gigo duto o tim makare kendo mochanore (1 Korintho 14:40). Ma dwaro chenro maber. Ikruok onengo otimchon ne romo mabiro. Ndikoni

be dwaro chanruok kod tim makare. Ng'ato ka ng'ato nigi thuolo mare mar wuoyo. Mwolo kod luor onengo time pile ka pile.

2. Kik ubed gi piem kata sunga to beduru mobolore ka ukwanoru ka joma tindoe moloyo jomoko (Jo Filipi 2:3) Ma geng'o dhao, wich teko, kod koso winjruok. Ng'ato ka ng'ato nigi thuolo mar chiwo pache kata gigo magidwaro mondo gikel winjruok.

3. 3 Johana 9 - Kik uwe ng'ato oher bedo gi telo. Onge ng'ato ma nyaka dwar bedo gi thuolo kata gigo manigi nengo ne en owuon. Gol sunga oko, wuoro, kod puoch manono. Jogo duto nyaka bed mobolore, nikech Nyasaye ok dwar sunga to ochiwo mor ne jomobolore (1 Petro 5:5).

4. We ng'ato ka ng'ato odwar konyo jomoko kod konyo kanisa. Yesu nowa-cho, kendo ka ng'ato dwaro bedo jatendu, to nyaka obed misumba (Mathayo 20:27; Johana 13:12-15) wacho ni Nonyisowa ma kanoluokone jopuonjrene tiendgi. Ng'ato ka ng'ato onengo odonji e romb ohala ka en gi dwaro mar bedo jatich. Moro ka moro onengo otim tich moro amora gi mor ma nyalo konyo kanisa.

5. Chako kendo tieko romo moro amora kod lemo makare. E seche maberno mar golo paro, Rieko Nyasaye kod dwache idwarogi moloyo. No singo rieko kuom jogo mokwayo (Jakobo 1:5). Lemo ok enengo obed minwoyo ma kay-iem nono. (Jakobo 5:16) wacho ni lemo mar ng'ato makare nigi teko kendo timo gik madongo.

6. We jaduong' ka jaduong' kata ng'ato ka ng'ato (Ka onge jodongo) okawu kare. Ma geng'o ng'ato kuom paro ni en jakom mogurore. Omiyo ng'ato ka ng'ato mondo odwar lony etelone twak. Kendo oketo koso winjruok kod nyiego. En lony maber kod tiegruok mondo ng'ato oti kod lony gi bolruok e tayo romo maber. Tich ok yot. Jakom, kata kamano, oonge gi teko moro amoro e golo paro moloyo jomoko. En mana tije mondo okel chenro makare e romo.

7. Ng'ato onengo ondik piny rapar e romo mora mora. Tijni inyalo rit maber kod yore mamoko. Jalno oonge gi teko kata nengo moloyo jomoko. Ondiko mana gino ma joma oromo onyise ni mondo ondiki. Ok en jatelo kendo oonge kod od telo. Etieko mar romo mora mora rapar onengo osom kendo opuodh kod jite. Kendo e chakruok mar romo mabiro onengo osome kendo. Rapar duto onengo orit mondo obitigo e chenro mabiro kopo ni ng'ato openjo paro moko kata tim. Rapar mar romo moro amoro onengo kik gibed mabor kendo makelo nyosruok. Bed gi chenro maber ne romo, kendo kik iyie 'oyuma'. Keto romo bedo malach ka onge gino mosetim biro inyogi e ndalo mabiro.

9. We duond ng'aoka ng'ato owinjre e twak. Kik uwe ng'ato kata tin ji okau seche mangima. Ng'ao ka ng'ato onengo omi thuolo mondo ochiwu pache.

10. Romo onengo tem olos chenro mabiro moloyo bedo ka giloso gik mo-sekalo. Romo nyala jiwu moloyo nyose. Ohand romo onengo olos dwaro kod chiwruok. Ginyalo timo kamano ka otaeye makare. Hao magingo en miyo kanyakla obed 'ka gitwere e tich Nyasaye' (1 Jo Korintho 15:58).

11. Onge yiero mitimo. Moloyo twak moromo onengo odhi nyime nyaka ji duto duog e 'paro achiel kod ng'ado bura chal' (1 Jo Korintho 1:10). Ka duoko mogik ok nyal chopie ichoro weche moko nyaka romo mabiro mondo oyiene owete obi e winjruok achiel (Tich Jooto 4:32). Winjruok inyalo gikie ka owete dwaro bedo 'paro machal, bedo gi hera machal, bedo e winjruok achiel,manigi paro achiel' (Jo Filipi 2:2). Koso wnjruok e kind owete miyo wasikwa nyierowa e kindgi (Zaburi 80:6). Nikech jo Kristo gin owete,ginyalo weyo pogruok kod bedo gi winjruok (Chakruok 13:8). Ginyalo wuotho kanyakla e winjruok (Amos 3:3). Ot ma nigi pogruok e kindgi ok nyal chung' (Mathayo 12:25). Nyasaye ok dwar ng'atno makelo chwanyruok e kind owete (Ngeche 6:16,19). E jogo duto, owete ma jo Kristo , ma gin achiel kuom Ringruog Kristo, nyalo kendo nyaka adiera gi ti kanyakla (1 Jo Korintho 12:12,25).

12. Tem miyo ng'ato kang'ato gimoro monyalo timo e tich Nyasaye. Kata obedo nit ich nyalo bedo matim, en gino manigi nengo e tiegruok mar chuny mag jakanyono.

13. Gima duong' ka pok watimo e romo moro amora onengo obed gerruok mar kanisa. Jokanyono ok onengo gibed gigombo mang'eny e ot mineno (Kido) kata kuom wach moro amora moneno. Paro ka paro kod tim moro amora nyaka bed kuom gero kanisa. Chenro dinde nyalo gero kido mad-uong', to chenro Nyasaye gero kanisa. To kanisa adiera ibiro ger kama kare.

14. Wach matelone romo moro amora onengo bed chano tich kendo tiyone chenrono . Kanisa ma ok oikore, oikore mondo opodhi.

MOGIK

Ma tieko twagni e riwruok mar kanisa. Mang'eny, kata kamano ibiro puonji. Muma oromo kendo nikare emigao moro amora e chenro mar Nyasaye kuom kanisa. To inyalo gen ni puonjni osemiyo jasomo mora mora odhi nyime e puonjruok gigo duto ma Muma puonjo e weche manigi nengo. Igeno, kamano, puonjni osekelo ne ng'ato ka ng'ato dwaro moromo mar duogo e Singruok Manyien mar Ja Kristo . Ma inyalo tim ka chenro moro amora mar Kristo oluw kendo ka Kristo en Ruoth ewach moro amora . Kanisa Ruoth ok nyal duoke mana kaRiwruok mar Muma odwoki. To ka sirikal mamwuol kod telo mar kanisa manie Singruok Manyien ochak kele tinende, ma biro dhi mabor e kelo kanisa mar adiera tinende. Kanisa en kaka ot makare moger koluore kod chenro makare. Yesu nogero kanisane kaka nosingo (Mathayo 16:18). To ka jopuonj mag miriambo oketho kanisana (Tich Jooto 20:28,30). Koro wan tinende nyaka kawu chenrono (Singruok Manyien) kendo luwe makare moro ka moro kendo dwoko kanisano. Dwoko chenro Nyasaye mar riwruok kanisa makare en gima nigi nengo e dwoko kanisa. Ka chenro mar Muma olwu, Nyasaye e wuon ndiko kendo jagedo. To ka yor dhano owil, kanisa mar dhano biro chakore. Muma siemo: 'Mak mana Nyasaye emo gero kanisa, gitiyo kayiem nono ne ng'ano manogere' (Zaburi 127:1). We wan kaka Jo Kristo, kaka kidi mangima, kanisa mar Nyasaye,mondo gichiwu chiwo maler, moyiego gi Nyasaye kod Yesu Kristo (1 Petro 2:5).